

GA - 173

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

КАРМА

НА

НЕИСТИНАТА

ЧАСТ III

**ЦИКЪЛ от 13 лекции
изнесени в Дорнах
от 4 до 31. 12. 1916
и в Базел на 21. 12 1916 г.**

превод от немски: БОРИС ПАРАШКЕВОВ

изготвил: ПЕТЪР ИВАНОВ РАЙЧЕВ – сканиран от книга

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

СТР.

10. ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 25 Декември 1916.....3

Бягството от истината. Живата взаимовръзка на думата с действителността. Христос и Исус. Тайнството на годината. Значение на констелациите при взаимовръзката между земно и космическо. Предишна и сегашна общност на съдбата. Историята за Добрия Герхард.

11. ЕДИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 26 Декември 1916.....21

Окултни елементи в историята на съвременността. Спиритизмът като опит за доказване наличието на един духовен свят. Съдбата на Е. П. Блаватска. Христос и отделният човек. Добрия Герхард и появата на комерциалното. Реформацията, Тридесетгодишната война. Фридрих Пфалцки, зет на английския крал Джейкъб I. Седемгодишната война и борбата за Индия и Америка. Ернст Аугуст ХанOVERSKI. За избухването на войната: Ракоиджи 1909 г., Ернесто Натан. Бисмарк и Узедом. Австрия и Италия. Прецолини, за съвременна Италия и благодеянията на войната. "Охулването" на идеята за мир.

12. ДВАНДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 30. Декември 1916.....47

Никакви политически разсъждения, никаква пристрастност. Стремежът е единствено да се придобие познание. За избухването на войната. Нарушаването на белгийския неутралитет. Действията на държавите не подлежат на морално осъждане. Англия и Индия. Англия и Китай. "Опиумната" война.

13. ТРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 31. Декември 1916.....62

Отровни въздействия в социалния живот. Без "моралинови" преценки за историческите необходимиости. С времето преценките за историята се менят. Как привидното увеличаване броя на населението на Земята да се приведе в унисон с реинкарнацията? Духовните подбуди и последици на "опиумната" война. "Китаизирането" на Европа. "Социалният карцином". Действие и значение на отровите. Носители на Аза: преобразувани отровни субстанции от Луната. Съзнанието възниква чрез разрушаване на определени сили. Целебната сила на отровите: уравниоесяване на лудиферическото посредством ариманическото. Митът за Балдур като израз на отровните въздействия. Г. С. Фулъртън за Германия.

Бележки84

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 25 Декември 1916

Вчера се заехме да разгледаме мита за Балдур, който - както видяхме - ни връща към старите традиции и точно чрез едно такова разглеждане може да ни стане ясно как християнството е трябвало да се опре на онова, което човечеството било прозряло по-рано. Ако се спрем на трите големи празника през годината, както днес все още се отбелязват, ще видим, че тези три големи празника през годината стоят в безспорна връзка с неща, получили се бавно и постепенно по време на разволя на човечеството. А онова, което още търси да намери израз в Коледното, Великденското и Петдесетнишкото тайнство, може да бъде разбрано напълно едва тогава, когато човек не се бои да свърже нещата с мисленето, чувстването и усещането на развиващото се в потока на времето човечество. Ние видяхме как представата за Христос ни връща към ранни, ранни времена.

За да го схванете по-добре, необходимо е само да припомните в душата си съдържащото се в моята книга „Духовното ръководство на човека и човечеството“. Там ще видите как лежащото в основата на представа та за Христос може да се възведе към тайни на духовните светове, как може да се покаже какъв път в духовните светове е изминало Съществуването, заложено в представата за Христос, та в даден момент на Земяното развитие да се разкрие посредством физическо превръщане в човек. Чрез обсъждането именно на тези понятия за духовното ръководство на човечеството е възможно да се усети каква връзка или пък липса на връзка съществува между антропософски ориентираната Духовна Наука и стария гнозис. В стария гнозис не би било още възможно да се представи пътят на Христос през духовните светове така, както това е изпробвано в книгата „Духовното ръководство на човека и човечеството“. Този стар гнозис обаче е имал своя представа за Христос, своя идея за Христос. Той успял да извлече от атавистично-ясновидското знание толкова много, че по духовен начин да обозре Христос и да каже: В духовния свят протича еволюция - Йерархиите или, както е казано там, еоните следват един подир друг и един от еоните е Христос. И в гнозиса се посочва как - докато се разгръщали еон подир еон - Христос слиза и се разкрива в един човек. Днес това може да се покаже още по-ясно и Вие имате възможност да го прочетете в „Духовното ръководство на човека и човечеството“.

Добре би било, ако в нашето духовнонаучно движение биват усещани различни видове по-дълбоки взаимовръзки, та чрез тях да се освобождаваме от чисто личните дела. Защото нещата все пак стоят така, че в своето развитие човечеството е достигнало през този Пети следатлантски

период до една точка, в която на индивида му е много трудно да се освободи от личните си дела. Съществува опасност индивидът да смесва личните си дела, личните си инстинкти и страсти с онова, което е общо за цялото човечество.

Всъщност и различните празненства са се принизили в чисто лични дела, понеже човечеството се е лишило от сериозността и достойнството, които единствени предоставят на човека възможността по правилен начин да се доближи до духовния свят. Много естествено е, че през нашия Пети следатлантски период, когато човекът в известен смисъл трябва да опознае себе си, да се насочи към себе си, е близка до ума опасност като току-що описаната от мен, а именно човекът донякъде да загуби връзката с духовния свят. По-рано човечеството е осъзнавало връзката си с духовния свят, но за сметка на това не е осъзнавало друго, което пък изложих вчера. Понастоящем несъзнателни са преди всичко нещата, които в рамките на тези разсъждения посочих с думите: Днес хората не проявяват склонност да насочват вниманието си върху тях. Оставят ги да отминават, без да ги е грижа за тях.

Хубаво е, когато човек точно при такива поводи като Коледния празник си казва: В нашето всемирно развитие участват духовни импулси - и за добро, и за лошо. Ние видяхме как от хората, които донякъде са по светени в тези неща, наличните импулси могат да бъдат използвани и в лошия смисъл било за някои лични, егоистични цели, било в интерес на някакъв групов егоизъм. Трябва да се научим да настройваме нашето усещане към по-широкообхватни дела, към по-широкообхватни обстоятелства. Въпреки че за такива усещания не винаги е редно да вдигаме, както се казва, голям шум, ние все пак трябва да можем да ги имаме.

А сега бих искал да Ви дам възможност във връзка с един въпрос начаса да откъснете, така да се каже, душата си от някаква чисто лична интерпретация на антропософията и да я насочите към нещо всеобщо, свързано с нашето антропософско движение. Ако схващате правилно казаното вчера, Вие ще си кажете: Онзи 20 Май 1347 г., онази Петдесетница през Май, когато Кола ди Риенци провел своята внушителна проява в Рим, се повторил в известен смисъл по Петдесетница през 1915 г. Който е проследил събитията, той скоро ще може да види или скоро би могъл да види, че тази Петдесетница през Май е била избрана съвсем нарочно, съвсем съзнателно от една общност, която е можела да стори това. Просто се е знаело, че тогава старите импулси пак ще се съживят, че сърцата и душите, които са податливи на Хьодуровата слепота, ще могат да бъдат овладени, щом Локи се приближи до тях. Но човек може да бъде овладяван само дотогава, докато му липсва воля да създаде у себе си навика да се вглежда в понятни, ясни като бял ден взаимовръзки и те да му праявят

впечатление. Човек е изложен на оставащи неосъзнати взаимовръзки само дотогава, докато се оплита в личното така, че да не поглежда към - бих казал - „порядъчните“ взаимовръзки, към взаимовръзките в добрия смисъл, докато няма интерес за общочовешкото, което винаги ни въвежда в духовното.

Обясних Ви, че гнозисът имал свое разбиране относно представата за Христос, че с изкореняването на гнозиса, представата за Христос била догматизирана, поради което същинската представа за Христос в известен смисъл изчезнала. Духовната Наука има за задача във връзка с духовната еволюция, да възобнови вникването в тази представа за Христос, да състави една представа за Христос, която да не е само на думи, а да бъде съдържателна, да е изпълнена с истинско съдържание.

На север изчезнало тъкмо онова, което можело да бъде налице там: усещането за Исус. На север, както казах завчера, до към VIII, IX, X век след Мистерията на Голгота действително било култивирано усещане то за Исус. В стари времена във всяка къща, където се раждало дете, бивал приветстван младенецът, който единствен, особено в племето на ингевоците, можел да бъде приет като достоен член на племето, докато с недобро око - естествено без издребняване - се гледало на родените по друго време. Ние обаче показахме как онова, което впоследствие се разпространило като външно християнство, изтласкало всичко, което под формата на митове и шествия, сиреч в култови обичаи, поддържало връзката със старото усещане за Исус. И ние видяхме как откъм средата на средновековието усърдно се работило за изличаването на онова, което се било разпространило от Ютландия към Европа и по-специално към Централна Европа.

В датските области се намирала централната Мистерия, разпореждаща и надзираваща - така да се каже - онези условия, които отпосле се проявявали в регулирането на зачеванията и ражданията. Там се намирало мястото, където било развито общо съзнание за една социално обусловена връзка в човечеството, за една връзка, която същевременно била сакраментална, която представлявала истинско социално тайнство. Самата година бивала разпореждана като тайнство и човекът осъзнавал своето вместиане в годишното тайнство. За тогавашните хора, Слънцето през различните сезони неслучайно прекосявало небосклона по различен начин, а и ставащото на земята било отражение на небесните събития. Тайнството продължава да съществува там, където човекът още не може да разполага или не разполага с влияние, където духове на стихии и природата вършат онова, което днес човекът върши по отношение на социалния живот. Днес в отделни хора живеят, без впрочем хората още да го знаят, много силни ариманически импулси. Изрично подчертавам: без

хората още да го знаят. Тези ариманически импулси са насочени към това, на определени духове на стихии и на природата също да им бъде отнето сакраменталното влияние върху Земната еволюция.

Когато модерната техника се усъвършенства дотолкова, че посредством някакви плоскости да може да се произвежда изкуствена топлина, тогава - и това наистина ще стане, не съм против, а Ви го представям като необходимост, като нещо, което в бъдеще ще стане, - тогава от духовете на природата и стихии ще бъде отнет растежът на растенията, на първо място растежът на житото, ще бъдат издигнати не само зимни градини, не само отоплявани помещения за по-малки растителни насаждения, но и за цели житни полета, където житото - откъснато от законите, действащи от Космоса - ще се отглежда в други сезони, а не както то в известна степен расте от само себе си, сиреч чрез духовете на природата и стихии. Спрямо посевите това ще представлява същото, каквото се случило, когато старото съзнание за тайнството на зачеването и ражданията се генерализирало по отношение на цялата година. Да се изследва, да се проучи как духовните Същества могат да влияят върху социално-сакраменталната взаимовръзка по същия начин, както те влияят върху поникването и покарването на растенията през пролетта и върху повяхването през есента - това била задачата на такива мистериини центрове като онзи, за който казах, че се намирал в Дания и сакраментално регулирал социалния живот. От там именно се разпространило онова, чиито следи можем да дирим още в III хилядолетие преди Мистерията на Голгота, ала сетне виждаме как то постепенно изчезва и отстъпва място на друго, което трябвало да дойде; в противен случай човекът нямало да може да се извиси до използването на своя интелект. Нещата стават по необходимост и тъкмо тяхната необходимост трябва да се прозира, а не да искаме да се бъркаме в работата на боговете, питайки защо те не са направи ли едно или друго, защо не са го направили иначе, при което винаги се има предвид по-удобно за хората.

И тъй, възприемчивостта на усещането за Исус тръгнала от Ютландия, от Дания. Вижте, става дума да се разсъждава за ставащото не само при повече или по-малко важни поводи, а да се мисли за взаимовръзките, само че не да се мисли надълго и нашироко, не да се мъдрува, а да се мисли прямо и истинно. Мнозина обичат да мъдруват, но правилното мислене се състои в мисловното свързване на фактическите събития, след което се чака какво ще стане, какво ще произтече от това.

През тези дни, след като изложих всичко това, човек би могъл да си постави следния въпрос и онези сред Вас, които са си поставили този въпрос, сигурно са усетили в душата си нещо вярно. А ако днес още не сте си го поставили, можете да се постараете в бъдеще да си поставите

именно такива въпроси; защото те се появяват навред, щом се създаде предпоставка истината да се търси не само в това, което се казва, но и в това, което се върши. Мировото слово, чието рождение празнуваме в Коледното тайнство, ние разбираме правилно само тогава, когато си го представяме възможно най-всеобхватно, когато си мислим, че то действително вибрира и се носи във всичко, което става, което се случва. И ако човек има смирението и всеотдайността да се почувства втъкан в всемирния процес, той открива и съществуващите там взаимовръзки. Какъв въпрос можеше да си постави душата? През тези дни Вашата душа би могла да си помисли: Ние узнахме, че в гнозиса се е съдържала една величава представа за Христос, на юг тя изчезнала, без да смогне никак си да се придвижи до Севера. Насреща и се зададе представата за Исус, която обаче, като усещане, е продължение на ютландските Мистери. Ето това видяхме.

Ако човек го проумее и се вгледа в тази взаимовръзка, тогава не би ли било естествено да възникне нуждата за съединяване на онова, което не е съумяло да се съедини? При всемирната еволюция на Запада, идея та за Христос не е могла да се съедини с идеята за Исус. От това следва да се появи нуждата за съчетаване на двете.

Модерната антропософия трябва съвсем скромно да поеме тази задача. На нея ѝ се полага да опита да извърши правилното в случая и да посъбере тези неща във мировата констелация. Следователно, ако бъде направен опит да се обрисова как по-новата антропософия като един, така да се каже, въздигнат в съвременността гнозис отново разбира Христос, тогава би могло да се пожелае съчетаване на идеята за Христос с онова, което може да живее на едно определено място, където някога, както Ви обясних, е живяло по такъв интензивен начин като усещане за Исус. Тогава относно идеята за Христос и за начина, по който тя се включва в духовното ръководство на човечеството, би се опитало воденето на разговор точно на мястото или - в зависимост от възможностите ни - в близост до мястото, от където е било излъчено усещането за Исус.

Това е отговорът, който можете да си дадете, ако се запитате защо преди години, по повод на една изпратена ми от Копенхаген покана, аз тъкмо там представих Христовата промяна чрез духовните еволюции*191. Защо точно тогава възникна потребността на онова място да бъде развита идеята за Христос така, както тя можеше да бъде вплетена в темата "Духовното ръководство на хората и човечеството"? Там нещо е казано, ала не чрез изречените думи, а чрез констелацията! По-нататък разбирането на такива неща зависи вече от хората. Казах, че около тях не е нужно да се вдига голям шум, но човек може да разбере, че не само чрез това,

което бива казано, а и чрез това, което се случва, се изразяват неща и че в тези неща по известен начин живее мировото слово.

Днес обаче изглежда, че към невярното, към злото, ако то бъде поставено в космическата констелация, човечеството съвсем очевидно проявява повече чувство и усет, отколкото да се направи опит онова, което в истински добрия смисъл трябва да се въплъти в развитието на човечеството, да бъде изразено и чрез реален факт. Но тъкмо изхождайки от нещо такова като Коледното тайнство, човек би искал да предизвика усещането, че като участник в антропософското движение той трябва да се чувства живеещ в нещо, което се извисява над обикновената външна Майя, и би искал да бъде вземано на сериозно разбиране, че онова, което се извършва във физическия план, така както то се извършва във физическия план, е именно Майя, а не действителността в по-висш смисъл. И тъй, когато човек почувства, че извършващото се тук, на Земята, в известен смисъл се извършва - ако си позволя да използвам християнския израз - също на "небето" и че пълната истина се получава едва чрез свързването им в човешкия дух, ще рече - предвид нашето Пето следатлантско време - в човешкия интелект, чак тогава той вижда пълната действителност. Тя се получава чрез свързването на онова, което става на Земята и на Небето. В противен случай не се излиза извън Майя. Днес се изпитва такава голяма нужда от оставане в Майя поради това, че през Петия следатлантски период човек твърде много е изложен на опасността да приема думите за действителни неща. Думите до голяма степен са загубили значението си, като под значение в случая аз разбирам живата душевна взаимовръзка на думата с действителността, лежаща в основата на думата. Думите са се превърнали в обикновени съкращения, а опиянението, в което днес мнозина все още живеят по отношение на тях, вече не е истинско, понеже само задълбочаването в духовния свят може да направи истинно онова, което говорим. Думите ще придобият отново реално съдържание едва когато бъдат пропити със знание за духовния свят. Старото знание е изчезнало и днес ние до голяма степен говорим по този начин поради това, че старото знание е изчезнало, а пък ние сме вътре в Майя и имаме само думи. Трябва обаче да намерим отново някакъв духовен живот, който да даде съдържание на думите. Ние донякъде живеем в един механизъм на думите, както външно полека-лека напълно губим индивидуалността си в един механизъм на техниката и ставаме зависими от външния механизъм.

Нашата задача е да свържем живеещото в духовния свят с онова, което живее във физическия свят. Но за тази цел трябва да пристъпим с голяма сериозност към едно истинско разбиране на действителността. В нашето материалистическо време човекът твърде много е привикнал да обгръща

с поглед само малки хоризонти и да се вглежда във всичко само в рамките на малки хоризонти. Дори религията си той е нагласил така удобно, че да му предоставя малък хоризонт. В наше време човекът охотно желае да избягва големите хоризонти и не иска да нарича нещата с имената им. Затова и хората проумяват толкова трудно, че е могло да се стигне до такава Карма като тази, която сега е надвиснала над Европа. Най-малкото на всеки днес му се иска да разглежда една такава Карма главно от тясно национално гледище, както обикновено се казва, макар в това да има голяма доза неистина. В основата обаче лежи една общочовешка Карма, която засяга всекиго поотделно и която може да се изрази с една простичка дума поне по отношение на една точка, а точките впрочем са много. Човек обаче проявява стремеж да подминава точно онова, което е съществено: съществено е бягството от истината, в което днес са изпаднали душите! Душите буквално бягат от истината, те изпитват ужасно отвращение от разбирането на истината с цялата и сила и обхват.

Вземете за пример следното: С течение на времето ние постепенно придобихме своего рода поглед върху развитието на човечеството и можем да преценим, че в даден период, в развоя му са се появили войните, че те са били нещо, от което човечеството, така да се каже, е било обзето. Но това е било времето, когато хората са вярвали във войните. Как обаче да се разбира това, че е било времето, когато хората са вярвали във войните? Какво означава вяра във войните? Вярата във войните много наподобява вярата в дуела, в единоборството. Но кога дуелът, кога единоборството има истински смисъл? Само тогава, когато заставащите да се дуелират, вътрешно са напълно убедени, че развързката ще дойде не от някаква случайност, а от боговете. Ако пристъпващите към дуел вярват безрезервно, че онзи, който ще бъде убит или ранен, е получил тази смърт или това раняване поради това, че някакъв бог е отсъдил срещу него, тогава в дуела има истина. Няма истина в дуела, ако това убеждение отсъства; тогава, разбира се, дуелът е реална лъжа. Ала същото е и с войната. Когато хората, които са съставна част на народите, могат да имат убеждението и вярата, че очакваната от войната развързка иде от Бога и че в събитията има божии пръсти, тогава е налице истина в онова, което протича като военни действия. Но тогава участващите в тях трябва да са в състояние да свързват с някакъв смисъл думите: предстои да се изпълни една божия присъда.

Задайте си сега сами въпроса дали днес в тези думи се съдържа истина! Достатъчно е само да попитате дали хората вярват, че в днешните военни действия намират израз божии присъди. Вярват ли хората в това? Запитайте се колцина са вярващите, че развързката иде от Бога, но имам предвид честно вярващите; защото сред различните лъжи, обикалящи

сега света, е и тази, която се съдържа в призоваването на боговете или на Бога, и то от всички страни, разбира се. Обаче една истинска вира в смисъл, че се изпълнява някаква божия присъда, в тази материалистическа епоха естествено не може да съществува. Следователно човек трябва да погледне на тази работа сериозно и достойно, и да си каже: Всъщност става нещо, в чиято вътрешна реалност никой не вярва. Няма вяра във вътрешната реалност и в тази вътрешна реалност се вярва толкова по-малко, колкото по на запад се отива в Европа, при това с право, защото колкото по на запад се отива в Европа, толкова повече именно този европейски Запад има задачата да подсигурия материализма за Петия следатлантски период.

Но другояче изглеждат нещата, когато се отива все по на изток. Не съм свикнал да теоретизирам по тези въпроси или да твърдя нещо безотговорно, а подплатявам твърденията си с безспорни факти. И днес може те да направите едно откритие, което е забележително: Ако се движите от запад на изток, то още в Централна Европа с доказуема спорадичност се появява вярата, че може да се изпълнява някаква божия присъда. Бъдете сигурни, че на запад това не може да го има, ако не са го привнесли от Централна Европа, но в Централна Европа у отделни хора донякъде се проявява своеобразен фатализъм и се чуват думите "божия при съда". А стигнете ли съвсем на изток, където се подготвя бъдещето, там естествено ще срещнете множество хора, които в предстоящите развръзки съзират божии присъди. Защото руският човек не е като човека от Запада, комуто днес и през ум не му минава да вижда божия присъда в това, което се извършва.

Тези неща трябва да се държат напълно обективно под око. Едва тогава човек е прав, едва тогава свързва днешните думи с някакъв смисъл. И в това се състои задачата на човечеството - отново да се научи да свързва думите с някакъв смисъл.

Преди известно време Ви обърнах внимание как днес - бих казал - направо по религиозен път биват култивирани лекомислие и безчувствие, като не се проявява желание да се знае, че говорейки за "Бога", модерните религии говорят всъщност единствено за някакво Ангелско същество, за някакъв вестител. Казвайки "Бог", модерният човек има предвид само своя Ангел - онзи Ангел, който го насочва в живота. И той само си внушава, че говори за някакво по-висшестоящо същество в сравнение с Ангелското. Майя е, че днешният монотеизъм говори за един единствен Бог, а в действителност - погледнато от духовно гледище - човечеството по принцип проявява склонност да говори за толкова много богове, колкото са хората на земята, понеже всеки говори само за своя Ангел. Следователно най-абсолютното многобожие е онова, де то се крие под мас-

ката на монотеизма, поради което дори най-модерните религии са изправени пред опасността да се атомизират, щом всеки застъпва своя идея за бог, свое собствено гледище. На какво се дължи това? Дължи се на това, че днес, през Петия следатлантски период, ние живеем изолирано от духовния свят. Съзнанието остава изцяло в сферата на земното човечество. През Четвъртия следатлантски период съзнанието на хората все още стигало отчасти до духовната сфера и по-специално до областта на Ангелите, а през Третия следатлантски период - до областта на Архангелите. Но единствено през този трети период е могло да възникне онова, което Ви разказах за ютландските, за датските Мистерии. Що за същество е било онова, което възвестявало на всяка майка поотделно бъдната и рожба? Било е същото, за което разказва Евангелието от Лука - някакъв Архангел, едно Същество от областта на Архангелите. Онзи, който вдига взор само до Ангелите и назовава свой бог одного измеждутях - все едно дали вярва, че това е Всевишният (от значение е реалността, а не вярата), - той вече не открива никаква връзка, излизаща извън времето между раждането и смъртта на човека в посока към онзи свят, който днес е забулен от външната Майя. През Третия следатлантски период взорът му обаче още можел да стигне до областта на Архангелите и по онова време все още съществувала една жива връзка. През Втория следатлантски, праперсийски период онова, което било открито за съзнанието на хората, още поддържало връзка с Архаите и човекът още не се чувствал съпричастен към наричаното днес "природа", а се намирал в един духовен свят. Светлината и тъмнината още не били външни материални процеси, а духовни процеси и така е било също в първоначалната религия на Заратустра през Втория следатлантски период.

Виждате, че човекът постепенно е слизал надолу. През Втория следатлантски период неговото съзнание още се извисявало до областта на Архаите и той още можел да си казва: Като човек аз съм не само съставената от мускули и плът марионетка, както твърдят днешните анатоми, физиолози и биолози, но съм и същество, което изобщо не може да бъде разбрано, ако не се разглежда във връзка с Духа, ако не се разглежда в живото сплитане на светлина и тъмнина в него; защото аз съм плод от сплитането на светлина и тъмнина.

После настъпил Третият следатлантски период. Природното взело връх над човека, каквото си му е естеството; защото процесите на раждане и смърт свързват душевния живот на човека с природното. Те са при родни процеси само за външната Майя. Раждането, зачеването, смъртта са природни процеси за външната Майя. Те са духовни процеси едва когато се отпрати взор натам, където именно в тези природни процеси се намесва духовната реалност, сиреч в областта на Архангелите. Тази вза-

имовръзка обаче все още била нещо явно през Третия следатлантски период.

Отпосле,начиная с Четвъртия следатлантски период,самата природа постепенно станала за човека, така да се каже, действителност. Преди туй за природа в смисъла, в който днес говорим за природата, изобщо не се говорело. Човекът трябвало да излезе вън от духовния свят и донякъде отделно от духовния свят, за да остане насаме с природата. Но чрез едно събитие трябвало да му се даде възможност наново да се присъединява към духовния свят. На него божественото му се явявало съответно през Втория следатлантски период в областта на Архаите, през Третия - в областта на Архангелите, през Четвъртия - в областта на Ангелите. През Петия трябва да го познае като човек, след като то се е подготвило, понеже в средата на Четвъртия следатлантски период то се е явило като човек - в Христос. Ще рече, Христос трябва да бъде разбран все по-добре и по-добре, да бъде разбран в своята взаимовръзка с човека. Защото Христос се е явил като човек, само за да може човекът да открие взаимовръзката на човечеството с Христос. С това всеки е длъжен да бъде особено наясно във връзка с Коледното тайнство: Връзката на човечеството с духовния свят трябва да бъде намерена такава, каквато е изглеждала, след като човечеството излязло вън от духовния свят, за да заживее в природата. Като факт това се подготвило през Четвъртия следатлантски период. Но то трябва да бъде разбрано едва през Петия следатлантски период, тогава то трябва да бъде разбрано истински!

А хората наистина трябва да се постараят да разберат факта за Христос, да го разберат във връзка с целия духовен свят. Днес какво ли не се разбира под Христос и какво ли не се разбира под Исус, от които две съставни части се състои разбирането за Христос Исус! Който огледа историческата взаимовръзка, може да прозре, че с изкореняването на гнозиса е изчезнало и разбирането за Христос. Който се съсредоточи в мистерианата взаимовръзка, намерила израз в мита за Балдур, може да разбере как е било изкоренено усещането за Исус.

Но ако остане правдив, човек дори и по взаимовръзките на съвременността може да познае, че във външния живот се потвърждава онова, което бива извличано от историята. Защото непрестанно трябва да се поставя въпросът: Колко представители на днешната религия вярват със сърцата си - не с устата, а със сърцата си - в истинското възкресение (нали могат да вярват само ако го разбират), във Великденското тайнство? Колко от свещениците? Съвременните пастори и свещеници вече виждат цялата си просветеност в това, чрез дискусии и софистикации никак си да отречат наличието на Великденското тайнство, на тайнството на Възкресе-

нието; а ако намерят някакво основание да не трябва да вярват в него, те изпитват огромна радост.

Отпърво представата за Христос, която е неотделима от тайнството на Възкресението, била догматизирана; после обаче тя постепенно била подложена на обсъждане и съществува тенденция мистериата на Възкресението да бъде напълно изоставена. Но липсва желание да бъде разбрана и мистериата на раждането. Не искат да се занимават с нея, понеже вече не желаят да я признаят в цялостната и дълбочина, сиреч в нейния мистериен характер. Желанието е тя да бъде призната само откъм жизнеутвърждаващата и страна, а не да се осъзнава, че е слязло нещо духовно. През Третия следатлантски период хората все още са виждали духовното да слиза, обаче те са имали друго състояние на съзнанието. Същност онова, което се нарича модерна религия, модерно християнство вече не иска да разбира нито раждането, нито смъртта на Христос Исус. Някои все още искат догматично да вярват в това, да се придържат към него; но едно разбиране на тези неща, издигащо се над обикновенения звук на словата, днес е възможно само чрез Духовната Наука. А за тази цел е нужно да се разшири хоризонтът на разбирането. Съществува обаче бягството от истината, човек буквално бяга от онова, което може да води до разбиране на нещата.

Само антропософски ориентираната Духовна Наука е в състояние не чрез историческо подгръване, а от само себе си да пресъздаде някои понятия, които занаят ще съществуват напълно осъзнато, а не атавистично, но които някога са съществували атавистично - понятия, за които днешният човек същност вече не притежава съвсем правилен усет. Тук Ви си припомнете нещо, за което говорих вчера. Казах Ви, че с цялостното социално устройство, което изложих по повод ютландските мистерии, е свързано царството на древните европейски племена. Като предопределено да царува се смятало детето, родило се първо след Светата нощ през третата година. По описанията вчера от мен начин то бивало подготвяно за царския сан и от него ставало мъж, който отпосле можел да царува в продължение на три години. Тогава се намирал в стадия, за който Ви казах: Той надраствал националното, сиреч извисявал се над взаимовръзката със своето племе. Петата степен, която у персийците се наричала "персиец" и при всяко племе носела името на съответното племе, била още в рамките на групата; "героят на Слънцето", шестата степен - а с тайнството на "героя на Слънцето" трябвало да бъде проникнат онзи, комуто по онова време се полагало да царува три години, - трябвало да е надраснал племенната, груповата взаимовръзка и да се намира във взаимовръзка с цялото човечество. Това обаче било възможно само защото се намирал не просто в земна, а в космическа взаимовръзка,

бидейки именно "герой на Слънцето", сиреч живеейки там,където властвали не само земни закони, но и законите, в които било вплетено и Слънцето. Но при допира със земното, който неминуемо настъпва, щом човекът трябва да върши земни дела, протича определен процес. Този процес е редно да се опознае. Защото чрез неговото опознаване се постига разбиране за някои преходи, за някои неща, които трябва да се прозрат, ако човек иска да прозре действителността.

Нека приемем, че сме нарекли ингевон някого, който в онези древни времена е принадлежал към племето на ингевоните; "героят на Слънцето", управлявал три години, не можел да бъде наречен ингевон, защото бил надрасъл своето племе. Не би било правдиво "героят на Слънцето" да бъде наричан ингевон - той ставал нещо друго. Виждате как по такъв начин едно фино понятие било свързано с една земна реалност поради това, че се чувствало нахлуването на едно излъчване от духовното.

Кой в днешно време, което само парадира с думи, наместо да се придържа към понятия, кой в наше време ще се сети примерно, че папата съвсем неуместно бива наричан християнин, понеже е парадоксално да наричат папата християнин точно както би било парадоксално да наричат царя на ингевоните ингевон? Ако папата иска да бъде действително "папа", сиреч да стои вътре в действителния духовен процес, той изобщо не би трябвало да се приема за християнин. Ние можем да бъдем християни само чрез това, че папата не е християнин: това би било истината.

На кого днес му минава през ума е желание да размисля над истината за такива важни неща? И на кого му минава през ума да признае въздействието на божествените, на небесните неща върху земните неща поради това, че ги опознава като Майя? Това изобщо не е присъщо на днешното време. Признава го само ако е принуден да го стори; човек само по принуда се подчинява на законите на Космоса. Ако не е принуден да признае, че в определен сезон пшеничното стъбло пониква от земята, израства, изкласява и после на ново трябва да покълне от семето, че в случая се извършва кръговрат, че онова,което възниква, трябва да премине към загиване - при това то закономерно трябва да премине към загиване -, тогава човек и това няма да признае!

В онези древни времена хората признавали, че "героят на Слънцето", предопределен да възглавява племето ингевони, трябвало да прекратява царуването си след три години. Закономерността се усещала точно както при растежа на растенията. Важното е да се предприеме опит всичко да бъде схващано съвкупно в хармония и съзвучие. Защото само по такъв начин се стига до истината, само по такъв начин се разширяват хоризонтите. Истината все пак не е детска игра, която може да се устройва според личните интереси, и придържането към истината представлява

сериозна, свята служба. Човек трябва да има чувство, трябва да има усет за това. А според цялата си предразположеност днешното време не е склонно към нищо друго освен към абсолютизиране на Майя, към безусловното и обявяване за истина.

Идете днес на някой от историческите семинари: Какво наричат там историческа критика? Грижливото разкриване на съвсем очевидни факти, при което непрекъснато се изпада в заблуда. Защото по принцип, щом човек се стреми да разкрива съвсем очевидни факти, той се озовава в Майя. А Майя е заблуда. Ето защо на историческата наука, която се стреми да елиминира всичко духовно, и се налага да се занимава с Майя и да повежда право към нея. Опитате ли се с днешния семинарен метод, с метода на днешните исторически институти да разкриете истината, като отхвърлите всичко духовно и изтъкнете само извършващо то се във физическия план, сиреч очевидния факт, Вие ще се натъкнете непосредствено на Майя и никога не ще съумеете да схванете историята. Разгърнете някой от днешните учебници по история, за който всяка свръхсетивна взаимовръзка е безсмислица и където грижливо са положени усилия да бъдат признати само физическите взаимовръзки, и Вие ще установите стремеж да бъде представена тъкмо Майя. Но Майя е заблуда. Предстои Ви следователно да изпаднете в заблуда и Вие го правите. Веднага щом повярвате на историята, която се пише днес, Вие се натъквате на Майя и изпадате в заблуда.

Историята обаче не винаги се е пишела така. Днес начинът, по който се е пишела по-рано, бива презиран. И страшна Карма за човечеството е, духовното да се елиминира в известен смисъл още при разглеждане на историята. Нека се върнем, да речем, направо във времето, когато в общи линии още преобладавали вижданията на Четвъртия следатлантски период. Тогава историята се разказвала по съвсем друг начин, разказвала се така, че днешният за-разен от ученост човек бърчи нос и отсъжда: Тия хора не са имали никаква критика, давали са вяра на всевъзможни митове и легенди; тия хора са нямали понятие какво е прецизна критика, чрез която фактите да могат да бъдат представени в тяхната истинност. Така говори днешният историк и най-вече, разбира се, неговият подражател. Детински са се държали ония навремето, казват хората. Според днешните представи те наистина са се държали детински! Нека чуем например как била разказвана една старинна преживелица, нещо, което безброй хора все още с вижданията на Четвъртия следатлантски период са смятали за история*192. Нека днес насочим вниманието си върху един пример, за да го имаме като основа при по-нататъшните разсъждения, с които ще се заемем утре:

И тъй, живял нявга в земите саксонски един кайзер, наричан "Червения кайзер, кайзера с червената брада - Ото Червенобрадия*193. Този кайзер имал съпруга, която била родом от Англия и която, за да удовлетвори напълно съкровения си потребности, пожелала да бъде основана специална църковна институция. Тогава Ото Червенобрадия решил да основе Магдебургската архиепископия. Тя трябвало да изпълнява особена мисия в Централна Европа и в частност да свърже Запада с Изтока така, че именно от Магдебургската архиепископия християнството да бъде разпространявано сред живеещите в непосредствена близост славяни. Магдебургската архиепископия напредвала добре, в земите околоръст ти оказвала извънредно благотворно въздействие и Ото Червенобрадия виждал какво благотворно въздействие оказвала основаната от него институция. Това му доставяло голяма радост. Делата ми носят благодат във физическия свят, казвал си той и непрестанно желал Бог да го възнагради за вършените от него благодеяния спрямо хората. Един бил стремежът му: дано му бъдела отредена божия награда, загдето от благочестие вършел всичко, с което се заемал.

Веднъж, когато бил коленичил в църквата и в молитвата си, въздигната до вгълбено размишление, се молел, като умре някой ден, боговете да възнаградят създаденото от него така, както му било възнаградено във физически план с многото добро, възникнало в околностите на Магдебургската архиепископия, изведнъж му се явило призрачно същество и това призрачно същество му рекло: Вярно е, че си създал много добро и че на мнозина си оказал големи благодеяния. Вършил си го обаче само за да имаш подир смъртта си благословията на божествения свят, както сега имаш земната благословия. Това е лошо и с него проваляш създаденото от тебе.

Ото Червенобрадия се почувствал нещастен и се по-разговорил с призрачното същество, за което сега вече знаем, разбира се, че било същество из средата на Ангелите. Този допир се основавал на вижданията от Четвъртия следатлантски период. Поразговорил се той със съществото и съществото го поучило: Иди в Кьолн - там живее Добрия Герхард; разпитай за Добрия Герхард и ако съумееш да станеш по-добър с по мощта на съвета, който ще ти даде Добрия Герхард, тогава може би ще успееш да предотвратиш настъпва нето на онова, за което стана дума. Така горедолу протекъл разговорът между Ото Червенобрадия и призрачното същество.

По малко непонятен за неговото обкръжение начин кайзер Ото бързо стъкмил едно пътуване до Кьолн. В Кьолн той свикал не само кмета, но и всички "великомъдри и благоразположени градски съветници". Още по външния вид на едного от влезлите познал, че той ще да е необик-

новен човек и че всъщност единствено заради него бил дошъл. И той запитал архиепископа на Кьолн, който го бил завел там, дали това не е така нареченият "Добрия Герхард" Да, действително бил той. Тогава кайзерът рекъл на градските съветници: Искях да се посъветвам с вас, ала първо нека поприказвам насаме с този тук, пък сетне ще обсъдя с вас онова, което съм узнал, след като сме разговаряли с него.

Градските съветници, сред които само един бил предпочетен, може би пооклюмали нос, на това обаче няма да отделяме специално внимание - кайзерът всеки случай отвел съветника, на когото в Кьолн викали "Добрия Герхард", в друга стая и запитал: Защо те наричат Добрия Герхард? Налагало се да постави този въпрос, понеже Ангелът му бил подсказал, че донякъде от него зависело да разбере защо на този мъж му викат "Добрия Герхард"; нали в крайна сметка с негова помощ щял да бъде оздравен. Тогава Добрия Герхард отвърнал приблизително следното: Наричат ме Добрия Герхард, защото хората са лекомислени. Не съм извършил нищо особено. Ала стореното от мен, което наистина е незначително, за което не искам да ти разказвам и няма да ти разказвам, се разчу и понеже на хората им е потребно да си измислят думи за всичко, наричат ме Добрия Герхард. Не, не, възразил кайзерът, не може да бъде толкова просто, а за мен и за цялото ми властване е извънредно важно да знам защо те викат Добрия Герхард. На Добрия Герхард не му се щяло да разкрие това, ала кайзерът ставал все по-настойчив, тъй че накрая Добрия Герхард рекъл: Тогава да ти разкажа защо ме викат Добрия Герхард, но ти не бива да го разгласяваш, защото в това наистина не виждам нищо особено.

Аз съм обикновен търговец, винаги съм бил обикновен търговец и един ден се стегнах за път. Отпърво пребродих няколко области по суша, сетне поех с кораб, стигнах чак до Ориента и закупих множество ценни платове и ценни предмети, всевъзможни неща на добра цена. Мислех да ги разпродам на едно или друго място за двойно, за тройно, четворно, петорно повече, защото такъв обичай имат търговците; такава ми беше работата, професията. Подир туй по необходимост продължих пътуването с параход, ала неблагоприятен вятър ни отнесе в морето. Изобщо не знаехме къде сме, тъй че - отклонен от вятъра - аз се озовах в открито море ведно с не много на брой спътници и с драгоценните си предмети и платове. Стигнахме до един бряг, на който се издигаше планина. Изпратихме съгледвач да се изкачи на планината и да види какво има отвъд нея, защото бяхме просто захвърлени на брега. От планината съгледвачът видял на отвъдната страна просторно селище, явно голям търговски град. Кервани се задавали по различни пътища от вси страни, а край

него течала река. Съгледвачът се върна и сега вече можахме да намерим пътя, за да спрем с нашия кораб на градския пристан.

Намирахме се в съвсем непознат град. Скоро се разбра, че ние, християните, бяхме попаднали сред езичници. Пред нас видяхме оживено тържище. Реших, че на тържището и аз ще мога да продам едно-друго, за щото в онзи град търговията вървеше добре; но не бях съвсем наясно. И ето че по улицата се зададе човек, към когото изпитах доверие, който ми изглеждаше заслужаващ доверие. Нему казах: Не можеш ли да ми помогнеш да продам стоката си тук? Мъжът очевидно също бе изпитал доверие към мен и запита: Откъде идеш? Отговорих му, че съм християнин и че идвам от Кьолн. Тогава ми рече: Въпреки това ти ми се струваш съвсем добър човек. Досега за християните имах невероятно лоша представа, но ти не ми изглеждаш мерзавец, ще ти помогна, като те подслоня в една страноприемница. Тогаз пък ти ще ми покажеш всичката си стока.

Търговецът, сиреч Добрия Герхард бил подслонен и подир няколко дни езичникът, когото бил срещнал, на минал и огледал стоката, намерил я извънредно ценна и казал: Макар в града да има достатъчно богати люде, тук ни един не притежава толкова много пари, че да може да купи толкова много. Това е немислимо. Тук аз съм единственият, който има някаква равноценност за тази стока. Ако ми дадеш всичката си стока, аз мога да ти предложа нещо равностойно, но аз съм единственият, който го има. Човекът от Кьолн естествено пожелал да види нещото и описал всичко това на кайзера. Ами тогава ела у дома и аз ще ти покажа, че имам равностойна стока, която действително е разменима за твоите изключително скъпи стоки, събирани като драгоценности от цял свят.

Така Герхард отишъл в дома на езичника и веднага разбрал, че си има работа с извънредно влиятелен жител на езическия град. Най-напред езичникът го въвел в едно помещение, където имало дванайсет младежи, оковани като пленници, изтощени и в плачевно състояние. Виждаш ли, рекъл той, това са дванайсет християни, които пленихме в открито море, след като се бяха лутали без посока по водата. Сега ще ти по кажа останалата част от стоката. Завел го в друго помещение и му показал още толкова излинали старци. При вида на старците сърцето на Герхард се свило още повече, отколкото при младежите. Сетне езичникът му показал известен брой жени, струва ми се петнайсет, които също били пленнички. И тогаз му казал: Ако ми дадеш твоята стока, аз ще ти дам тези пленници; те са много ценни и ти можеш да ги имаш.

Сетне Герхард, търговецът от Кьолн, узнал, че сред жените имало една, чиято особена стойност се състояла в това, че била дъщеря на норвежкия крал, която ведно с придружвачките си - само няколко от онези там, останалите били от другаде - претърпяла корабкрушение и била взета в

плен от езичниците. Останалите били от Англия. Жените били англичанки, а младежите и старците - англичани, поели на път с английския принц Уилям, който отивал да доведе норвежката си годеница. Но когато той взел годеницата си от Норвегия, в морето ги сполетяла беда и цялата компания била отнесена навътре. Принц Вилхелм бил напълно откъснат от другите, те не знаели къде е по-паднал и го смятали за изчезнал. Но упоменатите от мен - жените и кралската дъщеря от Норвегия, дванайсетте благородни младежи от Англия, дванайсетте благородни старци, другите жени, участвали с Вилхелм в отвеждането на кралската дъщеря, претърпели корабкрушение и попаднали във властта на този езически княз. Тях значи искал да му продаде езическият вожд за неговата ориенталска стока. Много сълзи изплакал Герхард, ала не заради стоката, а напротив - защото в замяна на стоката си щял да получи такава драгоценност и с чиста съвест приел сделката. Езическият вожд бил много развълнуван и си помислил: Християните наистина не са чак такива мерзавци. Даже му приготвил един кораб с всички нужни провизии, тъй че можел да превози през морето своите младежи и старци, кралската щерка и девиците и се сбогувал силно развълнуван, казвайки му: Отсега нататък в твоя чест ще се отнасям много добронамерено към всички задържани от мен християни.

Търговецът Герхард от Кьолн се отправил през морето и когато стигнал мястото, откъдето по очертанието на сушата можело да се разбере къде се разделят пътищата за Лондон и Утрехт, казал на спътниците си: Който са за Англия, да поемат за Англия; които са за Норвегия, кралската дъщеря и няколкото нейни придружвачки, ще дойдат с мен в Кьолн и аз ще видя дали онзи, за чиято годеница тя е предназначена, ще я отведе, ако случайно се е намерил.

В Кьолн Герхард се отнасял с норвежката кралска дъщеря по подобаваш на положението и начин. В семейството му се грижели за нея с много обич, като се изключи малката забележка, разбира се, която той, Добрия Герхард, добавил: че когато се завърнал ведно с кралската дъщеря, жена му се понамръщила. Сетне обаче тя наистина я обикнала като собствена дъщеря. Но тези неща са разбираеми, нали така? Та растяла тя, значи, като дъщеря в семейството, към нея се отнасяли мило, само дето изпитвала голяма болка, дължаща се на това, че все плачела за своя любим, за Уилям, защото тя естествено предполагала, че ако се бил спасил, той щял да я търси навред по света и да я намери. Пък той все не идвал и не идвал. А семейството на Добрия Герхард я било обикнало, Герхард имал син и смятал тази красива девица да стане съпруга на сина му. Според тогавашните схващания това би било възможно единствено ако синът бъдел въздигнат до нейното положение. Архиепископът на Кьолн изра-

зил готовност да посвети сина в рицар. Всичко станало ,както му е редът. Герхард бил много богат, всичко вървяло много добре. Уреждали се турнири, а след като изчакали още една година дали Уилям няма да пристигне - уговорката за тази година дошла от кралска та дъщеря, - сватбата била обявена.

По време на сватбата се появил някакъв странник,който имал такава брада, че веднага си личало колко отдавна до лицето му не се бил допирал бръснач, и който бил много печален. При вида на странника Добрия Герхард се изпълнил със състрадание и го запитал какво му е. Невъзможно било да кажа какво ми е, рекъл странникът, защото трябвало да продължи да носи мъката си по света; от него ден нататък щял да знае, че мъката му никога вече не ще можело да се облекчи. Това бил именно Уилям, който загубил всичките си спътници, попаднал на някакъв бряг,бродил като странник по света и пристигнал едва в неподходящия миг, когато отредената му годеница вече почти била омъжена за сина на Герхард в Кьолн. Герхард рекъл: От само себе си се разбира, че ще получиш законната си годеница, аз ще поговоря със сина си. Понеже и годеницата изпитвала, така да се каже, по-голяма обич към своя изчезнал, принадлежащ и годеник, работа та намерила своето решение и след като сватбата сега вече с Уилям била отпразнувана в Кьолн, Герхард отвел Уилям, престолонаследника на Англия, и неговата съпруга в Лондон. Там той отпърво оставил другите да го почакат. Нали бил известен търговец, който често пребивавал в Лондон. Влязъл в града и узнал, че точно в момента било свикано голямо събрание. Царяло неспокойствие, всичко изглеждало революционно настроено; чул, че в страната избухнали безредици, защото липсвал престолонаследник. Престолонаследникът бил изчезнал преди години, не се бил завърнал, той имал привърженици в страната, останалите обаче били разединени и сега искали да се погрижат за наследник на краля.

Герхард облякъл най-хубавите си одежди и отишъл на събранието. Пуснали го да влезе, понеже бил в най -хубавите си одежди,които при този богат търговец били великолепни. Заварил дващсет и четирима души, събрали се да обсъдят кой да бъде заместникът на обичния престолонаследник Уилям. Герхард видял, че тези дващсет и четирима души били същите, които бил освободил от езическия вожд и които бил насочил към Лондон от мястото, където пътищата за Лондон и Утрехт се разделяли. Те не го познали начаса. Разказали му, че Уилям, техният възлюбен Уилям бил изчезнал. Тогава обаче Герхард и останалите се разпознали и той им заявил, че ще им доведе техния Уилям. Така въпросът бил решен. Излишно е да се описва радостта, която обзела Англия. Първоначално, когато в събранието още не знаели кого щял да доведе Герхард,

но в него вече били разпознали своя спасител, те даже искали да обявят самия Герхард за крал. Така Уилям станал крал на Англия. И сега Уилям искал да даде на Герхард графството Кент, но той не го приел. Дори от новата кралица, дето толкова време била негова храненица, не приел поне златните съкровища, които желала да му подари, с изключение на един-единствен пръстен и на още нещо дребно, което склонил да вземе за жена си като спомен за храненицата. И си заминал.

Това е, което за жалост се разчу около мен, казал Добрия Герхард на Ото Червенобрадия, и тази е причината хората да ме наричат Добрия Герхард. Но преценката, дали извършеното от мен е добро или не е добро, не е работа на хората, нито на самия мен. Затова съвсем безсмислено е, дето ме наричат Добрия Герхард, ако в думите трябва да се съдържа смисъл.

Кайзерът, Ото Червенобрадия, го изслушал с внимание и сега вече знаел, че освен изградилите се у него виждания имало и други и че тези други виждания можели да се открият дори у един търговец от Кьолн, което му направило поразително впечатление. Върнал се той при съветниците и им рекъл: Можете да се разотидете по домовете си - вече знам всичко за Добрия Герхард. Великомъдрите и благоразположени господа съвсем провесили нос, но душевната насока на Ото Червенобрадия изцяло се била променила.

Ето как хората разказвали една история.

Днес, разбира се, такъв разказ бива подлаган на безпощадна критика от историка, който държи да разкрие единствено фактите, разиграващи се във физическия план. Но въз основа на онези исторически виждания, които все още преобладавали през Четвъртия следатлантски период, не само тази случка, а и други събития били разказвани по такъв начин, че наред с физическия факт донякъде се предавал и свързаният с духовния свят смисъл. Взаимно бивали преплитани онова, което се извършвало във физическия план, и онова, което като смисъл пронизвало извършващото се във физическия план.

Дълбок е смисълът, заложен в разказа за Ото Червенобрадия и Добрия Герхард.

Днес исках да Ви представя този разказ, който навремето бил схващан като история, за да можем утре ведно с други неща да го положим в основата на разсъждения, които ще ни открият още по-широки хоризонти.

ЕДИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 26 Декември 1916

Вчера Ви разказах известната навярно на повечето от Вас история за Добрия Герхард, понеже, изхождайки от нея, бих искал да премина към

едно или друго, което може да ни бъде от полза за разбирането на нещата, към чието прозиране се стремим сега. Но преди да се заема с една своеобразна интерпретация - до колкото тя ни е необходима - на историята за Добрия Герхард, трябва да си припомним нещо, което по различни поводи сме засягали в предходните разисквания. От казаното през тези седмици вече сте могли да схванете, че тягостните събития на нашето съвремие са свързани с импулси, които живеят в Кармата на човечеството от по-ново време, в цялата Карма на Петия следатлантски период. Онзи обаче, който желае да вникне в нещата по-дълбоко, се нуждае от умението да свърже извършващото се външно с част от извършващото се вътрешно, което може да се разбере единствено, ако вниманието се съсредоточи върху развитието на човечеството в смисъла на Духовната Наука.

Вземете най-напред някои факти, които нерядко съм Ви изтъквал, във вида, каквито са сами по себе си; вземете често споменавания факт, че в средата на XIX век се появява стремеж вниманието на човечество то от по-ново време да се насочи върху това, че в околния свят действат не само онези сили и явления, които могат да бъдат опознати от природознанието, но че в него съществуват също така духовни сили, че точно както с очите си, със сетивата си ние по принцип сме в състояние да възприемаме осезаемото, така около нас действат духовни импулси, които хората също могат да използват и да ги включат в социалния живот, стига поне отчасти да са запознати с нещата, които не подлежат на сетивно възприятие, а са предмет именно на една духовна наука.

Ние знаем какъв път е изминала тази духовна наука, и не е необходимо да го повтаряме непрестанно. И тъй, в средата на XIX век въпросът бил от някакво средище на хората да им бъде обърнато внимание, че съществува, така да се каже, духовно обкръжение. Във времето на материализма това било забравено. Вие знаете също, че такива работи трябва да стават предпазливо, понеже известни познания изискват определена степен на зрелост у хората. Естествено, че не могат да бъдат зрели всички, върху които според закона на нашето време, опиращ се на публичността, въздействат такива познания или до които достигат такива познания. Възможно е обаче потребността на дадено време да наложи поне извършването на проверка дали такива познания могат да получат публичност.

А ето че в средата на XIX век можело да се поеме по два пътя*194. Едната възможност била още тогава да бъде избран пътят, който ние можем да обозначим просто чрез препращане към нашата антропософски ориентирана Духовна Наука, път, изясняващ пред човешката мисъл какво с помощна на окултното познание може да се узнае за духовното

обкръжение. Това действително е нещо, което можело да се изпробва, ала по онова време, в средата на XIX век, не било изпробвано. Разколебането дошло преди всичко от един определен предразсъдък на "езотериците", онаследен от стари времена и състоящ се в това, че някои пазени в окултни братства познания - тогава те наистина се пазели - просто не можели да се правят обществено достояние, а трябвало да си останат в средите на окултните братства. Виждаме, че щом нещата стават по правилен начин, те безспорно могат да станат и в наше време. Като се изключи фактът, че измежду онези, сред които били разпространени тези познания, са се появявали и винаги ще се появяват злонамерени противници, хора, които - след като известно време са били привърженици - поддавайки се на страстите и на егоизма си стават противници под най-различни маски и с това предизвикват разногласия, та като се изключи този факт и обстоятелството, че когато в една общност се разпространяват окултни познания, много лесно се стига до спорове, кавги и свади - на това обаче не следва да се обръща много внимание, защото в противен случай изобщо не би било възможно да се разпространяват окултни познания - вреди обаче не могат да се получат, щом нещата се вършат правилно.

По онова време обаче в това не се вярвало. Както казах, робувало се на въпросния стар предразсъдък и първоначално било постигнато споразумение да се поеме по друг път. Неведнъж съм обяснявал, че този опит всъщност се провалил. Избран бил пътят, по който с помощта на медиумистични откровения окултният свят да получи същото признание сред хората, както сетивния свят, като за целта подходящи лица да бъдат подготвени за медиуми, а впоследствие чрез онова, което по медиумен път изкарвали при потиснато съзнание най-вече, те трябвало да накарат хората да признаят наличието на известни духовни импулси в околния свят. Това бил материалистически път за даване достъп на хората до духовния свят. Донякъде той съответствал на Петия следатлантски период, доколкото този период има материалистически облик.

Идеята, както знаете, тръгнала през средата на XIX век от Америка, но много скоро се оказало, че цялата работа била неправдоподобна. Вместо да настане очакваното, сиреч вместо медиумите да удостоверят, че в околното пространство има някакви елементарни и духовни сили, всички се позовавали на послания от царството на мъртвите. С това не се постигнало каквото се целяло първоначално. Аз многократно съм обяснявал, че човекът може да се доближи до мъртвите едва като развие у себе си възприятия, които не се по стигат чрез потискане на съзнанието. Но тези неща са ни известни. Те естествено са били известни и по онова време, поради което, щом медиумите започнали на своя глава да говорят

за послания от мъртвите, вече се разбрало, че цялата работа е неправдоподобна. Не това се очаквало, очаквало се те да посочат как въздействат природните духове, как въздейства човек на човека, какви сили има в социалния организъм и т.н. Хранела се надеждата по такъв начин да се узнае кои сили могат да бъдат използвани от познаващия ги, та хората да не разчитат един на друг само така, както става с помощта на сетивата, а както е обусловено от цялостната човешка личност. Това била едната злина.

Другата била, че в съответствие с материалистическата нагласа на хората много скоро проличало каква на сока щяла да вземе медиумната дейност, ако достигне разпространението, което заплашвала да придобие. Тя щяла да доведе до използване на медиумите за вършене на неща, които е редно да се извършват само под влияние на естествения, на свързания със сетивния свят разум. За някои люде естествено щяла да бъде крайно привлекателна възможността да си назначат медиум, който би им посочил как да се домогнат до нещата, за които ламтели. Разказвал съм Ви колко писма съм получавал, в които ми пишат: Имам лотариен билет или искам да си купя лотариен билет, нужни са ми пари за съвсем безкористна цел; не бихте ли могли да ми кажете кой номер ще бъде изтеглен? Ако медиумите бъдели технически цялостно обучавани, тогава, разбира се, щяло да бъде възможно вършенето на неограничени поразии в тази насока извън всичко останало. Преди сключване на брак човек щял да тръгне по медиуми, за да му препоръчат подходяща невеста или подходящ жених и т.н.

Ето защо от същото място, откъдето била подета голямата акция, целяща да провери дали хората са зрели за възприемане на окултни познания, пожелали да обуздаят пуснатото в ход движение. В крайна сметка се получило точно това, което в по-стари времена, когато у хората още продължавали да действат способностите на Четвъртата следатлантска епоха, се опасявали, че щяло да се получи. Вещиците ги изгаряли просто затуй, защото окачествяваните като вещици лица, в общи линии, също били медиуми и защото чрез тяхната връзка с духовния свят, макар и по съответстващ на материализма начин, могли да излязат наяве неща, които за определени люде щели да бъдат крайно неприятни. Крайно неприятни могли да бъдат например последиците за определени общности, ако преди изгарянето на някоя вещица тя насочела вниманието върху онова, което се криело зад една или друга общност. Защото безспорно вярно е, че при потиснато съзнание се осъществява своего рода телефонна връзка с духовния свят и по такъв начин могат да се разберат какви ли не тайни. Онези, дето изгаряли вещиците, са знаели съвсем точно защо го правят. Поради единствената причина, че за тях можело да се

окаже неприятно онова, което светът можел да узнае от устата на вещиците било като добрина, било като злина, ала преди всичко естествено като злина.

И така опитът за изпитване на човешката култура чрез медиуми се провалил. В това се уверили и онези, които - подведени от старите повели за пазенето в тайна и от материалистическите склонности на XIX век - предприели този опит. Известно Ви е, че медиумната дейност не могла да бъде ограничена напълно, тя продължила да съществува, има я и днес; но в известен смисъл се избягвало медиумите да бъдат обучавани до такава степен, че откровенията им да се оказват от значение. Чрез намаляване на умението им онова, което медиумите все още могат, е повече или по-малко безобидно. А в по-ново време, както знаете, чрез тях не се узнава много повече от някои сладникави неща, с оглед на което е учудващо, че хората им отделят такова голямо внимание. Ала портата към духовния свят, така да се каже, била отворена, при това по начин, който всъщност бил ненавременен и представлявал грешка.

В целия този период попада раждането и дейността на Елена П Блаватска. Би могло да се сметне, че раждането на един човек е без значение, но това би било само преценка от гледна точка на Майя. Работата обаче се състои в това, че цялата тази акция трябвало да бъде обсъдена в братствата и че по този начин в тях били казани, били изприказвани много неща. И тъй като през XIX век вече не било както в предишните векове, когато се разполагало с достатъчно средства за опазване в тайна на неща, които трябвало да се държат в тайна, станало възможно в даден момент един член на окултно братство, който възнамерявал да използва користо чутото в тези братства, да се свърже с Блаватска, която покрай другите си качества била преди всичко извънредно силен медиум, и да я накара в известна степен да бъде междинно звено при предприемането на ходове, които вече не били толкова почтени като първите. Първите, както видяхте, представлявали грешка, но били почтени. Преди това, което започвам да описвам сега, цялата работа представлявала един почтен, макар и погрешен опит да се провери възприемчивостта на хората. Сега обаче за почва, така да се каже, вече непочтеното предателство на един член на американско окултно братство, който имал намерение да се възползва по користен начин от узнатото и за тази цел искал да си послужи с една личност, разполагаща с такива психически заложби, каквито имала Блаватска. Нека най-напред се вгледаме във фактите, както са се случили.*195

Когато чула от устата на свой съмишленик за какво става дума, Блаватска естествено имала готовност да реагира вътрешно на казаното, защото била психична личност. Тоест тя разбирала от тези работи много

повече, отколкото самият човек, който я бил уведомил. Обвити в одеждите на стереотипни изрази, старите предания възпламенили в душата и значителни познания, които тя едва ли щяла да придобие чрез самостоятелно развитие. Но предизвиквайки у нея вътрешни душевни преживявания чрез стари формули, произхождащи още от времето на атавистичното ясновидство и пазени в окултните братства, често пъти без членовете им да ги разбират, у нея били възпламенени голямо количество знания и ти естествено знаела, че тези знания трябвало да са от значение за съвременното развитие на човечеството и че оставало само да се поеме по верния път, за да бъдат оползотворени.

От самата Блаватска, от личността на Блаватска не можело в духа на един висш окултизъм да се изисква съобразяване само с доброто на цялото човечество - на нея и хрумнала идеята да преследва определени цели, които сама си поставила. До тук била достигнала по обрисувания от мен начин. Тогава тя настояла да бъде приета за член на едно окултно братство в Париж. Чрез него и се искало да действа на първо време. При обичайните условия нея естествено щели просто да я приемат, независимо че приемът на жена за член би бил своеобразно отклонение от нормите; в случая обаче този факт щял да бъде пренебрегнат, понеже се знаело, че става дума за една забележителна индивидуалност. Но приемането и просто като редови член, на нея нямало да и върши работа и затова тя поставила известни условия. Ако бѐдели изпълнени тези условия, много не-ща безспорно щели да протекат другояче, ала в същото време окултното братство в известен смисъл щяло да си произнесе смъртната присѐда, сиреч щяло да се обрече на недееспособност. Ето защо от Париж отказали да приемат Блаватска. Тогава тя се обърнала към Америка и там действително станала член на едно окултно братство. Последствията били, че тя, естествено, получила достѐп до не вероятно важни сведения относно намеренията на подобни окултни братства и по-точно на такива - нека го кажа още тук, - които изобщо не проявяват никакви стремежи към всеобщото благо на човечеството без каквито и да било разграничения в него, ами преследват користни цели в угода на определени групи. На природата на Блаватска не било присѐщо да действа по начина, както искали да действат тези братства. Така се стигнало дотам, че чрез позоваване на онова, което било наричано нападки срещу конституцията на Северна Америка, ти трябвало да бѐде изключена от въпросното братство.

И я изключили. Но тя, разбира се, не била от личностите, приемащи всичко с примирение, и отправила остра заплаха, че щяла да покаже на американското братство какво значи да бѐде изключена, след като знае толкова много. Сега вече над американското братство наистина надвиснал

дамоклев меч. Ако Блаватска разгласяла каквото била узнала чрез участието си в него, това щяло да бъде смъртна присъда за американското братство. Резултатът бил, че американски и европейски окултисти се обединили, за да поставят Блаватска в положението, наричано окултно пленничество. То означава - посредством определени похвати - в една душа да се предизвика сфера от фантазии, така че да настъпи помрачаване на онова, което душата е знаела преди, и то в известна степен да стане неизползваемо. Това е процедура, която почтените окултисти не прилагат никога, а дори и непочтените много рядко прибъгват до нея, но която в случая била използвана, за да може, така да се каже, да бъде спасен живота, сиреч действеността на онова окултно братство.

Блаватска прекарала години наред в това окултно пленничество, докато с нея не се заели някакви индийски окултисти, които имали интерес да действат срещу американското братство. Виждате, че винаги се намират користо постъпващи окултни течения. Ето така Блаватска попаднала в тези добре известни Ви индийски води. Индийските окултисти били напълно заинтересовани да противодействат на американско то братство. Не защото по принцип смятат, че такива като него общо взето не служат на човечеството, а за щото те самите пък от свое, може да се каже, индийско патриотично гледище искали да действат срещу американското братство. Чрез всевъзможни машинации обаче между някои индийски и американски окултисти се стигнало до своеобразна спогодба. Американските дали дума на индийските да не се месят в онова, което те правели с Блаватска, а индийските се задължили да мълчат за станалото преди това.

Ако се вземат предвид тези неща и се добави посоченото вече от мен, че на мястото на стария учител и водач на Блаватска била поставена една маскирана личност, един маскиран махатма, който обаче фактически служел на една европейска сила и имал за задача онова, което можело да се постигне чрез Блаватска, да бъде използвано в интерес на определена европейска сила, ще се види, колко заплетени всъщност са тези неща. За какво в действителност става дума ще може навярно да се разбере, ако човек се запита: Какво ли щеше да се случи, ако се беше осъществило едното или другото?

Времето е твърде кратко, за да мога още днес да Ви разкажа всичко, но нека засега да се спрем на някои отделни неща, а пък в скоро време може отново да се върнем към тези въпроси. Да приемем, че на Блаватска се бе удало да стане член на Парижката ложа, както тя самата го желала. Тогава ти сигурно нямаше да изпадне под въздействието на онзи, който отпосле бил почитан в Theosophical Society като някакъв махатма, без обаче да бъде такъв, и щеше да се стигне до погубването на париж-

ката окултна ложа. В такъв случай нямаше да се случи много от онова, зад което сега стои същата парижка окултна ложа, или пък то вероятно щеше да се случи в услуга на някоя друга користност. Тогава някои неща са щели да протекат в друга посока, а не както са станали. Защото вече било набелязано психичната личност на Блаватска да бъде използвана за ликвидиране на парижката ложа. И ако я бяха ликвидирали по окова време, тогава зад всичките тези хора, живеещи в историята повече или по-малко като марионетки, нямаше да стои нищо. Силвани, Дуранте, Серджи, Чекони, целия род на синьор Ломброзо*196 и някои други не биха имали окултни кукловоди. А някоя врата, подобна на плъзгащите се, щеше да си остане затворена. Досещате се, че представям нещата донякъде фигуративно: в определени страни има редакции - образно казано! - с една порядъчна врата и с една плъзгаща се врата; през порядъчната се влиза в редакцията, а през плъзгащата се - в някое окултно братство, което действа така, както Ви посочих това през последните дни по различни начини, и от чиято дейност възникват такива резултати, каквито Ви посочих също по различен начин. Следователно най-напред въпросът опирал до ликвидирането на нещо, за да се промени поне посоката, чиято реалност видяхме понастоящем. Тогава синьор Д'Анунцио нямаше да държи приведената тук реч.

А може би щеше да бъде държана някоя друга реч, която би тласнала нещата само в някоя друга посока. Вие виждате обаче, че в момента, когато хора биват движени без пълен контрол над нещата, сиреч някак си с потиснато съзнание, че тогава, когато се касае за окултизъм, който се стреми не към всеобщото благо на човечеството и в наше време преди всичко не към реално познание, а се стареа да постигне някои специални цели, тогава вече при определени обстоятелства нещата могат да вземат лош обрат.

Но както се каза, в тази ложа били достатъчно умни и от гледна точка на ложата отклонили предложението. По-късно пък някои неща били, бих казал, потулени, замъглени поради туй, че чрез своето окултно пленничество Блаватска била възпрепятствана да публикува импулсите на американската ложа с известна обагреноост, както несъмнено е щяла да го стори. След като всичките тези процеси били протекли, полза от Блаватска всъщност имал единствено индийският окултизъм. А че разпространение добили известно количество окултни познания именно с едностранчива индийска отсянка - това за съвременността има съвсем определено значение. Те се разпространили по света, те съществуват. Ала повече или по-малко неосъзнато за света останало онова, което било парализирано по посочения начин.

Разчитащите на такива неща винаги се ориентират към дълги отрязъци от време. Те подготвят нещата, оставят ги да се развият; защото това не са отделни хора, а братства, в които приемникът поема задълженията на предхождащия го, за да продължи започнатото в същата насока.

Забелязвате, че в двата примера, в които Ви назовах окултни ложи, от голяма важност е било техните същински импулси да не станат достойние на обществеността. Не бих искал да ме разберете погрешно и за това изрично казах: В основите на първия опит, който Ви описах, лежала известна почтеност. На хората обаче им е извънредно трудно да бъдат наистина обективно човечни, защото в по-ново време склонността да бъдеш обективно човечен е слаба. Чрез груповата душевност хората лесно допускат да бъдат изкушава ни не да бъдат обективно човечни, а да служат користоно на една или друга група, да се чувстват членове на една или друга група. А това само по себе си е нещо, което вече не се съгласува напълно с момента от развитието на човечеството, до който понастоящем сме стигнали. Той изисква човекът поне в известна степен да се чувства индивидуалност, поне вътрешно да се откъсне от груповото и да се научи, като човек, да принадлежи на човечеството. Макар точно нашето съвремие да показва по толкова гротескен начин до каква степен това не се удава на някои хора, все пак то е едно изискване на нашето време.

Вземете един пример, изхождайки от казаното преди няколко дни от мен тук: че при описанието на народите ние си имаме работа с индивидуалности, които не бива да се сравняват с индивидуалността на даден човек, живеещ тук във физическия план и следващ своето развитие между смъртта и едно ново раждане. Онова, което може да се нарече народен дух, народна душа, представлява, както можете да установите от всичко намиращо се в нашата антропософски ориентирана Духовна Наука, нещо по-друго в сравнение с душата на един отделен човек. А с материалистически дух, както става днес, да се говори за душата на един народ, като по принцип все пак се знае, че се има предвид нещо подобно на душата на един човек, макар естествено то да не се признава, това общо взето е нелепост. Така днес може да се чуе изразът "френската душа", употребяван нееднократно през последните години. Той е безсмислица, пълна безсмислица, защото представлява просто аналог, взет от индивидуалната човешка душа и пренесен върху народната. За народната душа може да се говори само ако се съблюдава цялостната взаимовръзка, представена Ви в по редицата от лекции за различните народни духове*197. Но да се говори в някакъв друг смисъл, примерно в смисъла, както го правят днес мнозина дори сред журналистите - за които може единствено да се каже: нека им бъде простено, защото те не знаят какво

говорят -, та да се говори за народната душа в такъв смисъл е именно пълна безсмислица. Чисто празнословие е например да се говори за "келтската душа и латинския дух"*198. Като аналогия такова нещо може да допадне, но реалност с него не се визира.

Ние трябва да бъдем наясно какво означава Мистерията на Голгота. Нали неведнъж сме го заявявали: Мистерията на Голгота се е извършила, за да може онова, което от нея насетне е свързано с еволюцията на Земята, да съществува за цялото човечество, но заговори ли индивидът за някакъв мистичен Христос в себе си, това направо са празни приказки. Както Ви е известно от много казани тук неща, Мистерията на Голгота е обективна реалност. Но с онова, което е извършено заради цялото човечество, се има предвид, че в дадения случай отделният човек се взема под внимание като човек. Христос е умрял заради всички хора, но като човек и заради човеците, а не заради някакъв друг вид твари. Ето защо може да се говори за един християнин, за християнските убеждения на отделния човек, ала пълна глупост е да се говори например за някакъв християнски народ. Това е нереално. Христос не е умрял заради народите, народите не са индивидуалностите, които в случая се имат предвид. Християнин може да бъде един отделен човек, свързан със същността на Мистерията на Голгота; за един християнски народ обаче не може да се говори. Заложеното в на родите като истинска душа спада към плановете, върху които Мистерията на Голгота не се е извършила. Онова, което протича като действия между народи, не може никога да бъде тълкувано или коментирано в духа на християнството.

Насочвам вниманието Ви върху такива неща само защото е необходимо тъкмо Вие, скъпи мои приятели, да прозрете колко много днес трябва да се държи за постигането на чисти понятия. Това е възможно, само ако нещата се разглеждат духовно-научно, в противовес на което човечеството се стреми с възможно по-безсмислени понятия, с неизчистени понятия да лови риба в мътна вода. Следователно главната цел е да се стигне до изчистени понятия, нещата действително да се погледнат през призмата на изчистени понятия и да се разбере, че в наше време, но предимно чрез хора, вече са действали някои окултни, някои духовни импулси. Това съответства на Петия следатлантски период.

Въпросът обаче опира до това, че ако навремето Блаватска е могла да проговори, на бял свят са щели да излязат на първо място някои тайни, за които вече намекнах, тайни на определени окултни братства, свързани изцяло с желанието на пространни групи от хора. Казвал съм Ви: В основата на възникването и развитието на онова, което може да се нарече народностен характер, лежат закони. Във външния физически свят тези закони обикновено не се познават. И това на първо време не е зле, тъй

като те трябва да бъдат опознати само от човек, който ще ги приеме с чисти ръце. Намесата в онова, което като духовни сили пулсира в развитието на човечеството върху почва, на която например се изграждат народностни характери, намесата по користен начин, както го вършат някои съвременни братства - с това именно са взаимосвързани най-трудните изпитания на цялото човечество в настоящето и в бъдещето. Всичко, което протича по време на еволюцията, протича закономерно, протича редовно, протича в зависимост от определени сили. Хората се намесват отчасти несъзнателно, а ако са членове на окултни братства – съзнателно.

За преценката на тези неща е нужно наличието на споменатия от мен вчера по-широк хоризонт, придобиването на един по-широк хоризонт. Представих Ви още веднъж в чии ръце Блаватска е била в известна степен играчка, за да Ви обърна внимание как една такава играчка е била подмятана от запад на изток, от Америка към Индия, понеже чрез манипулиране на хора, в играта вече участвали сили за постигането на една или друга цел, като се използват - бих казал - залегнали в народностния характер страсти и чувства на хората, които обаче по-напред биват подработвани. Ето кое, с други думи, е много важно. В случая въпросът опира до наличието на поглед за нещата, на поглед, за да се съзре как един поставен на определено място човек, чрез вида на намиращите се в него, в кръвта му страсти, може в един или друг смисъл да бъде изложен на известни влияния. При това, естествено, трябва да се знае, че от мястото, на което сетне ще бъде поставен, могат да се постигнат определени неща. Много работи се провалят, поради което се разчита именно на дълги отрязъци от време, разчита се и на много възможности в случаите, където се имат пред вид такива неща. Преди всичко се разчита на това, че малцина са склонни да проявят поне малко усет за големите взаимозависимости.

Сега нека да спрем дотук и да се позанимаем с вчерашната история. Тя се отнася за периода около X век, сиреч когато все още господствало душевното състояние на Четвъртия следатлантски период. Ние видях ме как духовният свят оказва вътрешно въздействие на кайзер Ото Червенобрадия. Целият му живот се преобразява поради това, че под влиянието на духовния свят вниманието му било насочено върху Добрия Герхард. От Добрия Герхард той трябвало да се научи на богобоязливост, на истинско благочестие и на това, че не е рядко заради извършеното на земята, да се очаква придобиването на някаква доста егоистична благословия от небето. Но указанието да подири Добрия Герхард той получава от духовния свят. Това едно на ръка - включване на духовния свят.

Който действително познава този период - не само според външната история, както го представят днес, а такъв, какъвто е бил, - нему е известно, че по онова време такова включване на духовния свят под формата на реални видения като разказаното за кайзер Ото Червенобрадия е било нещо съвсем обичайно и че духовните импулси изцяло са изпълнявали своята важна роля. Авторът на тази история изрично отбелязва, че на младини записвал много други истории, както правели и други негови съвременници. Човекът, документирал историята за Добрия Герхард, живял приблизително по времето на Волфрам фон Ешенбах и се казвал Рудолф фон Хоенемс. Той съобщава, че бил написал и други работи, но унищожил всичко, и то за туй, защото били приказни истории. Тази история обаче - погледната външно, тя впрочем също не е историческа, тоест не би могла да стои в нашите днешни, съблюдаващи само физическата Майя учебници по история - той я смята за строго историческа, а не за приказка. Вярно, че той я разказва по начин, по който тя не може да бъде сравнена с външната, чисто физическата история, но пък я разказва по-истинно, отколкото може да бъде външната, чисто физическата история, която в основите си е Майя. Разказът му е предвиден именно за Четвъртия следатлантски период.

След като по време на тези разисквания винаги го повтарях, Вие знаете, че тук не става дума да се вземе страна за едно или друго, а да се изложат факти, които да послужат като основа при даването на оценка за нещата. Само желаещият да не бъде обективен, ще упрекне в необективност представянето, което ще се опитам да направя. От човек, който не иска да бъде обективен, не може естествено да се желае да смята за обективно онова, което е обективно. При разказа за Добрия Герхард съществено е не само включването на духовния свят, но и това, че една водеща, направляваща личност получава от духовния свят импулса да се обърне към един член на комерсиалния свят, на света на търговците. И действително - историческото в случая е, че по онова време в Централна Европа представителите на двора, от който бил Ото Червенобрадия, протежирали именно търговската страна на градовете. За Европа това било времето на разрастване на търговското дело.

Впрочем би трябвало да имаме предвид, че се пренасяме във време, когато не е могло да се говори за връзки по море между Изтока и Запада; търговските пътища били изцяло сухоземни. Такива комерчески предразположени хора като Добрия Герхард, който, както се каза, живеел в Кьолн, спомагали за осъществяване нето на търговските връзки от Кьолн чак до Ориента и обратно. Доколкото се използвали кораби, това по принцип било от второстепенно значение - основната роля изпълнявали сухоземните пътища. Ето защо и морските връзки по принцип не били

нищо друго освен - бих казал - опити със средствата на примитивно то корабоплаване да се постигне нещо, което по онова време в далеч по-големи размери се извършвало по суша. Следователно ние имаме работа главно със сухоземните пътища и отчасти с наченките на корабоплаването. Особеното е, че биваме насочени именно към този период. Голямото корабоплаване се появява значително по-късно.

И сега Вие виждате как тук се създава една противоположност, произтичаща изцяло от естеството на нещата. Съвсем естествено е, че докато пътищата по суша осъществявали връзката между Изтока и Запада, централноевропейските страни били водещи; това се разбира абсолютно от само себе си. Животът във въпросните централноевропейски страни също се определял от тези обстоятелства. Той бил съвсем различен в сравнение с по-сетне. Немалко било постигнато точно така и по отношение на духовната култура. През следващите столетия сухоземните пътища били сменени от връзките по море. По-нататъшното развитие Ви е известно - Англия постепенно съсредоточила тези връзки по море от различни ръце в една. Като мореплавателни народи испанците, холандците, французите били надмогнати и всичко било обединено под необятното господство, обхващащо една четвърт от цялата суша, сиреч непокрита от морето земна повърхност, към което полека-лека се прибавило и господството по море.

Ако освен туй приемете за вярно казаното от мен преди известно време, че в съзряващите и разрастващи те се особено от Джейкъб I*199 насетне окултни братства от векове се преподавало като непоклатима истина, че цялото световно господство през Петия следатлантски период трябвало да се поеме от англосаксонската раса - така се казва в тази взаимовръзка, това вече го обясних, - тогава ще откриете една истинска система в това надмогване и в известен смисъл ликвидиране на морското господство на другите. А прибавили се и споменаваното също от мен относно преподаването някога и сега, че тази пета следатлантска раса на английски говорещите народи, както се казва, трябвало да надмогне народите от латинската раса, тогава вече ще установите систематичното в историческите процеси.

Главното, на което трябва да се обърне внимание, е редуването между английски говорещите народи и на родите, говорещи някаква форма на латинския език. По-новата история не може да се разбере, ако не се знае, че важното преди всичко е - и че така се направляват нещата - всемирните явления да се уредят в полза на английски говорещи-те народи така, че да се прекрати влиянието на народите, говорещи някаква форма на латинския език. При известни обстоятелства такова прекратяване може да се предизвика най-добре, като другият бъде насърчаван известно

време и по такъв начин бъде направен подвластен. Така може би най-добре се постига неговото поглъщане.

В окултните братства, споменавани от мен по различен повод, на Централна Европа не се отрежда особено значение; защото не е нужно много ум, за да се знае, че Германия например притежава само една трийсет и трета от цялата суша, сиреч покрита със суша земя. Това несъмнено е доста малко в сравнение с една четвърт от цялата покрита със суша земя, към която се прибавя и господството по море. Следователно Централна Европа не е регион, на който да се отделя специално внимание. Специално внимание особено по времето, когато било подготвяно ставащото понастоящем, се отделяло обаче на преодоляването на всички онези импулси, които се формирали сред латинянството.

Удивителни са късогледството при съвременното разглеждане на историята и недостатъчната склонност към задълбочаване в характерните неща. Вече съм изтъквал, че важно е не онова, което ни предлага едно разглеждане на историята, оставено толкова дълго време да бъде прагматично, сиреч: сега се случва това, после това, после онова, после пък онова, така както нещата следват едно подир друго; въпросът е не в това, а в опознаването на събитията, в рамките на които характерните в различни отношения факти следват един подир друг. Най-важното е да се посочат фактите, да се посочи онова, което - бих казал - в областта на Майя издава разположените на заден план сили. Прагматичното разглеждане на съвременната история трябва да бъде заменено от едно симптоматично разглеждане на историята.

Който вниква в нещата, той ще може да преценява някои явления по съвсем друг начин в сравнение с онзи, който изчита събитията, наричани световна история - тази нагласена работа, в последователността, както се разказват от днешната историческа наука. Съпоставете някои добре известни нам неща с други, върху които аз ще насоча вниманието Ви. Най-напред един прост факт: Както е известно, Тридесетгодишната война започва през 1618 г. с това, че от чешкото славянство били оформени своеобразни реформаторски идеи. Подир туй благородници, принадлежащи към тези славянски кръгове, оглавили движението и се опълчили срещу това, което може да се нарече контрареформация - надигнали се срещу католицизма, покровителстван от двора на Хабсбургите с испанско потекло. Онова, което обикновено се разказва на първо място за Тридесетгодишната война, а именно, че бунтовниците се отправили към Пражката община и изхвърлили през прозорците съветниците Мартиниц и Славата, както и секретаря Фабриций, не е от съществено значение. Любопитство в тази история може да предизвика най-много фактът, че нито един от тримата господа не пострадал, понеже те паднали право

върху едно бунище. Ала не това са нещата, които могат да дадат реална представа за Тридесетгодишната война и които разкриват нейните дълбоки причини.

Реформаторски настроените си избрали свой крал - курфюрста Фридрих Пфалцки, който през 1619 г. бил избран за крал на Чехия. Последвала, както знаете, Белогорската битка*200. До избирането на курфюрста всичко произтичало от известни страсти на хората към реформаторското движение, от едно противопоставяне на принудителните мерки, които били предприети срещу Реформацията чрез затварянето и разрушаването на протестантски църкви в Браунау и манастира Граб. Не мога, естествено, да разкажа цялата история - нямаме достатъчно време за това. Обърнете обаче внимание на следното: Курфюрстът Фридрих Пфалцки бива избран. Доколкото те си избират свой собствен крал, това са - може с пълно право да се каже - човешки страсти, човешки ентузиазъм, нямам нищо против да го нарека и човешки идеализъм, легнал в основата на събитията.

Но защо пък тъкмо пфалцкият курфюрст бил избран за крал на Чехия? Това ще Ви стане ясно, щом узнае те, че той бил зет на Джейкъб I, на същия Джейкъб I, който стои в началото на обновлението на братствата! Виждате как тук в играта се намесва една ръка, която явно трябва да се има предвид, когато се вглеждаме в симптоматичната история; тук в играта се намесва фактът, че нещата отнякъде трябвало да се насочат в едно съвсем определено направление. Е, навремето това не се удало. Вижда се обаче как пръстът участва в играта. За онова, което под формата на импулси трябвало да се включи тук, по-важно от всички други взаимозависимости е, че зетят на Джейкъб I, на един от най-значителните хора на окультизма, бил включен точно на това място.

Става дума за това, че през цялата по-нова история ние си имаме работа с едно противоречие между старата романско-латинска същност и същността - няма да кажа на английския народ (той много добре би се спогодил със света), а онази същност, която в предостатъчно охарактеризирания от мен смисъл бива получена или трябва да бъде получена от английския народ, ако той не и се противопостави. За противоречие то на тези два елемента става дума.

А и другото бива придвижвано. Защото в дадена точка на земята може да се постигне много, щом на друго място се предизвикат определени събития.

Нека се спрем на един по-късен момент. Днес можете да вземете койк учебник по история и да проследите хода на Седемгодишната война*201. Разбира се, този ход на Седемгодишната война също е представен повърхностно. А ако човек иска да схване за какво става дума, ако по-

желае да изследва историческите сили, които са намесени в случая, той ще трябва да има правилен поглед върху стечението на различни обстоятелства. Ще трябва да има предвид как по онова време южната част на Централна Европа - Австрия, била изцяло във връзка с всичко латинско и дори имала сключен истински съюз с Франция, докато северната част на Централна Европа - макар и не от самото начало, а едва по-късно – била привлечена от онова, което от определен ъгъл трябвало да бъде изградено в английски говорещата пета следатлантска раса.

Ако се вгледате в съюзите и във всичко, което - абстрахирайки се от Майя - е ставало по онова време, пред себе си ще имате войната, водена фактически между Англия и Франция заради Северна Америка и Индия. Протичащото в Европа представлява всъщност само нейно бледо отражение. Защото, сравните ли всичко, разиграло се в цялостен вид - сиреч разширите ли своя хоризонт! -, Вие ще видите, че по онова време борбата се вихрела между Англия и Франция, но в сметката вече влизали именно Северна Америка и Индия. Ставало въпрос коя от двете сили ще се изхитри да насочи обстоятелствата така, че да отнеме на другата господството над Северна Америка, респективно над Индия. Тук става дума за големи предвиждания, става дума за овладяването на значителни импулси. И наистина - влиянието, постигнато от Англия в Северна Америка, която била отнета от Франция, това влияние било извоювано по бойните полета на Силезия през Седемгодишната война!

Погледнете как се променят съюзите, щом нещата започнат да стават деликатни, и от това гледище проследете съюзите!

Ще ви разкажа и още една история. Такива неща е необходимо да се имат предвид, защото щом някой не бива разбираан погрешно, а съществува убеждението, че целта действително е нещата на света да бъдат осветлени, щом човек сам се стреми да бъде мъничко обективен, той няма да се сърди, когато се разказват подобни работи, и ще проумее, че става дума изцяло за разбиране, а не за пристрастие. Поначало често пъти тъкмо онзи, който се смята за засегнат от подобно положение, би трябвало да бъде най-радостен, щом може да се запознае с това положение. Защото по този начин той се издига над слепотата и проглежда, а за човека няма нищо по-благодарно от това, със собствените си очи реално да прозре взаимовръзките на света. Нека вземем още един пример, който от друг ъгъл може да Ви покаже как протичат нещата.

По-рано царствата ХанOVER и Англия били свързани помежду си посредством отношения, за които можете да се осведомите от учебника по история. Съществували обаче разни закони за престолонаследничеството и други подобни - не е нужно да се спираме на такива неща, достатъчно е да се знае само, че когато кралица Виктория*202 се възкачила на

английския трон, ХанOVER трябвало да бъде отделен. На трона в ХанOVER трябвало да дойде друг член на английския двор. Избран бил или работата била нагласена така, че на ханOVERския трон, който преди туй бил свързан с английския, бил докаран Ернст Аугуст*203, херцог на Къмбърланд. Та този Ернст Аугуст, той бил на шейсет и шест години, дошъл на трона в ХанOVER. Характерът му бил такъв, че след като напуснал Англия, за да поеме длъжността си на монарх в ХанOVER, английските вестници писали: Добре, че се махна, и дано никога вече да не се върне! Просто заради цялостния си нрав, заради своето поведение бил известен направо като кошмарна личност. А като се разсъди как е постъпвал и поспециално какво впечатление е правел на своите съвременници, на онези, които си имали работа с него, получава се една картина за характера му, забелязвана от всеки, който има усет за такива характери. Всъщност поданиците на ХанOVER не могли да го разберат, смятали го за грубиян. Груб той наистина бил - толкова груб, че поетът Томас Мур казва: Той несъмнено беше от династията на Велзевулите. Но Вие знаете приказката, че в немския език човек лъже, когато иска да бъде учтив. Към грубостите понякога се проявява разбиране, стига да е налице условието, че щом никой ще грубиянства, то той поне ще бъде пряк. А когато Ернст Аугуст грубиянствал, той винаги лъжел и тъкмо това в ХанOVER не могли изобщо да го проумеят. А и други подобни черти му били присъщи. В ХанOVER Ернст Аугуст отменил най-напред конституцията. Не се посвенил да прогони от университета в Гьотинген дори прочутата "Гьотингенска седморка" Наредил членовете и незабавно да бъдат прехвърлени зад граница, та студентите могли да се сбогуват с тях едва във Виценхаузен, сиреч отвъд ханOVERската граница на негово величество Ернст Аугуст. Не смятам за нужно да Ви разказвам цялата тази история; къде обаче се крие обяснението? Който не търси никакво по-нататъшно обяснение относно този странен образ, за него Ернст Аугуст е грубиян и измамник. Та нали той бил подвел даже Метерних, което съвсем не е малко, и т.н. Но във всичко това има една забележителна последователност. И тази последователност не се променила, въпреки че по-голямата част от своя живот до шейсет и шестата си година прекарал в Германия, бидейки драгунски офицер. Който търси някакво обяснение, ще го намери в това, че той по свой начин прилагал импулсите, които човек получава като член на така наречената "Оранжева ложа", защото цялото му поведение свидетелства за реализиране импулсите на Оранжевата ложа, в която членувал. Целта е човек да опознава историята симптоматично, да разширява своя хоризонт. Целта е да развива усет за онова, което е важно, което действително осведомява. Така ще Ви стане ясно, че Ви разказах историята за

"Добрия Герхард", за да покажа как посредством такива неща като Оранжеви ложи и прочее онова, което представлявало Централна Европа, съвсем систематично било привличано на отвъдната страна. Аз не укорявам този факт - било е историческа необходимост. Но е редно човек да го прозре и по отношение на подобни работи да не си служи с нравствени преценки. Нещата трябва да се виждат такива, каквито са в действителност! Всичко опира до това, човек да си наложи волята да вижда, да вижда как биват движени хора, да вижда къде може да са заложени импулси, чрез които биват движени хора. А това всъщност е тъждествено с придобиването на усет за истината; защото аз нерядко съм подчертавал, че не става дума да се казва: Да, аз вярвах в това, то беше мое честно, откровено мнение! Не, усет за истината има онзи, който непрекъснато се стреми да изучава истината в нещо дадено, който не престава да изучава истината и който поема своята отговорност дори тогава, когато поради незнание каже нещо невярно. Защото за обективното е все едно дали поради знание или незнание нещо се казва погрешно, както е все едно дали някой от безразсъдство или с определен умисъл пъха пръстта си в пламъка - той и в двата случая ще се опари.

И тъй, въпросът е да се разбере как с прехода от Четвъртия следатлантски период, където комерсиалното все още изпитвало импулсите от духовния свят, както е посочено в "Добрия Герхард", как с този преход комерсиалното било прехвърлено в нещо друго окултно - в онова окултно, което се съпровожда от така наречените "Братя на сянката". Те спазват известни принципи, но от тяхно гледище издаването на тези принципи би било много опасно. Оттук и тогавашното голямо старание, с което се внимавало да не би Блаватска да издаде нещата или пък да не би чрез нея те да попаднат в чужди ръце. От Запада те навярно трябвало да се прехвърлят в Далечния изток, ала на първо време не в Индия, а в друга част на Изтока - в руския Изток.

Когато развие усет за намиращото се зад Майя, човек може да разбере, че външните средства, външните мерки донякъде могат да имат различна стойност, различна тежест в общата взаимовръзка. Нека се спрем на един случай от по-новата история. Разказах Ви толкова много окултни факти, че в известен смисъл изчерпах времето си и сега остава да Ви предложа още няколко бележки от по-новата история. Това е извън предвиденото време. Никой не бива да казва, че съм отнел от времето, посветено на окултизма, понеже тези неща също така са важни.

Та нека вземем един пример от по-новата история. През 1909 г. бе подготвена среща на италианския крал с руския цар. Дотогава едва ли можеше да се забележи някакво особено приятелство между тези две представителни лица, но оттам насетне се смяташе за добре да се изтъква

тяхната съвместност. Срещата в Ракониджи се състояла*204 Не беше лесно и ако проверите какво ли не е трябвало да предприеме тогавашният министър-председател Джолити за предотвратяването на евентуални "атентаторски неприятности", ще видите, че в онзи момент на бедния Джолити му бе дошло доста нагорно.

Сега обаче въпросът беше да се намери подходяща личност, която да поднесе на царя почитанията на Рим. Трябваше да бъде личност от особен вид. Такива неща се подготвят дълго отнапред, та в съответния момент, бих казал от непосредствена близост, само да бъдат насочени. За поднасяне почитанията на Рим към царя, на латинския Запад към така наречения славянски Изток не можеше да се вземе кой да е, ако се целеше постигането на впечатляващо въздействие. Трябваше да бъде някоя изключителна личност; трябваше да бъде дори някоя личност, която нямаше лесно да се отзове. И ето че по онова време - "случайно", разбира се, е длъжен да каже човек, ако е материалист, но "неслучайно" ще каже всеки, щом не е материалист - именно синьор Натан*205 (какво италианско име!) заемаше поста кмет на Рим. Той беше напълно в правото си да бъде демократично настроен и да не проявява никаква склонност за правене на реверанс тъкмо на един цар. По-начало италианското си гражданство бе придобил малко преди да стане кмет на Рим, а дотогава беше английски поданик. Смесената му кръв не можеше да се пренебрегне - той беше син на майка германка, а името Натан получил, понеже негов баща бил известният италиански революционер Мацини*206. Това беше положението.

Ако го склоняха да направи реверанс на царя, можеше да се твърди, че демокрацията основно е променила убежденията си. Сторил го е не някой обикновен човек, а такъв, който е врял и кипял в демокрацията, но... бил е също така добре обработен. Оттам насетне някои неща започват да стават деликатни. Днес например се знае, че от този момент нататък за преписката, която се водела в рамките на Тройния съюз, неизменно се получавали съвременни сведения в Петербург! И този път не минало съвсем без участието на човешки страсти, понеже изключителна роля при предаването на сведенията изиграва една дама, създала си "сестрински" път между Рим и Петербург*207. Стига да поиска, човек естествено може да приписва подобни неща на случайността; който обаче желае да прозре зад света на Майя, няма да ги приписва на случайността, а ще търси сред тях по-дълбоки взаимовръзки. А когато се търсят такива по-дълбоки взаимовръзки, тогава вече не ще бъде възможно да се лъже толкова много, както се лъже сега, вече не ще бъде възможно такова замаиване на хората с цел да бъдат отклонявани от истината, от онова, което е най-важното.

Защото - това го казвам само в интерес на истината - за най-широки кръгове, разбира се, би било крайно неприятно хората да узнаят, че в Белгия нямаше да се извърши никаква инвазия, ако лорд Грей - сега той е именно и лорд, - ако сър Едуард Грей бе произнесъл онова изречение, за което вече Ви говорих. Тогава цялата история с Белгия щеше да се разминне, щеше да се избегне, нямаше да се случи. Но наместо вниманието да се насочи към това истинско първоначало на проблема, което е първоначало дотолкова, доколкото то е могло да бъде предотвратено, по-удобно беше, разбира се, времето на хората да се запълва, като им се говори за "ужасите в Белгия". До тях обаче нямаше да се стигне, ако навремето сър Едуард Грей бе пред приел единствената непосредствена мярка. А за да може простата истина да се обвие в мъгла, нужно е естествено нещо друго, което да действа на човешките страсти, на оправдани страсти, на нравственото. Вярно, срещу това не бива да се възразява нищо. На човек му е потребно нещо друго. А характерното за нашата съвременност е тъкмо това, че до ден днешен - и сега то е особено мъчително - се правят какви ли не усилия за прикриване на истината, за забулването и пред хората.

Това също е трябвало да бъде грижливо подготвено. Защото, ако някъде в сметките съществувала грешка, тогава то нямало да бъде възможно. Ето защо било наложително да се разполага с цялата периферия, която никой благоразумно си бил създал за тази цел.

Но нещата до едно били изпипани много грижливо - както в политическо, така и в културно отношение. Имало готовност за всякакви изненади. А изненади можели да се очакват, тъй като в тези неща понякога цари невероятно безгрижие дори на места, където всъщност никой не би го предполагал. Вземете само един такъв случай, който наистина може да послужи като урок по безгрижие, един обективен факт.

В даден момент Бисмарк поддържал във Флоренция и в Торино връзка с никой си Узедом*208. Аз вече поясних: Съвременна Италия всъщност е възникнала по околен път и фактически дължи съществуването си на Германия; това обаче стои във връзка с много неща. Описваните от мен обстоятелства си имат своите дълбоки първопричини, а в политиката се намесват разнообразни нишки. Така по едно време се намесили нишки, чрез които трябвало да бъдат спечелени именно италианските републиканци - накратко, в даден момент във Флоренция и в Торино съществувала връзка между Бисмарк и Узедом. Въпросният Узедом бил приятел на Мацини, приятел на други хора, които пък имали известна тежест сред някои кръгове от народа. Узедом бил човек, който всъщност прекалявал с позата си на разумен мъж и който назначил за свой частен секретар някакъв псевдомацинист. Впоследствие се оказало, че частният му секре-

тар, за когото уж се знаело, че е посветен в секретните дела на тайните съюзи на Мацини, бил най-обикновен шпионин. Бисмарк разказва тази история съвсем простодушно и като извинение за това, че е бил подведен, добавя: Но Узедом беше изтъкнат франкмасон. Така човек може да разказва дълго, при което често ще се установява, че съпричастните в дадения случай хора са абсолютно невинни, защото - простете за тривиалния израз - същинските кукловоди остават скрити зад кулисите.

Не е редно да се поставя въпросът: Как е възможно такива неща да бъдат допускани от мъдрото всемирно управление и човечеството, в известен смисъл, да бъде излагано на подобни машинации, след като нещата не подлежат на проумяване? За тяхното проумяване има твърде много възможности, стига човек да ги издирва честно. Но нали нашето собствено общество ни показва колко настървено отделните индивиди се противят, когато става дума да се върви по простия път на истината. Ние виждаме колко неща, които в познавателно отношение би трябвало да се приемат обективно и тогава щяха най-добре да служат за благо на човечеството, се схващат в субективно-личностен план. При все това в рамките именно на нашето общество има - бих ги нарекъл - колегии, които с голямо внимание прочетоха едно съчинение от общо, струва ми се, двеста осемдесет и седем страници*209, приемайки го напълно сериозно, и които продължават да се потят над него, за да проумеят доколко всъщност човекът, който тук е достатъчно добре познат, има право. Накратко, понякога и в рамките на нашите собствени редици ни се удават открития, които хвърлят известна светлина по въпроса, защо за някои е толкова трудно да прозрат нещата; при положение, че прозирането им съвсем не е трудно, щом човек действително се стреми честно да стигне до истината. Защото през всичките тези години в нашите кръгове бяха казани много работи. Ако се вземе изложеното от 1902 г. насам, ще проличи, че в него се съдържа нещо, което сигурно може да спомогне за прозирането на някои факти от света. Пък и нашата антропософски ориентирана Духовна Наука не се прояви примерно като абсолютен таен съюз, а напротив - нещата, на които се отдели внимание, винаги са били обсъждани напълно открито в публични лекции. Тъкмо тази е противоположността, която несъмнено трябва да се има предвид.

И аз още днес смея да изрека: Ако в нашето Антропософско общество би трябвало да продължи съществуването на някои течения, които поради човешка суетност в частност си позволяват да използват за собствена угода онова, което временно се пази в определени кръгове абсолютно по същата причина, по каквата например в университетите към посещаване на втори курс се приканват не кои да е, а само прослушалите първи курс, тогава вече няма да има нищо езотерично. Ако човек не приема

нещата в този разбиращ се от само себе си смисъл, а продължава да се изправя пред хората, заявявайки: Това е тайна, това е напълно езотерично, това е окултно, не бива да го казвам! - ако в някои течения на нашето общество продължи да се преследва тази политика, ако не се развие усет за това, че трябва да престане всякакъв вид суетност, тогава на всеослушание ще трябва да бъде обсъждано всичко, което днес е наложително да се съобщи на човечеството. После потребностите ще покажат дали някои неща могат да бъдат съобщени. Но Антропософското общество има смисъл само тогава, когато то е "общество", ще рече, когато всеки индивид действително се стреми да се опълчи срещу всякакви суетности, срещу всичко, което от глупост и суета се обвива във фалшиво мистично було и което не подхожда за нищо друго освен да стъписва и озлобява останалите хора. Не тайнственото - както при някои окултни братства - трябва да бъде цел на нашето общество, а единствено вършенето на онова, което е необходимо за благо на човечеството. Враговете ще стават, казвал съм го, все по-многобройни и по-многобройни. Може би тъкмо закъснението на хората спрямо нашето общество ще покаже какъв е характерът на нашите врагове. Досега фактически не сме попадали на почтен противник - неговият ефект впрочем би могъл да бъде насърчителен! При срещания от нас противник е достатъчно само да се видят начините и средствата, с които той си служи. Независимо дали опонентите ни идват от нашите собствени среди, което често се случва, или от другаде - ние можем спокойно да изчакаме! Неотдавна бе оповестен един противник, който щял да ни полее със студен душ. Говори се за издаването на книга*210 с лекции, където някой, който всъщност никога не е бил в нашето общество и който в суетата си е забавлявал хората с всевъзможни двойни Азове, използва наличието на различни национални омрази и страсти, за да се изстъпи срещу нашата антропософия по начин, който именно не свидетелства за чисти похвати.

Нека именно тези неща да не изпускаме от поглед и да бъдем наясно, че трябва строго да спазваме посоката към истината и към познанието. Дори когато говорим за факти от съвременността, за нас въпросът може да опира единствено до опознаване на истината. Фактите трябва да се гледат в очите и тогава вече нека всеки по свое виждане да заеме едно или друго становище. Всяко становище ще може да намери разбира не, но то трябва да бъде основано на истината.

Това вече са думи, които особено днес сме длъжни да отбележим в душата си. Защото в наши дни станаха много събития, които би трябвало да стъписат хората и да насочат вниманието им към необходимостта от съставяне на здрава, достоверна преценка. Станахме свидетели как - едва обиколил света - копнежът за мир бе обруган. А и все още продъл-

жаваме да наблюдаваме как хората направо се сърдят, щом днес от едно или друго място се заговори за мир. Сърдят се не само когато за мир заговори някоя от воюващите страни, но и когато за мир се заговори от неутрална позиция.

Да видим дали светът ще смогне да се начуди на тези неща. В това отношение беше натрупан богат опит. Защото, след като се бе оформила преценката на света за събитията през април и май 1915 г., когато пред стоеше доброволното отстъпване на една обширна територия, отхвърлено само за да може да се води война, и след като не бе открита възможност да се намери някоя що-годе подходяща преценка за това, то в такъв случай може да се очаква най-лошото. Може да се очаква най-лошото поради туй, че хората не се стремят да казват това, което е, ами казват, каквото им е изгодно. Има странни начини на мислене, абсолютно своенравни начини на мислене. Нещата обаче трябва да се подхващат откъм вярната страна.

Искам да Ви прочета един кратък текст, написан от един италианец преди избухването на настоящата световна война в момент, когато Италия ликуваше по повод на Триполитанската война, на която аз не правя преценка. Никога няма да имам нещо против това, че Италия си присвои Триполи; тези неща преценява онзи, който е вещ относно необходимото и възможното в отношенията между държавите и народите, за разлика от лъжливите съдници, които днес дават оценки за тези неща с всевъзможни нравствени добродетели. Аз обаче зная един човек на име Прецолини*211, пишец за една Италия, на която той се радва и която се е развила от една Италия, на която не се е радвал. Най-напред той описва в какво собствено се е била превърнала тази Италия, до каква степен е била западнала и сетне - под непосредственото впечатление на Триполитанската война - продължава:

"И все пак Италия, изцяло без да осъзнава това стопанско възраждане, преживя в същото време периода на гореописаното униение. Първите, които забелязаха пробуждането, бяха чужденци. Впрочем италианци също вече бяха изразявали мнение, но като фразьори с прочутия и прословут "примат на Италия" на устата. Книгата на германеца Фишер е от 1899 г., а тази на англичанина Болтън Кинг - от 1901 г. До ден днешен никой италианец не е издал - дори не и по повод на петдесетгодишния юбилей на "единството" - книга, която да се мери с тях. Своеобразната проникателност на тези чужденци заслужава особено внимание, тъй като в странство наистина нито искат, нито са искали да знаят нещо за една модерна Италия. Преди, пък и днес още по отношение на Италия съществува преценката или по-скоро предразсъдъкът, че е страна на миналото, а не на съвременността, че трябвало "да почива в миналото" и да не при-

стъпва в настоящето. Желанието било за една Италия на архивите, музеите, хотелите за сватбени пътешествия или за развличане на хипохондрици и гръдоболни, за една Италия на латерните, серенадите и разходките с гондоли, пълна с чичеронета, ваксаджии, полиглоти и палячовци. Чужденците били много по-доволни, когато вместо в дилижанс можели да пътуват в спални вагони, но отчасти съжалявали, загдето тук-таме по уличните кръстовища не срещали някой калабрийски разбойник с дълга пушка и кадифена шапка с форма на чалма.

Ех, това красиво италианско небе, загрозено от фабрични комини; ех, този Неапол - *la bella Napoli*, оклепан от параходи и тяхното разтоварване; а и Рим с италианските войници; каква горест по хубавите времена на папския, бурбонския и леополдинския Рим! Тези човеколюбиви чувства продължават да образуват основата на всяка англосаксонска и германска преценка за нас, а за да покажа колко дълбоки са били те, е достатъчно да припомня, че са били изразявани от люде, които в други отношения са били превъзходни, както например Грегоровиус и Бурже. Италия, която се реформира и угои, която започна да носи една или друга банкнота в портфейла си, едва в наши дни придоби вярното съзнание за себе си. И ако в отговор на това тя отива с възторзите си малко подалеч, отколкото се полага, редно е да бъде извинена и да намери разбиране. Десет години бяха необходими и едва ли са стигнали, за да може идеята да премине от първите, предвидили бъдещето и силата на Италия, върху множеството, което сега е пропито и убедено в тях. Напрасно нашите велики мислители щяха да трупат томове списания, статистически издания, философски произведения и книги за най-новото изкуство." Ето ги вижданията, скъпи мои приятели! "Напрасно нашите велики мислители щяха да трупат томове списания, статистически издания, философски произведения и книги за най-новото изкуство." Всичко това – смята той - е непригодно, за да вдигне наистина един народ. Този съвременен човек вече няма мира в духовното въздействие, във въздействието на духовното!

"Напрасно нашите велики мислители щяха да трупат томове списания, статистически издания, философски произведения и книги за най-новото изкуство; народът никога нямаше да стигне до това убеждение, нито пък чужденецът поне още години наред."

Оказва се, че този човек няма доверие в създаването на духовна култура по този начин.

"Необходим беше великият и брутален факт, който разрушава творенията на фантазията и дава възможност дори в най-малкото и окаяно селище да се почувства националната солидарност и новият подем."

И кому приписва той способността да осъществи онова, което никоя духовна култура не може да произведе? Той казва:

"А за постигането на това послужи войната."

Това е то! Ето Ви вярата, с която се разполагало. Триполи беше налице; притежаването му било наложително, а по-нататък се казва: Войната е потребна за постигането на онова, чието постигане чрез духовна култура не е сметнато за необходимо.

Да, скъпи мои приятели, такива неща представляват свидетелства, когато се съпоставят с това, че после от към същата посока се дочува глас, който твърди: Ние не сме искали войната, невинността ни е безпределна, нас ни нападнаха. Защото пак от тази посока дори се възкликва: За да спасим свободата, за да спасим малките народи, ние бяхме принудени да влезем във войната. - Въпросният човек казва:

"Ние, младежите, родени в началото на осемдесетте години, срещнахме живота на този свят с новия век. Нашата страна беше обезкуражена. Интелектуалните среди се намираха на много ниско равнище."

Ще рече, че това се отнася за родените около 1880 г.

"Философията - позитивизъм; историята социология; критиката - исторически метод, ако не и психиатрия."

В страната на Ломбросо това вече може да се каже!

"След освободителите на Италия бяха дошли грабителите на Италия; не само техните синове - бащите ни, но и техните внуци - нашите по-големи братя. Героичната традиция на въздигането беше изчезнала и ни каква идея не възвисяваше новото поколение. При най-добрите религията беше потънала, оставяйки обаче празнота. При другите тя беше привичка. Изкуството се люшкеше в едно сетивно и естетическо упоение без основа и вяра; от Кардучи, четен от папата, с глътка тосканско вино и с една каруцарска пура се премина към сегашното Евангелие на по-големия брат - Д'Анунцио, облечен по последна мода, натъпкал джобовите си с бонбони женкар и суетен самохвалко."

При все това на празника на Петдесетница през 1915 г. тази марионетка, за която тук се казва, че бил "облечен по последна мода, натъпкал джобовите си с бонбони женкар и суетен самохвалко", тази марионетка даде на хората да разберат, че сега отново им е нужно онова, което едно духовно произведение не може да предложи!

В сериозни времена проличава необходимостта от вземане на решение човек да погледне истината и в известен смисъл да се обвърже с истината. Не желае ли да признае истината, той се отклонява от онова, което наистина е целебно за човечеството. Поради това трябва да се разбере, че именно в тези дни се изричат сериозни думи. Защото ние действително сме в положение, в което - би могло да се каже - почти напълно слепият

може да прогледне, щом забележи, че вече и призивите за мир биват обругавани". Който е в състояние да вярва, че някой се бори за траен мир, обругавайки мирните призови, той може би е способен на що-годе правилна преценка в отделни области на живота, но по отношение на извършващото се сега не може да си даде никаква сметка. И ако на този фон човек не изпитва задължение спрямо истината, тогава положението в света може да стане много, много лошо.

На мен наистина не ми е никак симпатична задачата тъкмо в тези времена да насочвам вниманието към определени неща. Но когато човек дочуе какво се носи отвред, тогава изпитва тази необходимост. Той не бива да допуска куражът му да спада, щом бедата все още не е настъпила напълно; искрицата надежда обаче е малка. От тази искрица надежда през следващите дни зависят много неща; много зависи също от това, все още да има хора, които да разгласяват навред по света цялата абсурдност на подобни работи, както това бе предприето през същите тези дни от някои водещи световни градове.

На света му е нужен мир и той ще търпи големи лишения, ако не се сдобие с мир сега. Той ще търпи големи лишения, ако и занапред по света се вярва на хора, които твърдят "Ние сме принудени да се борим за траен мир", а пък посрещат всяка възможност за постигане на мир със злъчни думи, които умело прикриват. Дошъл е обаче моментът, скъпи мои приятели, когато дори един Лойд Джордж в най-широк смисъл може да бъде смятан за велик човек! Смеем да кажем: Стигна се именно твърде далече!

Но тези неща са само изпитание за човечеството. Те щяха да бъдат само изпитание дори ако се получеше онова, което си позволих да кажа в края на моята коледна лекция, дори ако се получеше в бъдеще да се казва: По коледните празници през хиляда деветстотин и шестнайсетата година след мистерията на Голгота възванието "Да бъде мир на земята сред душите човешки, проявяващи добра воля" бе обругано под най-безсмислени претексти, а ако не са най-безсмислени претексти, ще трябва да е нещо по-лошо. Тогава по това обругаване на всяка идея за мир трябва да бъде разпознато за какво става дума: Че наистина става дума не за онова, което се казва в периферията, а за съвсем други неща. Тогава ще се разбере, че вече може да се говори за това, че днес става дума за щастieto или нещастieto на Европа.

Поради напредналото време днес не мога да продължа изложението си. Желанието ми обаче беше да доведе тези думи до Вашето сърце!

ДВАНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 30 Декември 1910

Изходна тема за разсъжденията ни през последно време беше, от една страна, цялостното развитие на човечеството, доколкото Мистерията на Голгота е дала отражение върху него. Следователно предмет на заниманията ни беше най-висшето, най-значителното в разволя на света и човечеството. Напълно понятно е, че - от друга страна - ние се спирахме на явления от съвременността. В частност това трябваше да става поради обстоятелството, че голяма част от нашите приятели изразиха желание да чуят нещо именно за тези съвременни събития. А освен това длъжни сме да признаем пред себе си, че сериозността на времето изисква да свързваме непосредствените конкретни преживявания на деня с онова, което представлява нерва, съкровения импулс на нашите духовнонаучни стремежи. След разнообразните разисквания, направени от нас, ние все пак можем да кажем, че причините, поради които в развитието на човечеството се стигна до такава катастрофа, каквато се наблюдава около нас, са дълбоки и че всъщност свидетелство за повърхностност е подбудите за събитията от нашето съвремие да се разглеждат, бих казал, само в техните най-горни пластове.

Чрез такива движещи се по повърхността разсъждения никога няма да се добие плодотворен поглед върху сегашните събития. Плодотворен е онзи поглед, който дава на човека възможност у него да се породи пред става за излизане от катастрофата, в която се намира светът. Ето защо нека днес да предприемем още някои обстоятелни разсъждения; а утре мисля тъкмо от духовна гледна точка да Ви покажа една важна взаимовръзка, която, смятам, е в състояние да докосне душата ни така, че с нея да можем да се озовем в едно дейно, активно осъзнавано разбиране на нещата. Но нека да го подготвим още малко с някои подробности.

Най-напред ще изтъкна още веднъж, че съм абсолютно далеч от мисълта да правя каквито и да било политически разсъждения; това ни най-малко не може да ни бъде задача. Задачата ни се състои в познавателните разсъждения. В опознаване на взаимовръзките, които по естествен начин създават необходимост от насочване на погледа върху отделни подробности. Поради това тези разсъждения трябва да са максимално отдалечени от всяко пристрастие. И именно в това отношение моля да не бъда разбираан погрешно. Защото, каквото и гледище да застъпва този или онзи сред нас относно едни или други национални аспирации, то в никакъв случай не бива да се намесва в по-дълбоките основания на нашите духовно-научни стремежи. Бих казал, че ми се иска да дам подтик към преценяване, но не и да повлияя дори в най-малка степен нечия преценка.

Точно в една такава област лесно може да възникне недоразумение и на мен ми се струва, че част от онова, което изрекох при последните си разсъждения, действително допускаше известно недоразбиране. И тъй като при всеки може да се получи недоразумение, нека по принцип веднага отбележа, че например в случаите, когато насочвах вниманието Ви върху процесите, свързани с въпроса за неутралитета на Белгия*213, целта ми наистина беше не да защитавам или да нападам, а само да представя един факт. Дори когато направих забележката за първи път, тя не беше от мен, а се опираше на изложеното от Георг Брандес*214, чиято преценка по мое мнение е наистина неутрална.

В дадените случаи целта ми беше не да таксувам в политически смисъл една или друга мярка на едната или другата страна, а да подчертая колко важен в този свят е принципът на истинността, да подчертая, че Кармата, изпълнила се в човечеството, до голяма степен е свързана с това, че вниманието към света на фактите, вниманието изобщо към историческите и останалите жизнени взаимовръзки през нашата материалистическа епоха не е такова, че да властва истината. А липсващото властване на истината, своеобразното властване точно на противоположността на истината, нищожната склонност към търсене на истината, нищожният копнеж по истината - с всичко това е свързана Кармата на нашето време. И това подлежи на изучаване.

Ето защо, ако човек вижда какво се твърди тъкмо през годините, когато човечеството преживява това, кое то днес наричат война, тогава той не бива да възразява, че то се твърдяло само от вестници и други подобни. От значение са последиците. Нещата оставят своята ярка следа. Погледнем ли какво се казва, по какъв начин се схващат и представят нещата, тогава в този начин виждаме властването на онова, което действително не върви в посока към истината. И нека не се смята, че мислите, че твърденията на са обективна си ла! Те са обективна, реална сила! И те с абсолютна неизбежност оставят своите следи, дори ако не се превърнат във видими дела. За бъдещето много по-важни са мислите на хората, отколкото техните дела. Защото с течение на времето мислите се превръщат в дела. Днес ние живеем от мислите на минали времена; те се изпълняват в извършващите се в наши дни дела. А нашите мисли, които обхождат света, ще се разтоварят в делата на бъдещето.

Сега за изходна база ще избира нещо, което лесно би могло да породи недоразумения, поради което преди нашите разсъждения държа да направя няколко бележки. Привеждам го, за да Ви покажа донякъде с помощта на един модел как се издирва истината. Някой може да намери за спорно твърдението ми, че за запазването на мира щяло да бъде достатъчно, ако сър Едуард Грей отговорел утвърдително на въпроса на

германския посланик в Лондон дали Англия би останала неутрална при положение, че Германия уважи неутралитета на Белгия. Според мен не може да се отрече, че ако сър Едуард Грей беше отговорил положително, нещата щяха да протекат съвсем иначе; защото в такъв случай накърняването на неутралитета на Белгия щеше да отпадне.

Ако си припомните казаното от мен - а на казаното тук трябва да се гледа така, че въпросът да опира до нюанса -, ще видите, че никъде дори с една дума не съм защитавал примерно накърняването на неутралитета на Белгия. Със сигурност не съм го сторил. Ненужно е също така заклеимяването му като правно нарушение - все едно, ако река да използвам едно изтъркано сравнение, да носиш вода в морето; защото това, че накърняването на неутралитета на Белгия е правонарушение, беше признато лично от германския райхсканцлер в самото начало на войната и прибавянето на още нещо към това положение или извиняването на нещо в него не може да бъде моя задача. От меродавно, външно погледнато меродавно място, действието е признато за правонарушение.

При това обаче - нека днес добре да се разберем, драги мои приятели - непроменен остава фактът, че на 1 Август английският министър на външните работи е бил запитан: Англия би ли останала неутрална, ако неутралитетът на Белгия не бъде накърнен от страна на Германия? И че отговорът на този въпрос е бил уклончив! От начина, по който е бил поставен въпросът, никой не бива да се съмнява, че ако в момента отговорът е бил утвърдителен, неутралитетът на Белгия нямало да бъде накърнен.

Възможно е, разбира се, да се каже: От 1839 г. неутралитетът на Белгия е гарантиран, така че при това положение на нещата въпросът всъщност е бил неуместен; защото Германия е била задължена да спазва неутралитета на Белгия. Следователно, за да бъде спазен той, от Англия не е могло да се изисква спазването на нещо друго, не е могло да се изисква отговорно обещание за и без това вече съществуващо обещание. Спазването на неутралитета на Белгия не е могло да се поставя в зависимост от това, че Англия ще остане неутрална. Би могло да се каже, че германският посланик само е попитал дали Англия ще остане неутрална, ако Германия изпълни своето обещание.

А ако някой твърди, че даването на уклончив отговор от страна на сър Едуард Грей е било формално коректно, той безспорно има право - толкова безспорно, че всъщност е излишно човек да се занимава с това. Но в развоя на световната история никога не става въпрос за правно-формални преценки. Такива преценки никога не се отнасят до дадена реалност! Ходът на световната история е по-друг, за да може нейната действителност да се обхване с формални преценки. Който рече да дава формални преценки, неговите преценки ще бъдат чужди на действите-

лността; но стига да има достатъчно силен глас, стига да може да се издигне, той винаги ще има право, тъй като един разумен човек бездруго не ще възрази нищо срещу правилността на формалните преценки. Те са и много лесно разбираеми, само дето не обхващат реалността.

Аз Ви моля да си припомните как именно в последната си книга "Върху загадките на човешкото същество"*215 изтъкнах, че важното е преценките не само да бъдат формално правилни, но и да съответстват на действителността. Целта е чрез преценките да бъде обхваната действителността. Никой не може да възрази нещо срещу формалната коректност на отговора на сър Едуард Грей - по това няма какво да дискутира ме, то се разбира от само себе си. Но ние искаме да се вгледаме във фактите, и то така, че това вглеждане във фактите същевременно да покаже каква преценка човек трябва да дава за явните неща, когато иска да се подготви за придобиване на правилна представа и за окултните. Окултните неща трябва да се обхващат в тяхната реалност; тук формалните преценки не вършат работа. Ето защо е наложително човек да свиква при явните неща също да се опитва, доколкото може, да държи фактите в едно цяло. Тук бих могъл да се впуска в дълги разяснения - само по този въпрос би могло да се говори дни наред. Най-напред, ако се цели да се изгради правна основа - защото, щом ще бъде накръняван, редно е неутралитетът да бъде налице -, би трябвало да се отговори на въпроса, дали неутралитетът на Белгия е бил налице по времето, когато уж бил накрънен. В случая не намерявам за открити по време на войната документи*216 - това няма да го разискваме, защото на разискване подлежи нещо, по което може да има различни мнения. Но щом се касае за разисквания, тогава - ако се визира всичко, каквото може да се изложи по такива въпроси - би трябвало навярно със същата тежест, с която обикновено се преценяват нещата в живота, да се каже: От-както Белгия завладя Конго*217, изобщо не може и дума да става, че продължава да бъде валидна старата формула за неутралитета от 1839 г.; защото възникнат ли нови обстоятелства като встъпването на една държава в международни отношения с възможността свободно да подарява или да продава, или пък по някакъв друг начин да поставя във връзка с други държави такива огромни територии като Конго, тогава вече понятието неутралитет е подкопано. На мен, разбира се, ми е известно, че през 1885 г. Конго също е било обявено за неутрално, но трябва да се реши въпросът, дали това не подлежи на оспорване. Аз обаче нямам намерение да решавам каквото и да било, а искам само да насоча вниманието Ви върху съществуващите трудности и върху това, че никак не е лесно човек да си състави действително обективна преценка за подобни неща. Могат да се приведат и други примери от този род; следователно трудностите начеват още тук.

Няма да дискутираме също така доколко, след като Германия е основана едва през 1871 г., все още е било валидно старото споразумение от 1839 г. Но на всичко това искам да Ви обърна внимание само като на нещо, което също се взема пред вид. Защото в обективния ход на събитията нахлуват не само фантастичните понятия, които човек си създава, но и фактическите неща; без той да допринася с нещо за това, фактическите неща нахлуват.

Наистина ли обаче е вярно, че германският посланик е превърнал във въпрос нещо, което всъщност би трябвало да се разбира от само себе си, запитвайки, дали ако Германия удържи обещанието си от 1839 г. - когато впрочем Германия още не е съществувала! -, Англия би се държала неутрално. По-преди неутралитетът на Белгия всъщност не се е смятал за разбираещ се от само себе си. Свидетелство за това е следното: Когато през 1870 г. избухва войната между Прусия ведно със съюзените германски държави и Франция, било постигнато споразумение*218 между Великобритания при външния министър Гладстон и Германия, от една страна, и между Великобритания и Франция, от друга страна, въз основа на което Великобритания щяла да остане неутрална, ако другите две държави съблюдават неутралитета на Белгия.

Следователно през 1870 г. Великобритания била изправена пред абсолютно същия случай, но тогава тя не застъпила принципното становище, че старото споразумение от 1839 г. има безусловна валидност, ами в дадения случай наистина поставила в едното блюдо на везните неутралитета на Белгия, а в другото - неутралитета на Великобритания. Когато съществува преюдиция, не може да се каже, че в по-късен момент не би следвало да се постъпва по същия начин. В такъв случай нека си припомним нееднократно изтъкваното от мен: В живота, провиращ се през историята, има континуитет; нещата са свързани помежду си. Точно както човек като индивид не може в по-късен момент да извърши нещо, което противоречи на предходното, точно както не може да отмени случилото се, абсолютно по същия начин стоят нещата в живота на народите. Не може да се представя за разбиращо се от само себе си нещо, което преди туй никой не го е смятал за разбиращо се от само себе си.

Това също така е нещо, за което трябва да се държи сметка. Но дори работата да беше съвсем проста и да можеше да се каже, че валидността на договора от 1839 г. се разбира от само себе си, поради което не е наложително от Великобритания да се изисква ответно задължение, на това трябва да се отговори, че на времето инициативата е излязла от самата Великобритания; тя е отправила запитване към Франция, от една страна, и към Германия, от друга, дали биха съблюдавали неутралитета. Ще

рече, че по онова време са би ли подети преговори, а когато се подемат преговори, на тях могат да се обсъждат и други въпроси.

Тук може да се добави и следното. Както споменах, аз не подкрепям накърняването на неутралитета - това не ми влиза в работата, но мога да заявя: Ако поради това, че Великобритания беше отговорила положително, неутралитетът на Белгия не се погазеше, тогава нещата на запад щяха да протекат по съвсем друг начин. С това обаче аз не приключих своето изявление, а изрично добавих: Освен туй от германска страна била изявена готовност на Франция и колониите и да не бъде причинено нищо, ако Англия остане неутрална. А след като и по тази готовност не бил получен положителен отклик, поставен бил следващият въпрос: при какви условия тогава Англия би останала неутрална? Това означава, че на Англия било предоставено сама да поставя условията, при които би останала неутрална. Всичко това приключило на 2 Август, всичко това се случило на 1 Август. Всичко това обаче било отхвърлено. Великобритания изобщо не по желала да даде отговор на каквото и да е запитване в тази насока. Ето защо спокойно може да се каже, че ако Великобритания била дала някакъв отговор, тогава - това личи от самия външен ход на историята - цялата работа на запад щяла да протече другояче.

Но тук аз също не спрях, а Ви казах: Въз основа и на други предпоставки на мен ми е известно, че ако Великобритания дадала подходящия отговор, щяла да бъде избягната дори цялата война с Франция. Това, че съществуват други, по-дълбоки причини, поради които то не станало, си има своето място в друго блюдо на везните. Когато обаче човек желае да си състави мнение относно онова, което през последните две и половина години е обходило света като преценка, той трябва много внимателно да вземе предвид тези неща. Защото днес все още има множество хора, които смятат, че Англия била влязла във войната поради погазването на белгийския неутралитет. А то е могло да бъде избягнато именно чрез нейното оставане извън войната!

Би могло естествено да се възрази, че и целият ход на войната на запад щеше да бъде друг, ако Германия не беше накърнила неутралитета на Белгия. Да, но тогава не се прави разлика между онова, което е коректно, правно-формално, и онова, което от своя страна стои във връзка с трагичността на световната история. Много важно е умението да се прави разлика между трагичното и формално-правилното. Някои неща положително щяха да се случат другояче. Какво щеше да се случи другояче? С молба да не внасяме нравствени елементи в преценката, нека да разсъдим какво щеше да се случи по-иначе.

И тъй, да приемем, че неутралитетът на Белгия беше останал ненакърнен, макар Великобритания да не се бе ангажирала по никакъв начин

и да съществуваше опасност ти да се намеси всеки момент във войната. С оглед на тогавашната ситуация при такова поведение на Великобритания - това трябва да прозре всеки, който проверява нещата (а на проверка в случая подлежи не само Синята книга, но и всички документи) - беше напълно изключено войната на запад да не избухне. Дали тя с оглед на настроението във Франция би могла изобщо да се избегне - по този въпрос навярно е възможно да се дискутира, ала едва ли! Но да приемем, че чрез поведението на Великобритания войната на запад все пак беше избухнала - какво щеше да се случи тогава, ако неутралитетът на Белгия беше останал ненакърнен? Както казах, не трябва да се прави нравствена оценка нито в едната, нито в другата посока.

Щеше да се случи това, че огромна част от основната маса на толкова обвиняваната германска войска щеше да се впримчи в западните френски крепости и да се изтощи. И тъй като въпреки приказките за пруския милитаризъм френската войска наистина едва ли е по-слаба от германската - цифрите са почти съвсем еднакви -, напълно разбираемо е, че германската войска щеше да бъде изразходвана на запад и инвазията от изток, започнала през Август и Септември, щеше да приеме невероятни размери. Защото, както твърдяха експертите, воденето на войната на запад би било невъзможно без трайното ангажиране на почти цяла та германска войска. Това означава, че щеше да се наложи Германия да бъде изложена на произвол, понеже предстоеше да се осъществи инвазията от изток.

Така стояха нещата. Допустимо е някой да каже, че това може да е била погрешна стратегическа преценка. Днес това вече не може да се каже - в първите месеци на войната то е подлежало на дискутиране, ала сега вече не. Защото след несполучливия опит, извършен при Вердюн, е налице доказателството за правотата на онези, които навремето казваха, че германската войска се изразходва, ако бъде използвана изцяло на запад.

Следователно изборът бил или над Германия да бъде произнесена смъртна присъда, или пък да се предприеме трагичната крачка за проникване през Белгия, което представлявало единствения изход при положение, че на запад войната в никакъв случай не можела да бъде избягната; защото на изток тя със сигурност била неизбежна! И ако днес някой каже, че е могла да бъде избягната, той би трябвало да има дебелоочието да казва едновременно и да, и не. Ако днес някой, вземайки предвид недостатъчната дарба на нашите съвременници да се замислят дали нещо може да е вярно или не, имат дебелоочието в едно и също време да твърдят и да, и не, то това изглежда примерно така: Ние бяхме нападнати от Централните сили и не носим никаква вина за започване на войната, но

ние няма да прекратим тази война, преди да сме постигнали военната си цел - завладяването на това и това!

Ето как едновременно се твърди и да, и не! Не сме ние онези, дето искат нещо, другите са, дето искат не що, другите искат да завоюват и затова ни нападаха; но ние няма да приключим тази война, преди да сме постигнали нашата отдавна съществуваща цел, а именно домогването до това и това! Не е за вярване, че има хора, които проявяват наглостта да казват в едно и също време и да, и не. Ала тези дни може би ще установите, че има един човек, който в наше време казва едновременно и да, и не. Това навярно е най-долно пробният документ*219, успял в по-ново време да стане достояние на обществеността, тъй като смисълът му стои в разрез с всяка логика. И това е свързано именно с Кармата на нашето време.

Става дума следователно трагичното да бъде отделено от логичното и от формално-правното и да не се изпада в странната заблуда, че в света на Майя, сиреч в света на физическия план е възможно да протичат реалности в смисъла на чисто формално-логичното. Но да продължим понататък. Целта беше не да се оправдае или обори един или друг факт, а да се покаже колко нередно е в момент, когато уязвяваните от нещо разгласено не могат да се защитят, да се разтръбява пред цял свят, че една-та от страните водела тази война заради накърнения неутралитет на Белгия, без да се спомене, че накърняването на белгийския неутралитет е можело да бъде предотвратено. Трагичните събития можеха да бъдат избягнати единствено ако Англия беше останала неутрална. Защото, щом някой е държавник, той не бива априорно да произнася смъртна присъда на собствената си държава.

Уместно е, разбира се, всички, които държат да имат именно справедливи преценки, да кажат: Договорите трябва да се спазват. Да, скъпи мои приятели, но ако някой Ви представи списък на всички неспазени договори в обществения и в частния живот и после Ви посочи какви последици е породило тяхното неспазване, едва тогава ще се види кои всъщност са силите, действащи в света на Майя.

Но дали пък съвестта на онези, от страна на които не е прозвучало въпросното да, е била напълно чиста? Фактите всъщност не говорят в полза на това; защото, когато по-късно въпросът за този разговор между германския посланик и сър Едуард Грей отново бил поставен на дневен ред и се споменало, че Англия е държала в ръцете си спасението на неутралитета на Белгия, тогава английското правителство се защитило, действайки обаче благоразумно, като не се позовало просто на формално-правната страна (по онова време в английското правителство несъмнено имаше твърде добри държавници). Въпреки че не променям нищо в

преценката за сър Едуард Грей, която Ви приведох*220,но която е формулирана не от мен, а от неговите английски колеги, той все пак беше доста добър държавник, за да се задоволи просто с театрална поза и с изявлението: Договорът е сключен през 1839 г., така че Германия беше длъжна да съблюдава неутралитета, дори Англия да дадеше уклончив отговор. Английските държавници не постъпиха така, а се оправдаха по друг начин. Грей каза: По онова време Лихновски наистина постави този въпрос, но го постави като частно лице, а не по поръчение на германското правителство; ако беше говорил по поръчение на германското правителство, нещата щяха да стоят другояче. Германският посланик Лихновски бил имал най-добро желание за запазване на мира на запад, ала зад него не стояло германското правителство!

Сега Вие разсъждавате: Това при всички случаи с пълно право се нарича плоско оправдание, плоско оправдание в най-тривиален смисъл! Защото общоизвестно е, че когато посланикът на една държава разговаря с чужд външен министър, той говори пълновластно и по поръчение на своята държава и че ако не желае да се zlepостави пред цял свят, неговата държава не може да не се подпише под думите на своя посланик. И тъй, това си е едно съвсем плоско оправдание,използвано затуй, защото някой не е желал да се върна на старата позиция и да каже: редно беше. Вече се е усещало бремето на факта, че Англия е можела да предотврати нарушаването на неутралитета, независимо дали то от друга страна е било оправдано или не. Ако някъде се откъсне лавина и никой горе не я задържи, понеже е принуден да не го стори по причина, която може да се сметне за оправдана или не, а намиращият се малко по-долу също не я задържи под претекст, че по-горният трябвало да я задържи - не, такава аргументация не минава! Но ако някой иска да прецени тези неща, въпросът пак ще изисква известно тяхно оглеждане. Така например отново трябва да се вземе предвид следното:

Кога се случва всичко това? Втори август сме. На втори август кралят на Белгия помолва Англия за интервенция, тоест той помолва за интервениране пред Германия. Следователно белгийският крал смята за не що съвсем естествено Англия да преговаря с Германия за неутралитета на Белгия. Но Англия първоначално не го прави, изчаква цял един ден, през който сър Едуард Грей говори пред Парламента в Лондон, като премълчава целия разговор с германския посланик и не обелва дума за него. Ако го беше споменал, тогавашното парламентарно заседание щеше да протече другояче!

Така, след като се състоял разговорът с германския посланик, след като кралят на Белгия призовал Англия да интервенира, в Англия се изчаквало, не се предприемало нищо. Какво собствено се изчаквало? Изчак-

вало се да стане нарушаването на неутралитета на Белгия! Защото, докато то не станело, историята все още можела да продължи в посока към неговото избягване; нали могъщи сили имали готовност да не го допуснат и то висяло на косъм. И ако молбата на белгийския крал беше изпълнена своевременно, ако Англия беше интервенирала, тогава възниква въпросът дали това нарушение щеше да стане. Кога обаче интервенира Грей? На четвърти, когато германските войски вече бяха на белгийска земя! Защо е чакал той дори след молбата на краля на Белгия? Това са въпроси, чието поставяне е наложително.

Към всичко това би могло да се добави още много, ако документите действително се проучеха, така да се каже, на кръст; но то не е нужно, защото надявам се да съм Ви изяснил, че нещата от години са били добре подготвени. Ето защо не бива да буди никакво учудване, загдето те напоследък протичаха по такъв на чин. Но ако документите се проучват едностранчиво, тогава, разбира се, наяве ще излезе само формалното.

И така, аз нямах намерение да се застъпвам за едната или за другата страна, а исках само да покажа какво е потребно, за да се получи преценка за подобни неща. Защото в унисон с главната насока на Духовната Наука, стремяща се към една по-висша гледна точка, аз по-скоро бих искал да предвардя да не се дават с лека ръка отрицателни преценки за онова, което произтича в световната история при сблъсъка на държа ви, понеже работата е там, че война водят не народите, а държавите!

В това отношение се обръща твърде малко внимание на факта, че в световния ход редом с градивните си ли място трябва да имат също така и силите на разрухата, на опустошението. Да не би при отделния човек да е другояче? Развивайки своите способности в течение на целия си живот, ние съсипваме нашето тяло, ние го разрушаваме; и утре аз ще Ви покажа каква дълбока взаимовръзка съществува между нашия душевен живот и беладоната, татула, отровите, срещани от Вас по света. Това несъмнено са истини, които просмукват сърцевината на нещата, но човек трябва да намери кураж да разкрие тези истини и в световната история. Затова по-добре е нещо да бъде разбрано, отколкото преценявано по някакви си така наречени норми. Осъждането на държави и народи по правило е поставено на твърде слаби основи. Човек, дори само за да може в крайна сметка да се извиси в духовния свят и там да успее да открие нещо, трябва да свикне просто да разглежда фактите без критика, която спада към съвсем друга област; едва тогава той разбира какви сили се намесват във всемирното развитие.

Нека от тази гледна точка разгледаме *sine ira* - но не и *sine studio**221 - някои процеси, които досега съм чувал да се разглеждат почти единствено от морална гледна точка. Моралната гледна точка безспорно е при-

ложима по отношение деянията на отделния човек, но прилагането ѝ по отношение на живота на държавите е абсурд. Може би на един или друг сред Вас ще се стори странно, загдето имам желание да разгледам тези процеси без еснафски морализъм, "безморалинно", както казваше Ницше*222, ала нищо не въз-препятства "безморалинното" им разглеждане. Могъщата Британска империя включва господството над Индия като един от своите най-съществени фактори. Това господство над Индия се характеризира с различни предстепени. То води началото си от Източноиндийската компания, едно търговско сдружение, на което най-напред били предоставени привилегиите да търгува за Англия само с Индия. И така с течение на времето от различните права на Източноиндийската компания последователно, целенасочено се развило господството на Англия над Индия, та дори и английското имперство Индия. Оттук, и то още в Източноиндийската компания, се развила също така търговията на Англия с Китай. Впрочем от края на XVIII в. между Индия и Китай вече се извършвала оживена търговия, в която още тогава участвала английско-източноиндийската компания. Впоследствие обаче Англия станала главен търговец в света въобще.

Но ето, че в допир с инкорпорираната стихия на търговията в Ориента влязла и една друга, с нея се кръстосала още една стихия. От XVII в. насам в Китай се разпространила привычката да се пуши опиум*223 Вероятно арабите научили китайците на това, понеже преди XVI в. китайците не познавали пушенето на опиум. За хората, които го практикуват, то представлява съмнителна, но силна наслада; защото пушачът на опиум се сдобива с най-разнообразни, по-родени от астралното фантазии, в които живее; това наистина е друг свят, придобит по чисто материален път.

Щом хората, търгуващи по посочения начин от Англия с Китай, забелязали, че привычката, че страстта да се пуши опиум вземала все по-големи размери, те създали в Бенгалия, в Индия, обширни макови насаждения за добиване на опиум; защото на всеки, който познава законите на една такава сфера, е известно, че не само търсенето създава предлагане, а и обратно - предлагането поражда търсене. Това, че при достатъчно добро предлагане търсенето на един или друг артикул нараства неимоверно, го знае всеки специалист по народно стопанство. Ето защо Англия отново предоставила на Източноиндийската компания монопола да внася опиума в Китай. И колкото повече се внасяло, толкова повече в Китай се разраствало това зло - пушенето на опиум. От 1772 г. били внасяни по няколко хиляди сандъка годишно, всеки от които на стойност от около четири хиляди и осемстотин марки.

Избирам точно този пример, защото подобно нещо действително притежава по-дълбока културноисторическа основа, когато под внимание се вземат всички фактори. Не бива да забравяте, че тъй като опиумът въздейства на душата, с неговото разпространяване Вие наистина се намесвате в целия духовен живот на един народ или на онези хора, на които доставяте опиум. Мога да избира този пример, защото въобще не възнамерявам да твърдя, че някой не постъпвал правилно, щом смята да търгува; търговията по света трябва да бъде свободна. Този принцип също е оправдан. Не ми минава и през ума, да изкарвам виновен някого, който създава макови насаждение в Бенгалия, за да добива от тях опиум за Китай и срещу него да получава злато.

Китайците обаче виждали горките изнемощели пушачи на опиум. Постепенно пушачът на опиум отпада напълно и с течение на времето станало ясно какво пагубно влияние оказвало пушенето на опиум върху широки слоеве от населението на Китай. Когато китайците осъзнали това, резултатът бил, че през 1794 г. те забранили опиума. Вече не искали да допускат никакъв опиум в страната си.

Но както става обикновено, забраните понякога не пречат да се търгува с онова, което е забранено - намират се средства и пътища стоката все пак да се доставя. По онова време също се оказало, че въпреки формалното съществуване на забраната, въпреки издадения от китайците закон, че не бива да се внася опиум, търговията с опиум процъфтявала. Нали има различни начини - рушветите са само едната страна на въпроса наред с много други подобни. Накратко, търговията с опиум процъфтявала и от няколко хиляди сандъка през 1773 г. за няколко десетилетия нарастала през 1837 г. на трийсет хиляди сандъка годишно. Спечеленото от тях - около трийсет милиона франка годишно, се стичало към Британска Индия.

Когато работата придобила такива размери, китайците не измислили друг изход, освен да подложат на конфискация докарваните товари с опиум. В Кантон, където най-често пристигали товарите с опиум, те изпратили един способен китаец, един енергичен мъж на име Лин, който конфискувал пристигащите сандъци с опиум. Като служител в консулството в Китай англичаните също имали един много способен мъж - капитан Елиът който бил енергичен и веднъж дори му се удало да пробие с военен кораб китайската блокада.

И сега целта била да се намери изход от аферата: Огромното количество сандъци с опиум били пристигнали. Китайците обаче не отстъпвали и се създавало деликатно положение. Тогава Елиът накарал - понеже това било възможно - 20 283 сандъка да бъдат прехвърлени и разписани на негово

име като лична собственост, след което ги предал на китайските власти. Така на първо време било открито някакво решение.

Но чрез него търговията с опиум не била ликвидирана. Едната страна изобщо не била склонна да ликвидира търговията с опиум. Китайците не съумели да открият друг изход, освен да създадат нов закон и този закон вече бил много строг. Лин разпоредил всички замесени в търговията с опиум лица да бъдат осъжда ни от китайските съдилища на смърт, а корабите занапред да бъдат конфискувани. Иначе казано, китайците си представяли, че щом някой търгува с опиум, ще бъде изправян пред китайски съд и осъждан на смърт.

Британците обаче не заявили, че за да не загуби никой главата си, търговията с опиум наистина трябва да бъде преустановена; о, не, никой не рекъл така, ами заявили буквално: "С подобно искане китайските власти окончателно погазиха всяко чувство за сигурност." Най-напред пребиваващите в Китай англичани би ли призовани да напуснат страната, а от Индия била повикана въоръжена помощ Областта била, така да се каже, окупирана. И тъй като китайците доста храбро отстоявали позицията си и продължавали да упорстват за обезглавяването на всеки, който търгува с опиум, такава търговия привидно не се извършвала; а и понеже китайците възнамерявали да конфискуват британските кораби с опиум, кораби привидно не били изпращани. В Индия опиумът просто бивал натоварван на американски кораби! И сега с американски кораби в Китай пристигал не по-малко, а дори и все повече опиум, защото бизнесът се разраствал.

Служителят Елиът заявил: Сега ясно изпъква въпросът, около който се води нашият спор - дали Китай желае да има с нас честни и разширяващи се търговски връзки, или иска да поеме вината, загдето бреговете му стават жертва на открито пиратство. С индийска помощ пристанището на Кантон било блокирано. При разприте, би могло да се каже при дребнавите разпри, които възниквали тогава, един китаец бил убит от английски моряк. Китайските власти естествено настоявали да им бъде предаден английският моряк. Но се получило така, че по време на преговорите китайците все по-често изпитвали умора и им се приискало в крайна сметка някак си да запазят правото на своя страна, ала без да уязвяват англичаните. Това също може да се постигне! По онова време случайно се удавил някакъв английски моряк и тогава Елиът, който бил много умен мъж, се споразумял с представителя на китайските власти Лин да идентифицират удавения се моряк като оня, дето бил убил китаеца. Удавникът бил предаден и с това въпросът бил уреден. В края на краищата обаче през 1840 г. всички тези неща довели до избухването на война между Англия и Китай.

Така ходът на събитията протичал по необходимост и не можел да се получи обрат. Но с материални средства върху душевния живот било оказано голямо влияние и се разиграло нещо, свързано с целия световен процес. В Англия се "знаело" за какво става дума! А какво се знаело? Знаело се, че Англия била "нападната" от страна на Китай, както се говорело тогава, и то заради туй, защото китайците не желали да търпят Англия да разполага със свои опиумни, със свои макови насаждения в Индия и защото китайците искали сами да разсаждат своя мак. Така се говорело. Това се "знаело" съвсем точно, а освен това било известно, че китайците са варвари! Ето какво се знаело по онова време в Англия. Лорд Палмерстон заявил, че в Индия трябвало да се активизира защитата на маковите насаждения и че именно за защитата на маковите насаждения в Индия ставало дума; освен туй ставало дума за това, че специалистите по народно стопанство в Китай не желали от страната им да изтичат техни пари, които обаче по право се полагали на Индия. Всичко това били неща, които в Европа навярно намирали разбиране!

И ето че войната бушувала. По време на война естествено се извършват жестокости. Жестокости били извършвани от китайска, били извършвани и от английска страна. По онова време били намирани цели села, чийто обитателки плували в кърви; китайците се биели храбро, а щом забележели, че трябва да се само убият или да се предадат, те първо убивали жените и децата си. Печална била тази война, войната от 1840 г. Един ден Елиът, който станал свидетел на цялата война, легнала всъщност на съвестта му, се сдобил със странна, но може би заслужена слава - сдобил се със славата, че бил склонен да започне мирни преговори с китайците. Тогава го свалили. Дошъл... не Лойд Джордж! Името му било Потинджър, някой си Потинджър заел мястото на Елиът, който възнамерявал да започне мирни преговори. Войната трябвало да се води до горчивия й край, тоест докато бъдат превзети остров Хусан, градовете Нингпо и Амой, докато англичаните напреднат до Нанкин и докато през 1842 г. Китай бъде напълно сломен. Хонконг също станал подвластен на Англия, търговията с опиум получила неограничен достъп до пет китайски пристанища, назначени били британски консули, деветдесет и седем и половина милиона репарации, сиреч освен - как да кажа - измъкнатите дотогава двайсет и пет милиона не ми се ще да го наричам, но друга подходяща дума в момента не се сещам, та към измъкнатите дотогава двайсет и пет милиона сега били прибавени още деветдесет и седем и половина милиона репарации...

Вече казах, че дори на сън не ми хрумва да схващам този процес другояче освен като историческа необходимост. Дори на сън не ми хрумва да обвинявам някого. Защото който умее да прозира необходимостите,

който умее да прозира как стават нещата във физическия план, той знае, че такива неща неизменно присъстват при нормалното физическо протичане на мировото развитие. Онова, което е било извлечено от опиума, се съдържа в националното богатство на Англия, а в националното богатство на Англия се съдържа значителна част английска култура. И точно както не би имало смисъл да се омаловажава английската култура, така няма смисъл да се подлага на съмнение необходимостта, поради която е станало подобно нещо, макар може би малкият сатиричен епилог, разиграл се впоследствие, да не спада напълно към необходимостите:

Когато постъпила първата вноска от деветдесетте и седем и половина милиона репарации, намерили се хора да твърдят, че са онези, на които някога били иззети сандъците с опиум, и че полученото от тях на времето обезщетение съответствало само в незначителна степен на техните загуби. Касаело се, значи, за хора, които някога били продали опиум за Китай, на които опиумът бил закупен и които били получили малко обезщетение. И сега казвали: Установи се, че в нашето отечество продажбата на опиум за Китай се смята за правомерна; тогава ние решително трябва да предявим претенции за получаване на пълно обезщетение, защото единственото сторено от нас е това, заради което тази война беше водена от нашето отечество.

Следователно, след като войната била спечелена, господата смятали за полагащо им се право да получат пълно обезщетение. Тогава министърът, в чиито компетенции било решаването на въпроса, извадил от чантата си нота, която навремето бил предал на капитан Елиът, и в тази нота пишело, че дотогава, докато китайските закони забраняват търговията с опиум, английското правителство в никакъв случай няма да се съгласи да обезщетява когото и да било за претърпени загуби при търгуването с опиум. Отговорът гласял, че тъй като по онова време китайските закони са били в сила, никой не може да предявява искания, след като е нарушавал китайските закони, които едва чрез войната загубили своята валидност. Ненужно е да се преценява дали този епилог също така спада към историческите необходиминости, но вглеждането във фактите безспорно е необходимо. Избухването на Англо-китайската война през 1840 г. е начална точка тъкмо на онова време, за което често сме разговаряли. Тази година именно съм Ви посочвал като година, когато материализмът преживява разцвет. Добре е такива работи да бъдат схващани в тяхното развитие.

Вече бе казано: точно както не би имало смисъл по някакъв начин да се омаловажава английската култура, английският бит или английската цивилизация, така няма смисъл да се приема, че в цялостната взаимовръзка на английското развитие такова нещо е можело и да не настъпи.

То принадлежи към него. А да се прави морална преценка по този въпрос е напълно неправилно. Защото тогава ще се изпадне в грешката общности, групи да бъдат преценявани така, както бива преценяван индивидът. А тъкмо това е нещото, което се оказва невъзможно.

Вярно е, че днес такова твърдение често се среща. Току-що отново получих една брошура - нали сега има толкова много брошури, проповядващи мир -, в която пише. Също като човешкия индивид държавите имат свои специфични мисли, чувства и желания. - Това естествено е най-голямата безсмислица, която може да се изрече, тъй като онова, което е реалност в друг, по-висок план, не бива просто по аналогия да се пренася върху човека, чиито мисли, чувства и желания съществуват във физическата сфера. Те несъмнено си имат свои особености, народните духове, народните души, ала във вида, в който ще ги откриете при споменатата наскоро поредица от лекции за народните духове*224. Чиста нелепост е обаче при народите да се говори за мисли, чувства и желания така, както при отделния човек.

И така, драги мои приятели, днес исках да Ви приведа няколко примера по простата причина, че вече беше наложително чрез ярки илюстрации да се стъпи на известен материал. Утре ще се спрем на някои гледни точки, които ще ни отведат по-нататък.

ТРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 31 Декември 1916

Ще проявите разбиране, че когато човек е съпричастен към съдбата на човечеството, тъкмо днес, в навечерието на новата година, му е трудно да говори и може би ще бъде понятно, ако поднесеното в този ден не ще може да бъде в завършен вид, както би било при друг случай, тъй като "новогодишният подарък*225, сервиран на човечеството, едва ли допуска свободна изява на душата днес.

Вчера направих опит да представя едно историческо събитие и да покажа, че едно такова историческо събитие не бива да се тълкува от морално гледище и че онова, което лежи в основата на историческата необходимост, не може да се преценява с еснафско притворство или "моралинно", ако река да си послужи още веднъж с този израз на Ницше. Защото трябва да бъдем наясно, че както Мистерията на Голгота няма нищо общо с народи или човешки групи и сиянието на това събитие пада само върху индивидуалния човек, по същия начин е недопустимо обикновената морална преценка за мислите, чувствата и желанията на отделния човек да бъдат пренасяни просто по аналогия върху групи от хора.

В други случаи също така не могат да се прилагат морални критерии; не може примерно на някого да му хрумне да приложи морален критерий, да речем, спрямо изграждането на една къща и да реши, че заради формата си един покрив е по-неморален от някой друг. Само че тук въпросът, разбира се, е поставен по-радикално и в случая хората не биха се сетили да използват морални преценки; в подобен случай те не са предразположени да се залъгват с морални преценки. Затова пък близо до ума е онова, което реално не произтича от морални подбуди и за което също никой не би се застъпил по морални съображения, щом не иска да лицемерничи, да бъде украсявано с морални подбуди в случаите, когато се търси въздействие върху човешките души, които винаги са възприемчиви за подобни неща. Ето защо аз представих едно събитие, което може би подхожда за осветляването на известни мотиви, проявяващи се във физическия план при еволюцията на човечеството.

За неща като обрисуваната вчера пред Вас "опиумна война" не бива да се дава морална преценка нито в положителна, нито в отрицателна насока. Защото до какво всъщност би довела една морална преценка и дали тя самата би била такава, че на хората в известна степен да им стане съвестно? Нека приемем, че се намери някой, дето ще каже: Вярно, навремето това е било неморална постъпка, но то е било толкова отдавна. - Това също така би било преценка, предназначена обаче само за да ни залъже! Защото благодарение на многото милиони, изтекли по онова време от Азия към Европа, днес в цялостния си вид съществува онази империя, на която в такъв случай би трябвало да й стане съвестно.

Но тогава от гледище на съвестността сегашните машинации също така би трябвало да бъдат осъдени не по-малко остро и сурово, както осъждат събитие като "опиумната война"! В противен случай ще се получи същото, както ако при една къща вниманието се насочи само върху втория, третия, четвъртия и таванския етаж и се пренебрегне нещо, което не подлежи на изключване, а именно първият етаж. Спечеленото навремето спада към цялостната конфигурация на онова; което днес съществува като Британска империя. Навярно сте чували примера с колко би нараснал един пфениг или един сантим, ако е бил даден на лихвен влог още при раждането на Христа. От това можете да заключите какво множение на богатствата е възможно с течение на годините. Ако днес преценявате приходите от "опиумната война", тогава ще трябва да включите и тях като интегриращ фактор и да си кажете: Онова, което се е получило от тогавашните милиони (нали историята има вече едновековна давност), е същото, което днес се гласи да управлява света, да залее света; в него се крие спечеленото по онова време!

Следователно не е редно от един непрекъснат развой да се взема просто отделен отрязък - това би противоречало на всякаква истина. Ето защо трябва да се каже: Онова, което се е получило, е отчасти резултат от "опиумната война" То може да бъде схванато съвсем обективно, без да се заема положителна или отрицателна в морално отношение позиция. фактът не бива да се прикрива с някакви морални драперии, иначе би се попречило на възможността по-късно да се вникне и във всичко онова, което става понастоящем. От кармическо-морални съображения ние трябва да приемем за възможно, че ако след десетилетия или столетия хората погледнат назад към сегашните събития, те със същата убеденост и сигурност ще осъдят това, което днес бива защитавано от благороден морален патриотизъм. Защото за идните столетия днешните работи ще придобият много сходен вид.

На нас ни се полага да се вираме малко по-дълбоко в такива протичащи във физическия план неща, особено когато се намираме в момент, който - както през тази нощ - би трябвало, от една страна, да събуди празнично настроение в човешката душа, а от друга - тъкмо тази година неминуемо ще протече толкова горчиво, и който би трябвало да трогне сърцата ни, ако не желаем да бъдем повърхностни. Без оглед на каквото и да било пристрастие сега всекиму трябва да е ясно, че от думите, които прочетохме днес*226, може да зависи най-страшното, което предстои да се стовари върху човечеството.

Казах, че на нас, застъпващите гледната точка на духовното познание, ни се полага да се вираме в нещата малко по-дълбоко. Поради това днес искам - нали не знам още колко време в Европа ще може да се разисква по такива духовни въпроси - да обърна внимание на нещо, което може да послужи за пример, за да се вникне по-дълбоко в обстоятелствата, разкриващи се донякъде външно чрез явленията във физическия план. Виждате ли, в доста по-голяма степен, отколкото в науката за физическото, човек трябва да бъде на ясно, че за Духовната Наука фактите и техните взаимовръзки не стоят така просто, а са извънредно сложни. Аз нееднократно съм посочвал тази сложност на фактите и съм Ви молил да сте наясно, че усвоявани те чрез Духовната Наука общи формули, идеи и закони за взаимовръзките в живота са абсолютно верни, но че те, разбира се, придобиват по-голямо многообразие в зависимост от конкретните случаи.

Връщайки се към многобройните въпроси, които сме обсъждали, ние си припомним, че между смъртта и едно ново раждане изминава време; човекът слиза във физическия свят, за да изпълти своята душевно-духовна субстанция в едно физическо човешко същество. Следователно можем да си кажем: Обърнем ли духовен поглед към духовните светове,

там горе винаги има души, които със силите, изградени от тях между смъртта и новото раждане, се готвят да се спуснат и вселят във физически тела. Това означава, че долу се намират в очакване възможности за възникване на едни или други физически тела, а горе са налице сили в душите, които проявяват стремеж Към тези физически тела.

Наред с току-що казаното трябва да имате предвид още нещо. Както знаете, като възражение срещу много кратния живот на земята често се изтъква следното: Нали броят на хората нараства - откъде се вземат душите?

Неведнъж съм отвърщал колко повърхностно е това възражение, тъй като не се държи сметка, че така на реченото нарастване на броя на хората се наблюдава едва през последните години и че например много точните изследователи, които толкова се гордеят със своята прецизност, доста биха се смутили, ако във връзка с разпространението на хората по земята им се постави въпросът за статистиката през 1348 г., когато Америка още не е била открита. Най-често изтъкваните доводи свидетелстват за невероятна повърхностност. Налице обаче е също така фактът, че на отделни места по земята раждаемостта намалява, докато другаде се увеличава, така че гъстотата на населението в различни точки по земната повърхност се мени. Оттук произтича известна дисхармония. Възниква такава възможност, че в зависимост от инкарнационните условия душите, намиращи се между смъртта и прераждането, чрез създадени от предходни инкарнации сили да се чувстват предназначени за въплътяване в определена точка на земята, ала за множеството души в тази точка на земята да стоят, така да се каже, доста малко тела на разположение; това е напълно допустимо. Възможно е също така да настъпи и нещо друго. И това друго нещо, което може също така да настъпи, е редно да го разглеждате във връзка с току-що споменатото.

Преди известно време посочих - по това впрочем ще установите, че лекциите, изнесените от мен тук през последните седмици, не са лишени от взаимовръзка - как Джон Стюарт Мил*227 заедно с руския философ и политик Херн*228 са изтъквали, че в Европа в много отношения настава своеобразно китаизиране*229, че Европа се "покитайчва". Тогава тази моя бележка не бе направена случайно. Защото, щом Джон Стюарт Мил, притежаващ изострена наблюдателност, намира, че у хората около него се проявяват странни китайски особености, той не може да няма право в известно отношение.

Разсъдете върху следното: Съществуват души, които през XIX и в началото на XX век въз основа на предходните си условия са предразположени да се въплътят в китайски тела. Но тъй като броят на населението в Китай далеч не е такъв, както в предишни времена, то китайските ду-

ши така или иначе не могат всички те да се въплътят там; в Европа обаче, където напоследък населението е отбелязало значително физическо нарастване, могат да бъдат подслонени много души, които всъщност са предназначени за въплъщаване в китайски тела. Ето Ви една от причините, поради които личности с изострена наблюдателност отбелязват известно китаизиране на Европа.

Но това не би било достатъчно, за да може Европа да бъде подготвена за получаването на онази европейска Карма, която би следвало да се получи, ами се е касаело, така да се каже, само за подпомагане на великите закони на битието в определена насока. Когато в продължение на дълги периоди се причинява онова, за което Ви намекнах вчера - изнуряване на множество тела от една народностна общност -, тогава се стига до там, че с течение на времето тук долу възникват тела, към които не се отправят душите, проявявали първоначално предразположеност към тях. Поради това, че китайските тела били "опиумизирани" и се създали поколения, възникнали под въздействие на опиумните сили, китайците били осъдени да приемат в се бе си отчасти доста незрели, доста посредствени души, на чиито качества не желая да се спирам. За сметка на това пък душите, определили себе си за китайски тела, бивали възпрепятствани да влизат в тези опиумизирани тела. Те били отклонявани към Европа, за да предизвикат сред европейското население онова, което цитиратите от мен наблюдателни лица явно са забелязали.

Оттук виждате, че едно такова събитие във физическия план, каквото била "опиумната война", съвсем ясно е имало своя духовна подбуда. Тя се водела не само по причина на онова, заради което първоначално избухнала, а именно обогатяването на хора с милиони, но и за да възпрепятства сегашното инкарниране на определени души, които иначе щели да слязат от духовния свят в подкрепа на европейските културни сили в наше време, и наместо туй в европейски тела да бъдат вкарани китайски души. Колкото и парадоксално да изглежда това, то несъмнено е вярно. Несъмнено вярно е, че важното, съдбоносно събитие е станало факт: у значителен брой европейци е предизвикано онова несъответствие между душевното и телесното, което току-що очертах. А чрез несъответствието между душевното и телесното, винаги се поражда не възможността с инструментите на телесното да се борави по подобаващ начин. Оттук и възможността за използване на заблудата. Заблудата не може да се използва лесно, стига поради утвърдили се порядки на епохата, гласът на онзи, който я прозира, да не е осъден да бъде, така да се каже, глас в пустиня.

Така Вие виждате, че онова, което вчера обрисовах пред Вас, наистина съм Ви го разказал не за да свържа по непочтен начин въпросното съ-

битие с една народност, а за да онагледа с пример как чрез извършвано то от хората тук, във физическия план, се предизвикват дълбоки промени и в духовната еволюция на човечеството. И запомнете, че всичко относно центровете за заблуда, относно начините, по които днес се поражда илюзорност и залъгване, съм Ви го разказал не за собствено удоволствие, а за да доуточня как са устроени много неща тъкмо в нашето материалистическо време. Днес пък се опитам да Ви посоча една от причините, които се открояват, когато вършеното от хората се разглежда не само в неговото физическо протичане, но и когато се анализира с оглед на окултната му подбуда. Тогава именно нещо от рода на онази "опиумна война" действително означава преместване на душевния елемент от една точка на земята, където му е мястото и където навярно би могъл да бъде полезен, понеже може да се вмести в подходящи за него тела, в друга точка на земята, където може да стане инструмент в ръцете на сили, които по един или друг начин съвсем не мислят, така да се каже, доброто на човечеството.

Трябва да бъдем наясно, че като последица от "опиумната война" опиращият се на видимото културен историк е длъжен естествено да констатира някаква дегенерация в известни кръгове на китайската народно ст. Онзи обаче, който съсредоточава вниманието си върху духовната културна история, трябва да вижда по-надълбоко и да съзре какво в случая се причинява на цялото човечество. Защото само в този изцяло просмукан от материализъм Пети следатлантски период е възможно едно виждане, което само по себе си е дълбоко ариманическо, ала днес пропива всяка мисъл и всички идеи, и то е човек да си въобразява, че сред една част от човечеството би могло да става нещо редно или нередно, което да не се отразява на цялото човечество. Онова, което засяга една част или се върши от една част, винаги ще дава отражение върху цялата еволюция на човечеството поради факта, че силите зад кулисите на физическото битие се подреждат по определен начин.

Едва през Шестия следатлантски период сред хората може донякъде да се утвърди онази отговорност, която се изразява в това, че завършеното от него всеки се чувства отговорен не само пред себе си, но и пред цялото човечество. Днес ние сме изпаднали в такова катастрофическо настроение затуй, защото валидност придоби точно обратното и защото човечеството се готви противоположният начин на мислене постепенно да изкристализира от възгледите на сегашната епоха просто като правилен. Та нека това бъде един пример, който да Ви покаже, че ставащото във физическия план действително простира въздействието си чак до духовния свят и по тази причина не само има значение за физическия план, но и дава отражение върху събитията в духовния свят, а оттук и на целия

свят. В мистериината драма*230 това е изразено напълно съзнателно не само за постигането на известна поетичност, но и за олицетворява нето на една истина, която трябва да се вложи в съвременността, както става с всички неща, намерили място в мистериите.

Днес човечеството не е толкова далече от придобиването на широки хоризонти за съзряване на света. В известен смисъл широките хоризонти за съзряване на света са нежелателни. И съвременната наука просто се стреми все повече и повече да стеснява хоризонтите. Впрочем в основата на това лежи стаен страх - страхът от онова, което представлява истината. Този страх от истината все по-силно завладява човечеството по отношение на частния случай от всекидневието, ала също така и в по-широк смисъл. И ако го нямаше в по-широк смисъл, то не би могло да настъпи във всекидневието. Сега например войната нямаше да бъде продължавана заради наличния страх, че при едни истински разговори за разбирателство най-вече би ха излезли определени неща, от които именно се изпитва страх.

Някои сред Вас сигурно си спомнят, че голяма част от онова, което години наред е бивало разисквано от носно тенденциите на нашето време, аз обобщих в цяла поредица от лекции във Виена през пролетта на 1914 г. Там заострих вниманието върху това, че би могло да става дума за социален карцином*231. Трябва да призная, че винаги съм оставал малко стъписан, загдето подобни бележки, осветяващи в дълбочина някои от съществуващите факти, често пъти биват приемани никак си като нещо, което понастоящем и при други случаи просто се казва и в известна степен задоволява любопитството.

Целта ми беше да посоча, че в нашия съвременен живот - в началото на 1914 г. - действат известни импулси, сравними с онзи импулс във физическия човешки организъм, който лежи в основата на карцинома, на раковото заболяване. Тогава аз казах, че все по-голяма задача пред човечеството трябва да бъде следното: точно както бива изучаван болният организъм, доколкото той е физически, точно така да се изучава социалният организъм, където болестната отрова безспорно не съществува по същия начин, както във физическия организъм, ала от това характерът и на болестна отрова не намалява. Но в такъв случай човек трябва да има усет за духовното. Той не може да има усет за духовното, ако отрича съществуването му. В социалното, разбира се, не се стича такава бактериална отрова или нещо подобно, както във физическия организъм. В социалния организъм ти може да бъде открита само ако човек има усет за онова, което духовно преминава през битието. Но ако е дадена възможност не само да се правят аналогии, които са неуместни, но също така

нещата действително да се проследят, бих казал, в различни планове, тогава зад тези неща човек вече ще може да си представи едно или друго. Тук е възможно да възникне въпросът: Как изобщо се постига нещо като споменатото от мен, а именно в социалния живот на земното кълбо цяло едно множество от души да бъде отведено от една точка в друга, подобно на изкуственото култивиране на някои болести в човешкия организъм? Когато човек има разбиране за тези работи, когато най-напред ги проучи независимо от онова, с което се сблъскваме в човешкия живот, тогава вече могат да бъдат забелязани някои неща. Нека си припомним, че растителният свят, животинският свят, както естествено и минералният, притежават своеобразието да отделят някакви отрови. Известно Ви е, че тези отрови имат двойки свойства. От една страна, те са онова, което изразява думата отрова: разрушават съответния по-висш живот, разрушават и умъртвяват например човешкия организъм. Но взети в подходяща доза и приготвени по подходящ начин, те - от друга страна - са лечебно средство.

Това почива на една дълбока взаимовръзка в цялото естествено битие. Ние постепенно трябва да си създадем някакви представи за това. Тези представи не бива да ги извличаме от хипотези, а още по-малко от измислици, но ако се стремим към духовна наука, ние вече сме в състояние да си създадем известни представи за тях. Ние разполагаме например с истината, че развитието на човечеството и на свързания с него свят е минало през Сатурн, Слънцето и Луната, та чак до Земяното битие, и знаем, че Земяното ни битие се е предхождало от Лунно битие. - Това аз отчасти съм го описал, но досега според мен повече физически, отколкото откъм субстанциалностите на самото Лунно битие. От дадените от мен описания можете да ви дите, че това Лунно битие е било напълно физическо, че то - поне в известни развойни стадии - е било толкова физическо, колкото и нашето Земяно битие. Макар минералното царство да не е било налице, Лунното битие е било физическо. Физическите образувания са се намирали в други условия, то обаче е било физическо. Тук пък може да се появи въпросът: Доколко наличната на Луната субстанциалност допуска сравняване с наличната на Земята субстанциалност, с онова, което, така да се каже, тече и пулсира в субстанциите на нашата Земя?

В това отношение чрез окултните изследвания се установява: Онова, което понастоящем е налице на нашата Земя така, че примерно човешкото тяло, ползващо го като храна, да може да се съчетае с него, всъщност е възникнало в днешния си вид едва по време на Земяното битие. Минало е естествено през по-ранни стадии, ала във вида, в който съществува днес, то е възникнало по време на Земяното битие. За някаква "пшеница" или за някакъв "ечемик" на Луната не би могло да се говори.

А какво на Луната е било налице от субстанциалността, която съществува в царствата на нашата Земя? Онова, което в минералното, растителното и животинското царство днес тече като отрова, което днес наричаме отрова и което действа като отрова, е било нормалната субстанция на Луната! В тази връзка е нужно само да си припомним многократно изтъкваното от мен наличие на циановодородна киселина на Луна та като нещо напълно нормално*232. Това също така често съм го споменавал от 1906 г. насам, когато в Париж го посочих за първи път. Всички тези неща са свързани с циановодородна киселина.

Оказва се, че за Луната днешните отрови са абсолютно същото, каквото са за земята растителните сокове, които човекът може да понася. А защо днес все още съществуват отрови? По същата причина, поради коя то съществува Ариман: те представляват остатъци - остатъци във физическа форма. Следователно ние разполагаме с онова, което е поносимо за човека, което по нормален начин е отишло напред, както и с онова, което е останало в лунен стадий, ще рече в отровния стадий.

Но въпросът има и една друга страна. Знаем, че до възможността за днешната духовност ние сме се домогнали едва с преминаването ни от Луната на Земята. Каквото продължило да се развива нормално, то протичало - донякъде успоредно на нашето развитие - и в субстанциалността на долните царства. Само отровите се запазили като остатъци. Съществува обаче взаимовръзка между онова, което не в духовен, а във физически смисъл представлява субстанциалната основа на нашия по-висш човек, сиреч между по-висшите органи, които всъщност ни правят хора; съществува взаимовръзка между субстанциалната основа на тези органи в човека, развили се едва на Земята, и отровните субстанции на Луната. В известна степен ние носим в себе си по-нататъшния развоен стадий на отровите. Туй, което днес виждаме като отрови, се намира в остатъчен стадий. Каквото в по-долните царства е поносимо за човека, то се е развило донякъде по възходящ начин; онова обаче, което се е развило по възходящ начин и което живее у нас така, че може да се преустрои в носител на нашия Аз, това са преобразуваните отровни субстанции на Луната.

Само поради това, че в себе си носим тези преобразувани отровни субстанции на Луната, ние притежаваме известна способност да бъдем същества, осъзнаващи своя Аз. Това вече съм го изтъквал дори в публични лекции, казвайки, че за да живее, на човека са му необходими не само градивни, но и разрушителни сили; защото, ако не можехме да разграждаме, ние не бихме могли да разполагаме с интелигентността на Аза. Разграждането, стареенето и смъртта са необходими от момента на раждането, тъй като в разграждането, а не в изграждането са ни дадени ос-

новите за нашето духовно развитие. Градивното ни отпуска; винаги, щом у нас се задейства градивното, настъпва отпускане. Това затъмнява съзнанието. Съзнанието може да живее само чрез изразходване на духовни сили. Структурите, които се намират у нас със своите субстанции за това изразходване на духовни сили, са преобразуваните отровни субстанции на Луната; само че те са преобразувани именно по определен начин и не действат така, както са действали на Луната.

Е, никак не е лесна тази представа за известни отровни субстанции, но редно е все пак развитието на тези отрови да си го представим в смисъл, че тяхната интензивност е спаднала на една седма, на две или пък на три седми. Следователно, ако в цветята имате определени отровни субстанции, то в днешния си вид те се явяват остатъци от Луната. Действието на други отровни субстанции е отслабнало многократно и в хода на еволюцията ние сме се имунизирали срещу тях. Поради това ние сме в състояние, живеейки, да остаряваме. Поради това ние сме също така в състояние да упражняваме онова отровно въздействие (защото то е отровно въздействие), състоящо се в това, че при размножаването на човечеството мъжкото въздейства на женското. Тук отровното въздействие се изразява в това, че чрез самия женски елемент при всички случаи е налице само тенденцията за създаване на едно етерно същество. Тази тенденция е налице и без отровно въздействие. За да може това етерно същество да се оформи физически, избуяващият етеричен живот трябва да бъде отровен. Навремето го загатнах във физиологическата лекция в Прага*233. И тъкмо това отравяне е актът на оплождане, точно както в растителния свят въздействието на веществото от етерното върху плодника - актът на оплождане при растението, е всъщност отровното въздействие на светлината.

Ето ви нещо, възникнало за самия човек едва на Земята – размножаването. В известен смисъл то е дестилирано отровно въздействие, едно въздействие, което на Луната - като отровно въздействие - е било налице със същата интензивност, с която се е запазило в отровите, намиращи се в долните царства. Оттук разбира те тезата, която днес бих искал да издигна: Същинските отрови, които субстанциално са ариманически още от времето на Луната, представляват противници на системно напредващата еволюция; дестилирани, в известна степен разреждени, те са онова, което е субстанциален носител на духовния ни живот.

Но когато възниква някое болно образувание - а върху такива неща медицинската наука все повече ще трябва да съсредоточава вниманието си, за да заеме позиции от гледище на духовнонаучното -, какво всъщност става тогава? Еволюцията напредва с определена скорост, а с нея и нашето собствено физическо устройство. И ако се появи някакво образу-

вание - при това едно образуване не е нужно да бъде непременно тумор, а според мен и нещо друго, което в организма се проявява като течност или пък дори не и като течност, - та ако се появи такова нещо, тогава субстанциално имаме налице това, че в сравнение с нормалния ход една част от организма се развива с по-голяма бързина. Точно един карцином почива на това, че една част се обособява и в рамките на еволюцията придобива по-голяма скорост от тази на останалия човешки организъм. В субстанциалния живот това е нещо луциферическо. То няма нищо общо с морално-луциферическото, а е просто обективно луциферическо. Компенсира се посредством отровата, понеже тя е ариманическото, тоест тъкмо обратното. Следователно, намерите ли вярната полярна противоположност, тогава чрез отровата или ариманическото Вие ще компенсирате луциферическото; ариманическо и луциферическо могат да се урівновесят, когато действат по правилен начин.

Това показва, че понятията луциферическо и ариманическо могат да се проследят много добре надолу чак до живота в природата. Но те могат да се проследят и нагоре до живота на хората, до социалния живот. Някой, комуто се иска да мине за по-умен от боговете, би могъл да рече: Защо боговете не са изфабрикували света без тези отровни въздействия? Но тогава той би трябвало да бъде точно толкова умен, колкото онзи крал на Испания, който първи казал това по определен повод*234. И точно както такива отровни въздействия субстанциално са налице в човешкия организъм, така те духовно са налице в социалния живот. А в социалния живот те могат да бъдат насочвани и управлявани. Но какво по принцип е сивата магия? Сивата магия не е нищо друго освен насочване на отровните въздействия така, че да причиняват някъде вреда, да предизвикват заболявания.

Така днес аз най-напред заострих вниманието Ви върху нещо, подлежащо на съблюдаване от онзи, който има сериозно намерение да се запознае с живота. За да не се натрупва много материал, нека продължим разискванията относно отровата, болестите и здравето примерно утре.

Сега у Вас може би намира въпросът: Какво следва от всичко това? От всичко това следва (и ако поразмислите, сами ще откриете взаимовръзката), че пред човечеството, извисило се над предишните атавистични познания за взаимовръзки от подобен род, днес стои задачата с помощта на придобитото друго съзнание да се стреми действително към истината. Другояче не става. Взаимовръзката със старите атавистични познания е прекъсната точно защото човечеството е трябвало да се освободи и да даде възможност за все по-пълна изява на съзнанието на Аза. Затова ние виждаме как угасват взаимовръзките, които за старото атавистично съзнание все още са били напълно обозрими и които намират израз в

някои митове. Ето защо аз Ви изложих взаимовръзката на един такъв мит като този за Балдур с велики, всеобхватни явления в развитието на човечеството.

Докато нашите учени глави, изследващи легендите, не стигат по-далеч от твърдението, че в подобни митове се изявявала, както те казват, главно творческата фантазия на народа, в тях в действителност се съдържат дълбокомислени истини, които се проявяват най-вече в това, че те в буквалния смисъл са изпитани в подробности. Митът за Балдур например дава добра представа за градацията на отровното, както и за много други неща. Това, че едно паразитно растение упражнява в определена степен отровно въздействие, личи по чудесен начин от факта за убийството на Балдур именно с имел; то свидетелства, че на света е съществувало съзнание за градация във величината на отровността - че сокът на растението имел е имал друга степен на отровност в сравнение с тази, която човекът може да понесе. Защото всяко нещо се различава по своята величина.

Когато се каже, че определени неща представляват отрова, това означава единствено: те представляват по-силна отрова и са се съхранили в лунен стадий, без да продължат развитието си; но в крайна сметка всичко представлява известна отрова или поне във всичко има малко от нея, само че по степен това е различно. Въпреки че не желая да се съглася с онзи лекар и професор, дето се застъпил за алкохола и казал, че може да докаже, че от отровата вода били починали много повече хора, отколкото от отровата алкохол, той все пак е посочил нещо важно, а именно, че всяка отровност се степенува, защото истина е, че от вода са умрели повече хора, отколкото от алкохол. Работата е там, че едно нещо може и да е истинно, но че прилагането му по отношение на даден случай не е възможно, без то да стане неистинно. По тази причина многократно съм изтъквал, че сама по себе си истинността на нещо не е достатъчна, за да го подкрепяме; главното е то да бъде включено в реалността, в действителността, да придобие стойност в реалността.

Старите истини в значителна степен са угаснали. Затова и съществени указания относно истините в стари митове, срещащи се все още например у така наречения "Неизвестен философ", у Сен-Мартен, са остана ли напълно неразбрани от дошлите подир него. Сен-Мартен, който смятал себе си за ученик на Якоб Бьоме*235, все още изтъквал важноста, истинната сърцевина на митовете. Ала това било през XVIII в., дока то XIX в. действително извършил най-най-невероятното по отношение безразсъдното тълкуване на митовете. На всичко това обаче в крайна сметка се дължи фактът, че нашата съвременност съвсем не изпитва силна, неутолима жажда за истина; защото, ако тази жажда за истина беше

достатъчно силна, тя щеше да бъде достатъчна, за да отведе човечеството до духовния живот в далеч по-осезателни мащаби, отколкото сега. Незначителната жажда за истина е причина толкова малко хора да усещат копнеж за духовно задълбочаване.

Но това се проявява и във външното, в конкретното, тъкмо от тези печални, пропити със страдания сегашни събития личи, че чувството за истинното често пъти без вина от страна на хората не пулсира като душевна кръв по света. Чувството за истинното е онова, което реално трябва да бъде пробудено. По тази причина през последните седмици бяха наложителни известни указания за сетивно-конкретното, доколкото то е израз на стоящи зад него духовни импулси и духовни събития. Защото изцяло от стремежа към истината или по-скоро от липсата на стремеж към истината в наши дни зависи как биват третираны нещата от съвременността и как днес могат да се кажат някои неща, на които вярват най-широки кръгове и които при все това не са нищо друго освен чисто преиначаване на истината. В една епоха, когато е възможно истината по най-различен начин да бъде оформяна така, както на човек му се иска в зависимост от неговите антипатии, страсти и инстинкти, в тази епоха е необходимо твърде много, ако трябва да се пробуди онова силно чувство за истината, което пък сетне отвежда към духовния живот. Това се вижда от подробностите.

Нека помислим само какво ли не се каза през тези повече от две и половина години, откакто бушува събитието,назовавано война. И нека да помислим по-точно на какво ли не повярваха хората. Както вече споменах вчера, само от тази гледна точка изхождат всички разсъждения, които биват представяни тук - от гледна точка на стремежа към истината, от гледна точка на издирването на истината, а не за да се вземе страната на едните или на другите. Впрочем,когато човек изразява мнение, когато в душата си го изразява само пред себе си (това несъмнено също така са реалности), той трябва да има готовност да вземе под внимание доколко в определена област едва истина може или не може да му бъде достъпна, доколко да съдържа чувствата си и най-напред да издирва условията, които дават възможност да се направи преценка за дадено нещо.

Да вземем един конкретен случай. Какво ли не беше разгласено в Америка относно взаимовръзките в европейския начин на живот, довели да тези военни събития! От не-малкото, отекнало като ехо обратно в Европа, можа да се види на какви ли не работи са повярвали в Америка. Защо? Защото хората там, в Америка, естествено са имали точно толкова недостатъчни предпоставки, за да разберат европейския начин на живот, колкото и англичаните след "опиумната война", за да разберат китайския начин на живот. И ако някой поради известни скрупули по-

нечи да каже, че това е било просто гаф, нему ще припомня, че сред онези, които в лондонския парламент с голямо въодушевление са окачествили изхода от "опиумната война" като "постижение на британската култура", бил старият Уелингтън*236, тоест не кой да е.

Още преди доста време за американците предназначи статията си един човек, когото те очевидно не чуха, и сега в заключение бих искал да Ви прочета отделни извадки от неговите писания, за да видите как преценява някой, когато се опитва да опознае нещата. Не казвайте: Щом някому е известно това, което разгледахме през последните седмици, той може да стигне до друга преценка. Положително, тогава той може да намери по-дълбока обосновка за нещата. Но за достигане до една преценка тези неща не са нужни; за достигане до една преценка е достатъчно дори само едно истинно чувство за обективността на външните факти, които се разиграват. Ала до това чувство за обективност човек трудно се домогва.

Ето какво Джордж Стюарт Филъртън*237, професор от университета в Ню Йорк, е написал за Германия. Позволете ми, използвайки статията му като документ, да Ви прочета нещо от нея в противовес на онова, което сега обхожда света като новогодишна вяра, като новогодишен документ. Фулъртън пише:

"Аз съм американец и в жилите ми не тече нито капка германска кръв. Следователно при мен е изключено подозрението да съм пристрастен спрямо Германия, характерно за американците от германски произход. Нещо повече, аз претендирам да бъда считан за истински американец като малцина други, защото моята фамилия е била американска, откакто има американска нация. Обичам моето отечество и храня надеждата и желанието на него да му е отредено велико бъдеще и благополучие, основаващо се на правото и справедливостта. Но никой няма право да бъде само американец, а трябва да помни, че е и човек и че като човек трябва да желае да вижда спазването на справедливостта и в други страни освен в своята. Ние, американците, сме неутрални, но имаме право да узнаем фактите за голямата война и наш дълг е да се стремим към всеобхватното и проникателно разбиране на ситуацията."

Това не е окултист, а човек, който прави преглед на нещата с трезва преценка!

"Познавам Германия от 30 години и живо съм се интересувал за нейната литература, наука, политическо и икономическо развитие.

Първоначално гледах страната, така да се каже, само с очите на турист, но през последните години имах възможност да я опозная много по-подробно. Видях как един в миналото сравнително беден, не много си лен, още не напълно слял се в една сплотена общност народ се замогва, става

могъщ, единен и в социалното си развитие толкова напреднал, че вътрешната му организация не може да не предизвика възхищение в икономиста, както и в социолога. Страната е постигнала огромен успех при своята разумна работа в мирните дела. В Австрия често пребивавах, а миналата зима изнесох лекции като първи гостуващ професор на разменни начала в австрийските университети на Виена, Грац, Инсбрук, Краков и Лвов. В обществения и частния живот се срещам с множество хора и по този начин имах предостатъчно възможност да усетя пулса на общественото мнение. Без всякакви уговорки заявявам, че никой - нито в Германия, нито в Австрия - не е проявявал и минимална склонност да предизвиква тази ужасна война. Мирът беше желан - честно и почтено - дори по чисто икономически причини. Войната обаче бе натрапена на двете нации. Това, че тя дойде точно сега, може да се окаже като случайност. Защото войната при всички случаи трябваше да дойде.

Тъй като мнозина от моите сънародници познават в недостатъчна степен съществуващите в Европа условия; тъй като те самите живеят сред толкова разнообразни условия, че им е трудно да си създадат явна представа дори за значението на факти, които им се предават достоверно; тъй като те на всичко отгоре системно са бивали дезинформирани от някои партии, на които между другото се е удало да прережат германските кабели, - предвид на всичко това не е изненадващо, че в Америка политическото положение в Европа до голяма степен остава принципно недоразбрано. Считаю за свой дълг да дам малък принос за изясняване на тези неясноти.

От известно време американците слушат много за германския милитаризъм и по този начин придобиват най-често само смътната представа, че той означавал опасност за европейската цивилизация. За истинския смисъл на тази дума те нямат ясно разбиране. В Америка ние сме имали, така да се каже, кратки пристъпи на милитаризъм (например по време на испанско-американската война или когато се вдигне прекомерен шум за евентуална война с Мексико), но милитаризъм като трайно състояние у нас няма. И след като той не се среща в голямата република на новия свят, защо тогава трябва да съществува в Германия? На този въпрос американецът, който не е запознат с Германия и с нейното разположение, не намира задоволителен отговор. При все това такъв отговор е много близо до ума.

Германците са кротък народ. Ние, американците, знаем, че сред собственото ни население няма по-обичащ реда, по-трудолюбив и по-верен на конституцията елемент от германския. Същите предимства отличават германците в Германия. В страната цари ред, населението е просветено, дисциплинирано и приучено към уважаване на закона. Ревниво се спа-

зват правата дори на най-нископоставения. Съдилищата са неподкупни. Успехите на германците са последица от грижлива подготовка и неуморно прилежание. Дори търговската конкуренция е стриктно уредена със закон и законите срещу всичко, което се смята за "нелоялна конкуренция", се прилагат най-строго. Никой, който живее сред германци и ги е опознал, не може да има впечатление, че си има работа с войнолюбив и грабителски народ. А който пък като мен е прекарал в Германия месец август на текущата година" - има се предвид 1914 г. - "и по време на двуседмичната мобилизация не принудено се е смесвал с тълпата на улицата, когато обществената възбуда бе достигнала своя връх, може само безкрайно да се удивлява, че един толкова кротък, съдържан народ е способен на това дръзко безстрашие, овладяло междувременно с щурм уж непревземаеми крепости и извоювало по суша и море лаври по начин, на който трябва да се възхищават всички, които не са били държани в неведение относно фактите.

И все пак този уреден и миролюбив народ, един народ, който не само е обичал мира, но и в течение на 44 години го е пазил на непосилна цена, докато други народи са воювали, един народ, който чрез усъвършенстване уменията на мира е сполучил да се сдобие с богатство и благоденствие - през всичките тези години този народ за всеки случай е обучавал своето мъжко население на воинско мъжество и е създал страховита военноморска мощ В края на краищата той потегли във войната срещу една сила, която като че ли го превъзхождаше съкрушително; в настъпление премина не някаква прослойка от населението, а народът. Нито кайзерът, нито правителството, нито офицерите от войската или флота са отговорни за всенародните чувства, които превърнаха този процес в национално възвисяване. Даже социалдемократите и някои други, които застъпват сходни схващания, мъже, които в никакъв случай не можеха да бъдат упрекнати в сервилност спрямо кайзера и правителството или да бъдат подозирани в пристрастие към войската и флота, застанаха до един на страната на отечеството и сега, презирайки смъртта, се бият и загиват на фронта, без да се оплакват. През последните три месеца в никоя служба, от най-високата до най-ниската, не срещнах нито един германец, който с цяло сърце и душа да не беше за войната. Не чух оплаквания от родителите, които изпращаха синовете си; не чух упрек срещу отечеството от такива, които бяха загубили най-свидното, а познавам мнозина, намиращи се в това състояние.

Странно явление за един миролюбив, работлив народ, за един народ, който насърчава изкуствата и науките със същото усърдие, както и промишлените начинания; за един цивилизован народ, който не живее в някаква варварска обстановка, така че за него войната да е добре дошла –

по-скоро като развлечение,отколкото като несрета. За американеца, който не смогва да застане на германско гледище, това явление е необяснимо. От какъв дявол е била обладана Германия, та е извършила такава грамадна военна подготовка? Какво я тласка сама да се бие срещу един въоръжен свят и в тази гигантска битка да залага на карта всичко, каквото има?

Бих искал да помогна на сънародниците си за момент да заемат гледището на германците. Ние, американците, населяваме страна, която само с една пета е по-малка от цяла Европа, включително Русия. Тя е 15 пъти по-голяма от германската империя, а има само 98 милиона жители, сиреч би могла да бъде сравнена със семейство, броят на чиито членове трябва непрекъснато да нараства, за да обитава помещенията на един голям, добре обзаведен дом. На нас и през ум не ни минава, че нашите по-близки или по-далечни съседи биха могли да ни заплашат сериозно. Кой би посмял някога да се надява, че ще ни нападне успешно? Кой би бил в състояние да застраши националното ни съществуване или пък да ни постави в някакво положение, наподобяващо робство?

На север имаме Канада - един празен дом, една страна само със 7 милиона жители, които - дори да искаха - не биха могли да ни сторят нищо. На юг е разположено Мексико, което е способно да всява размирици в собствените си граници и може би да накара няколко американци да съжаляват, загдето са направили капиталовложения там; иначе за Съединените щати то не е по-страшно от един опърничав клас в училище. На запад и на изток ни заобикаля морска шир. Япония би могла да раздуха вражда и да навреди малко на външната ни търговия."

Тук го обзема голям оптимизъм! Ала това никак не спомага за тогавашната преценка.

"Япония обаче е надалече" - но нищо не ѝ пречи да се доближи! - "и ние добре знаем, че тя е твърде бедна и още доста време ще си остане твърде бедна, за да може да води дълготрайна война. Това, че европейски държави, поотделно или съюзени, биха могли да ни унищожат, е много абстрактна възможност, за да се появи на нашия хоризонт. По вода и суша ние се въоръжаваме толкова, колкото ни се струва нужно за нашите цели и никога не ще ни хрумне да искаме от друга сила разрешение, за да увеличим войската или флота си. Откъде накъде мистър Карнеги трябва да складира в дома си големи запаси хляб за предотвратяването на евентуален глад в щата Ню Йорк? Защо г-н Рокфелер трябва да скътва в чорап златни и сребърни монети и да ги крие под дюшека си? Ние ще сметнем за умопобъркан собственика на някоя ферма в Небраска, комуто би текнало за всеки случай да си построи годен за плаване кораб. Ние, американците, вършим каквото при съществуващите в Америка

условия ни се струва разумно и целесъобразно, и на нас една германска армия ни е почти толкова необходима, колкото револвер на един квакер от Филадельфия по време на годишното му събрание. Ала онова, което по наше мнение действително ни е необходимо, ние енергично ще си го доставим по всяко време.

Нека обаче да си представим, че нашата територия не беше прекалено голяма за едно вражеско нахлуване. Да приемем, че на север от нас имаше просторна страна с многобройно население от над 100 милиона, която се намира под автократично управление и разполага дори в мирно време с огромна армия. Да приемем, че освен туй тази страна десетилетия наред непрестанно се е стремела да разширява границите си за сметка на своите неспособни да се защитават съседи. Да приемем, че нейното население се е намирало на много по-ниско културно стъпало в сравнение с нашето. Толкова ниско, че преобладаващото мнозинство е принудено да живее в ужасна според представите за цивилизованост нищета, в тъпо, безропотно невежество, изцяло като инструмент в ръцете на една бюрократична класа, на която най-малко би се наложило да страда от неизброимите неволи, съпътстващи неминуемо всяко едно военно положение. Сетне да приемем, че сме узнали, че от известно време този същият съсед струпва войските си на нашата граница по на чин, който би могъл да се тълкува единствено като заплаха. Да приемем по-нататък, че на юг граничим не с Мексико, а с една състоятелна, разполагаща с богати допълнителни източници, намираща се на високо стъпало на цивилизованост нация от 40 милиона души със силна, добре обучена войска, превъзходно въоръжена за случай на война. Да приемем, че от 40 години тази страна не крие, че храни към нас най-ожесточена омраза и се надява някой ден да ни отмъсти. Да приемем още, че тя се е съюзил с горепосочената и с друга една сила, за която ще стане дума, така че ние с пълно право би трябвало да се боим от съгласува ни действия на споменатите сили с цел да ни разгромят.

А сега да разгърнем нашите хипотези така, че и тази трета сила да попадне сред тях. Нека си представим, че по източната и западната си граница ние няхмахме морската шир, която ни дава достъп до пътищата на световната търговия, и че има една трета сила, географски разположена така сполучливо, че откъм суша та не може да бъде нападната, а в същото време държи под пряк контрол нашите единствени изходни точки към море. Приемаме, че за нашето благополучие външната търговия е далеч по-важна, отколкото е в действителност; че нашето благосъстояние във висша степен е обусловено от експорта ни. Приемаме, че споменатата въпросна сила е достатъчно богата, за да поддържа един флот, чиято големина е колкото на шия собствен заедно с този на една друга

велика сила, с която бихме могли да сключим съюз, и тази трета сила не крие намерението си чрез запазване на това съотношение на силите да запази превъзходството си по море. Приемаме, че господството по море дава възможност на тази сила да прерязва международни кабели и да допуска до обществеността само толкова от онова, което вършим и което другите предприемат срещу нас, колкото изглежда да е от полза за нейната политика. Накрая приемаме, че тази сила се е споразумяла с другите две гореспоменати сили и ние би трябвало да се боим, че ти ще се присъедини към едно съвместно нападение срещу нас.

Как бихме постъпили ние, американците, в такава ситуация ? Познавам моите сънародници. Аз съм свидетел на Испанската война, видях как беше опустил нашият университет, защото и професори, и студенти се бяха стекли под знамената, за да се бият за отечеството. И все пак за Америка Испанската война беше нещо съвсем маловажно. Разгромяването на Съединените щати и подчиняването им можеше да се удаде на Испания точно толкова, колкото и да спре движението на луната. Но каквощаха да сторят Съединените щати, ако страната действително изпаднеше в опасност или ако ние сериозно сметнем, че това е така? Дали щяхме да проявим кротост и търпение, склонност да правим отстъпки, да се откажем от притежава ни от нас земи, да позволим да ни принудят към ограничения върху нашата войскова и флотска мощ? Дали щяхме смирено да дадем съгласието си за оттегляне от надпреварата в индустриалните завоевания или да молим друга сила да ни допусне до световните търговски пътища? Аз познавам моите американци и такива въпроси могат само да ме развеселят.

На тези страници искам единствено да се опитам да поставя американците на мястото на германците. Дали е желателно или не Германия или Австрия да бъде принизена на равнището на Полша или Финландия, дали Франция отново трябва да притежава Елзас и Лотарингия, дали Англия трябва да се освободи от един толкова интелигентен и способен съперник, за да запази мирновременното си надмощие и властта над морските пътища за Америка, Азия, Африка и Австралия - с всички тези въпроси нямам намерение да се занимавам. Бих искал само съвсем ясно да изложя, че при същите условия Америка щеше да извърши същото, което извърши Германия. Не без основание германците са се боели, че ще бъдат нападнати от Русия и Франция, и години наред са работили, за да ги изпреварят. Германската наука и промишленост са спомогнали за неимоверното разрастване на германската търговия и германците в никакъв случай не са възнамерявали да поставят търговията си в зависимост от милостта на Великобритания. При това управление Германия направо процъфтя. Милитаризмът - германците намират малко обидно с

тази дума да се обозначават необходимата защита срещу фактически опасности и оправданите мерки за самоотбрана, - милитаризмът далеч не е докарвал на германците такива трудности, каквито те е трябвало да преодоляват, когато не са били в състояние да се отбраняват. Милитаризмът е бреме, в това няма съмнение. Но той нито е спъвал напредъка на Германия в областта на науката и изкуството, нито е бил пречка за нейните блестящо прокарани социални реформи, благодарение на които всички класи от германското население получиха необичайна финансова сигурност. Освен това милитаризмът не е поставял препятствия пред създаването на нейните вътрешни резерви, нито пред разширяването на нейната външна търговия, превърнала я в богата страна. Обективно погледнато, милитаризмът може да бъде и непосилно бреме, то обаче не е смазало Германия и това, разбира се, е факт от голяма важност за германците.

В крайна сметка всеки се поддава на въздействието на едно непрекъснато повтаряно клише. За германския милитаризъм американците са слушали толкова много, и то най-вече от чуждестранни източници, че те по необходимост трябва да повярват, че германците са единствената нация в Европа, която притежава голяма армия. А фактически Русия има далеч по-голяма и от дълги години я използва за агресивни цели. Франция, чийто брой на населението е много по-малък от този на Германия, има почти същата по големи на военна мощ и затова с далеч по-голямо право би могла да бъде упрекната в милитаризъм. А във Великобритания може би съвършен заместител на една силна войска предлага нейният колосален флот, който тя поддържа с огромни разходи и който от време на време все още увеличава, без да крие, че не ще разреши на никоя друга нация да и оспорва неограниченото господство по море - по този велик световен транспортен път, по който всички трябва да минават, но никоя нация не бива да го нарича свой собствен. Колко страшен този заместител на една войска може да се окаже за други нации показва сегашната криза. В Европа няма нация, която без разрешението на Англия да може да навлезе в Атлантическия океан, да прекоси Гибралтарския проток, да изпрати кораби в Средиземно море или да мине през Суецкия канал за Азия. На общия път е сложила ръка една нация, той е превърнат в частна собственост на Англия.

Жалко, че "навализъм" не е хубава английска дума, защото тя изразява точно една особеност, характерна за Англия от едно столетие. Навализмът може да се превърне в една много по-голяма опасност от милитаризма, който в общи линии застрашава непосредствените съседи, докато навализъмът упражнява натиск върху всяка отделна нация по цялото земно кълбо.

Повтарям изрично, че тази статия не цели да се занимава с въпроса, дали за света би било по-добре, ако тази или онази нация извоюва победата. Мненията ни за такива неща никога не са продиктувани от чист разум." Много разумно го е казал човекът!

"Иска ми се да изясня само същинския сполен въпрос и да отстраня заблудите, създавани с разни клишета и фрази. Няма да говоря за неутралитета на Белгия, нито пък мисля, че си заслужава труда да се разисква въпросът, кой от едната или другата страна първи е обявил войната. Погледнато в светлината на всичко, което светът междувременно изпита, днес това са съвсем маловажни работи. Обяснението за позицията на германския народ е скрито много по-дълбоко. И аз твърдя, че при същите условия ние, американците, щяхме да действаме като германците. А пък дали е щяло да бъде правилно или е нямало да бъде правилно - решението за това предоставям на американците.

Някои американци, немного на брой, по природа са склонни да съблюдават статуквото - една малко нееднозначна дума, чувана особено често от устата на хора, на които им изглежда целесъобразно да настояват за продължаването на дадено състояние, което цари отдавна или е настъпило отскоро. Ако Австрия беше съблюдавала статуквото, тя щеше да остави революционните домогвания на Сърбия в границите си и убийството на своя престолонаследник без наказание и нямаше да окаже съпротива на Русия. Ако Германия беше съблюдавала статуквото, тя нямаше да се въоръжава, нямаше да реагира на руската мобилизация по границите и нямаше да се помъчи да предотврати разделянето на Австро-Унгария. Щеше да подложи буза, за да получи плесницата от Франция; щеше да остави Англия по добра стара традиция да си властва необезпокоявана по море. И какво щеше да се случи на Австрия и Германия, ако бяха съблюдавали статуквото по този начин? За германците това несъмнено щеше да има най-неприятни последици. Яснотата по този въпрос беше всеобща и затова всички - селяни и благородници, католици и протестанти, консерватори и социалдемократи - преодоляха всякакви колебания и с небивал възторг, със сърце и душа поеха на война. Редно ли би било да изискваме тъкмо от Германия в по-голяма степен, отколкото от други нации, да съблюдава статуквото и да проявява деликатно зачитане на европейското "равновесие"? Всяка интелигентна, трудолюбива нация, която в почти 50-годишен мир се е развивала в индустриално отношение и по такъв начин е станала богата и силна, по естествена необходимост ще наруши това "равновесие" В тази на сока по-нецивилизованите нации, които не са толкова трудолюбиви или са по-войнствени, се намират в по-неизгодно положение. А що се отнася до статуквото, то няма при-

мерно Сърбия, нима Русия, Франция, Англия или Япония някога са го съблюдавали? И накрая - как се е отнасял към него американецът?

Да не би ние да сме съблюдавали статуквото, когато прогонвахме индианците? Или при обявяване на Декларацията за независимостта през 1776 г.? Нима му оказахме уважение, когато се възпротивихме срещу претърсването на американски кораби и насилственото привличане на американски моряци от страна на Великобритания в годините преди 1812? Нима през 1861 г. сме мислили за статуквото, когато отказахме да признаем въстаналите южни щати и настоявахме за целостта на съюза? Нима по време на войната ни с Испания проявихме страхопочитание спрямо статуквото?

Статуквото е клише. Равновесието на силите е нещо, което в нормалния ход на човешката история непрестанно бива нарушавано, непрестанно трябва да бъде поставяно на нови основи. Не смятам, че ние, американците, сме войнствени, отдавна обаче сме разбрали, че времената се менят, а с тях - и ние. Опитваме се наново да се пригаждаме към новите условия и безспорно бдим достатъчно ревниво над всичко, което считаме за наши справедливи интереси - било стари, било нови. При нужда изобщо не бихме се поколебали да ги опазим дейно чрез незабавно изпробване на силите. Но на първо място сред нашите справедливи интереси винаги би стояла защитата на националните ни блага и предимства, извоювани от нас с интелект и прилежание и с грижи за умението да се живее в мир.

Ние сме неутрални, но имаме право да знаем истината и за Централна Европа. Неправилно е да бъдем държани в неведение или чрез неверни представи да ни довеждат до прибързано анатемосване на нации, с които поддържахме приятелски отношения. Когато виждаме една велика, близо 70-милионна нация, една високо цивилизована, богата, култивирана нация, добре осъзнаваща, че като малко други може да просперира, стига да бъде оставена да преследва целите си в мир; та когато виждаме една такава нация да тръгва на война срещу превъзхождащ я противник и в тази битка да рискува съществуването си, ние действително би трябвало да не сме с ума си, ако речем да повярваме, че цялото и население - по природа обичащо мира и реда - е полудяло и се е отдало на варварство. Този проблем сме длъжни да го приемем за неразрешим дотогава, докато не ни бъдат дадени верни сведения и не стигнем до правилно разбиране.

Американци, забравете условията, при които живеете вие лично! Постарайте се мислено да се поставите в положението на германците! И тогава си задайте въпроса, какво щяхте да сте сторили при същите тези обстоятелства!"

Така впрочем говори човек, който е изявил воля да погледне нещата такива, каквито са, а не да дава ухо на онова, което казват излизащите в периферията вестници и писания. Но дали в края на краищата само подобни хора са говорили така? Подобни хора притежават реален усет за истината. Те са говорили така.

Вчера - това е съвсем понятно - прелистих вестник "Базлер нахрихтен"; там имаше един пасаж, който действително е бил изречен. Хубаво, че са го оповестили. През 1908 г. пасажът бил изречен пред англичани от един англичанин, за да посочи, че Германия явно е имала основание да се ориентира към известен милитаризъм и че от нейна страна е щяло да бъде неразумно да не възприеме този днес толкова охулван чрез клишетата "милитаризъм". Думите, изречени от един англичанин пред англичани, са следните:

"Не можете ли да проумеете колко оправдани са опасенията на Германия? Ако се намирахме в същото положение като Германия - от една страна Русия, от другата Франция, които в случай на европейска война биха били наши врагове, - тогава нямаше ли да се въоръжаваме? Нямаше ли да се готвим за война? Естествено, че щяхме да го правим!"

През 1908 г. Лойд Джордж*238 заявява това със същата дълбока убеденост, с която днес разгласява своите тиради по света! Защото тези думи, произнесени през 1908 г., са думи на Лойд Джордж!

Б Е Л Е Ж К И

*1. Съдържа се в "Goethes Naturwissenschaftliche Schriften" (Гьотевите природонаучни съчинения), 5 тома, издадени и коментирани от Рудолф Шайнер в "Kurschners Deutsche National-Literatur", Събр. Съч. № 1а-е, фототипно издание, Дорнах, 1975; т. V: "Sprüche на Prosa" (Мъдрости в проза), стр. 360. През 1913 г. Изразът е избран за мото към устава на Антропософското Общество.

*2. Й. В. Гьоте. Фауст", преведе в стихове Димитър Статков, второ преработено издание, изд. "Народна култура", София, 1962, стр. 111.

*3. Rudolf Kjellen, "Die Ideen von 1914. Eine weltgeschichtliche Perspektive" (Идеите на 1914. Една световно-историческа перспектива), Лайпциг, 1915.

*4. Стария режим (френ.), тоест монархическото управление във Франция преди 1789 г.

*5 Rosa Mayreder (1858-1938), "Kriegsphasen" (фази на войната). В "Интернационале рундшау", Цюрих, 1916, стр. 648 сл. За Роза Майредер срв. Rudolf Steiner, "Mein Lebensgang" (Моят жизнен път), Събр. Съч. № 28 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962), както и "Briefe 1, 1881-1891" (Писма), Дорнах, 1955.

*6. Например в Мюнхен на 18 Март 1916 г. в "Mitteleuropa zwischen Ost und West" (Централна Европа между Изтока и Запада), Събр. Съч. № 174а (Събрани съчинения, Дорнах, 1971) и в Берлин на 28 Март 1916 г. в "Gegenwartiges und Vergangenes" (Настоящо и минало), Събр. Съч. № 167 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962).

*7. Arthur Polzer-Hoditz, "Kaiser Karl" (Император Карл), Цюрих – Лайпциг - Виена, 1928, стр. 19, където авторът под формата на забележка пише: "Абстрахирам се от факта, че разгромването на Хабсбургската монархия от дълго време беше окончателно решено от онези политици, които - между другото казано - след рухването на Централните сили си поделиха главните роли в световната политика. Във връзка с това нека посочим картата за подялбата на Европа, която англичанинът Лабушер публикува в издавания от не го сатиричен седмичник "Truth" (Истина) през 1890 г., тоест двайсет и четири години преди избухването на световната война. Тя е почти идентична с днешната карта на Европа: Австрия е изчезнала като монархия и е отстъпила място на една република от обединени народи. Бохемия е самостоятелна държава приблизително във вида на Чехословакия, Германия е вкарана в днешните си тесни граници и се е разпаднала на републикански държавици. Върху площта на Русия е написана думата desert (пустош), държави за социалистически експерименти." - Срв. също С. О. Harrison, "Das transzendente Weltenall" (Трансценденталната вселена). Шест лекции за тайните науки, теософията и католическата църква. Втора лекция (Лондон, 1894; второ издание 1896; превод на немски от граф фон Лайнинген-Билигхайм, 1897). Преиздадена по време на световната война в Теософската издателска къща - Лайпциг: "Една могъща империя, която с деспотично управление споява известен брой регионални общности - Русия. Остатъците от едно кралство - Полша, чиято единствена свързваща сила се крие в религията ѝ и която при все това накрая пак ще бъде включена в руската империя. Редица народности, потискани от чуждоземни турци, са отхвърлили игото и изкуствено са утвърдени в малки държави, чиято независимост ще изтрае най-много до следващата европейска война... Руската империя трябва да загине, за да може руският народ да оцелее, а осъществяването на мечтите на панславистите ще възвести, че шестата арийска подраса е повела свой собствен интелектуален живот."

*8. Цитирано по 8. Rado, "Der Sturz des Zarismus" (Свалянето на царизма), Лайпциг, 1915

*9. Никола Пашич (1846-1926), от 1903 г. до смъртта си виден държавник на Сърбия.

*10. Цитирано по S. Rado, пос. съч. стр. 16 сл.

*11. "Aus dem Leben des Königs Karl von Rumänien" (Из живота на румънския крал Карол), записки на един свидетел, 4 тома, Щутгарт, 1894-1900.

*12. Николай Николаевич (1856-1929), велик княз, вуйчо на последния цар, до 1915 г. главнокомандващ руската армия. Цитирано по S. Rado, пос. съч., стр. 20.

*13. Александър Михайлович Горчаков (1798-1883), княз, от 1856 външен министър, 1862-1882 министър-председател. Руско-турската война трае от Април 1877 до Март 1878 г. (Санстефански мирен договор). Писмото на Александър II до крал Карол е цитирано по S. Rado, пос. съч. стр. 22.

*14. Експортните цифри са цитирани по Sir Roger Casement, "Irland, Deutschland und die Freiheit der Meere und andere Aufsätze" (Ирландия, Германия и свободата на моретата и други статии), Мюнхен, 1916, стр. 129.

*15. Dr. Jakob Ruchti "Zur Geschichte des Kriegsausbruchs. Nach den amtlichen Akten der Königlich Großbritannischen Regierung dargestellt" (Към историята на избухването на войната. Представена според официалните документи на Кралското великобританско правителство), Берн, 1916. Второто издание (Берн, 1917) е рецензирано от Рудолф Щайнер във вестник "Нойебадише цайтунг", Манхайм, бр. 193 от 17 Април 1917 [С. Я. Picht, "Das literarische Lebenswerk Rudolf Steiners" (Жизненото литературно творчество на Рудолф Щайнер), номер 743]. На стр. 47 сл. Рухти пише: "На 3 Август Грей изнася в долната камара своята голяма реч с цел подготвяне на духа за обявяване на война от страна на Англия. При това той премълчава по следните предложения от страна на Германия и изчислява, че ако Англия се включи във войната, за нея щетите няма да бъдат по-големи, отколкото ако стои настрана. На 6 Август премиерът Аскуит застава пред парламента, за да аргументира обявяването на войната. Той изгражда аргументацията си върху предложенията на германския райхсканцлер от 29 Юли, отхвърля с израз на най-дълбоко морално възмущение дръзките претенции на германското правителство, укрива точно като своя "достопочтен приятел" Грей преговорите с германския посланик от 1 Август и дава на парламента, на английския народ и на целия свят една преднамерено недостоверна представа за фактите."

*16. Жорж Клемансо (1841-1929), 1917-1920 министър-председател на Франция. Уилям Арчър, английски писател, преводач на Ибсен, виден журналист. Георг Брандес (1842-1927). Статията е озаглавена "Farbenblinde Neutralität" (Страдащ от далтонизъм неутралитет), сп. "Интернационале рундшау", Цюрих, 1916, стр. 633 сл. и представлява отговор на

William Archer, "Colour-blind Neutrality, an Open Letter to Doctor George Brandes" (Страдащ от далтонизъм неутралитет, отворено писмо до д-р Георг Брандес), Лондон, 1916. Цитатите по-долу са взети от нея.

*17. Сър Едуард Грей (1862-1933), 1905-1916 външен министър.

*18. Има се предвид почетният орден "Червен орел".

*19. Красивото силезийско обиталище е замъкът Шчебовиц в австрийска Силезия (по-късно Чехословакия), където Рудолф Щайнер гостувал на стопанката - поетесата Мария Щона.

*20. Срв. Bernhard Furst чоп Bulow, "Denkwurdigkeiten" (Мемоари), Берлин, 1930, т. 2, стр. 350 сл. с факсимиле на "Дейли телеграф" от 28 Октомври 1908.

*21. Karl Max Lichnowsky (1860-1928), "Meine Londoner Mission" (Моята лондонска мисия), Цюрих, 1918.

*22. Rudolf Steiner, "Gedanken wahrend der Zeit des Krieges. Fur Deutsche und diejenigen, die nicht glauben, sie hassen zu mussen" (Размисли по време на войната. За германци и за онези, които не смятат, че трябва да ги мразят), Берлин, 1915, в "Aufsatze uber die Dreigliederung des sozialen Organismus und zur Zeitlage 1915-1921" (Статии за троичното устройство на социалния организъм и за периода 1915-1921 г.), Събр. Съч. № 24 (Събрани съчинения, Дорнах, 1961). Дословно изречението гласи: "Нека от наличието на това смущение се разбере защо мнозина не могат да схванат, че войната сама поражда ужасите и страданията на войната, и защо хулят противника като "варварин", когато остра нужда го застави да употребява бойните средства, създадени от съвременността."

*23. Gotthilf Vohringer, "Meine Erlebnisse wahrend des Krieges in Kamerun und из englischer Gefangenschaft" (Моите преживявания по време на войната в Камерун и в английско пленничество), сказка в Хамбург, 1915.

*24. О, ужас, ужас! Ум го не побира, /езикът думи няма да го каже! (Шекспир, "Макбет", преведе от оригинала в стихове Любомир Огнянов, Народна култура, София, 1961, стр. 70).

*25. Henri Lambert, "Рах оeconomica", в "Интернационале рундшау", Цюрих, 1 Ноември 1915.

*26. Байрон нарича съюза между Англия и Ирландия "съюз между акула и нейната плячка". По Sir Roger Casement, пос. съч. стр. 96.

*27. Става дума за Ремон Поанкаре (1860-1934), многократен министър-председател, а през 1913-1920 г. президент на френската република. Тук текстът явно е непълен.

*28. За Метерлинк срв. лекцията на Рудолф Щайнер от 5 ноември 1914 г. в "Aus schicksaltragender Zeit" (От съдбоносно време), Събр. Съч. № 64 (Събрани съчинения, Дорнах, 1959).

*29. Alexander чоп Gleichen-Rußwurm (1865-1947), внук на Шилер. "Menschenrechte und Menschenwürde" (Човешки права и човешко достойнство), във "Вестерманс монатсхете", Брауншвайг, 1916, стр. 239 сл. Рудолф Щайнер цитира Глайхен-Руевурм също така във "Weltwesen und Ichheit" (Световна същност и индивидуалност), Събр. Съч. № 169 (Събрани съчинения, Дорнах, 1959), в първата лекция.

*30. Charles Webster Leadbeater (1847-1934).

*31. Annie Besant (1847-1933), от 1907 г. председателка на Теософското дружество. През 1913 г. отдавна настъпилото вътрешно отделяне на германската секция, чийто генерален секретар е Рудолф Щайнер, от Теософското Общество се извършва също така външно чрез нейното изключване и чрез основаването на Антропософското Общество.

*32. Richard Graf von Pfeil (1846-1916), офицер и писател, написал между другото (1907) "Neun Jahre in russischen Diensten unter Alexander III." (Девет години на руска служба по времето на Александър III). Цитатът е взет от Alexander Redlich, "Der Gegensatz zwischen Osterreich-Ungarn und Rußland" (Антагонизмът между Австро-Унгария и Русия), Щутгарт, 1915, стр. 19.

*33. Виж Rudolf Steiner, "Die okkulte Bewegung im 19. Jahrhundert und ihre Beziehung zur Weltkultur" (Окултното движение през XIX век и неговото отношение към световната култура), Събр. Съч. № 254 (Събрани съчинения, Дорнах, 1969) и Harrison, "Das transzendente Weltenall" (Трансценденталната вселена, срв. бел. 7). В лекция първа Харисън пише: (Koot-Hoomi) "е един нает от руското правителство вероломен мерзавец, комуто за известно време се удава да заблуди г-жа Б., но чийто истински характер и личност тя в крайна сметка разкрива" Освен туй и в приложението към лекция първа: "А от "Хора от оня свят" на полковник Олкът знаем, че през 1874 г. "маестрото" (или ръководителят) на госпожа Блаватска се обявил за "духа" на някакъв смел морски разбойник на име Джон Кинг, който през XVII век се радвал на голяма почит... При това самият полковник Олкът първи изказва предположението, че "Джон Кинг" не ще да е бил никакъв умрял морски разбойник, ами като творение на някакъв орден съществувал сред хората на земята, а по отношение на успехите си бил зависим от хора, действащи в сянка" [Olcott, "People from the other world" (Хора от оня свят), стр. 454]. После тя изчезнала и наскоро подир туй се разчуло, че заради охулва не на конституцията на Съединените щати някоя си госпожа Блаватска била отлъчена от едно американско братство и отишла в Британска Индия, за да приведе в сила една закана, за чието осъществяване тя има ла добри изгледи."

- *34. Moriz Benedikt (1835-1920). Бенедикт описва случая с Войдаревич в "Aus meinem Leben" (Из живота ми), Виена, 1906, стр. 273 сл.
- *35. Отнася се за руския император Александър III.
- *36. Милан Обренович (1854-1901), управлявал през 1868-1889 г., от 1882 г. като крал на Сърбия. Никола (Никита) I (1841-1921), княз, по-късно крал на Черна гора, управлявал през 1860-1918 г.
- *37. Княз Александър Горчаков, срв. бел 13.
- *38. Александър I Батенберг (1857-1893), български княз, управлявал през 1878-1886 г., абдикирал на 7 Септември 1886 г.
- *39. Richard Cobden (1804-1865), търговец, политик, радетел за свободна търговия, мир и разоръжаване. John Bright (1811-1889), квакер, политик, министър.
- *40. Петър I (1672-1725). Виж Ludwig Polzer-Hoditz, "Der Kampf gegen den Geist und das Testament Peters des Großen" (Борбата срещу духа и завещанието на Петър Велики), Щутгарт, 1922. Днес "Завещанието" се смята за полски фалшификат от наполеоново време [срв. Wittram "Peter der Große, der Eintritt Rußlands in die Neuzeit" (Петър Велики, навлизането на Русия в съвременността), Берлин/Гьотинген/Хайделберг, 1954)].
- *41. В Работническата просветна школа в Берлин.
- *42. Rudolf Eucken (1846-1926).
- *43. По-нататък ораторът се позовава на Hans Delbrück, "Die Motive und Ziele der russischen Politik nach zwei Russen" (Мотивите и целите на руската политика според двама руснаци - проф. Митрофанов и княз Кочубей), Берлин, 1915. Тук писмото на Митрофанов е с дата 12 Април 1914 г., а не от средата на Май, както се казва в лекцията.
- *44. Война на лукса (френ.).
- *45. От само себе си (лат.).
- *46. T. Ionescu (1858-1922), през 1912-1914 г. министър на вътрешните работи на Румъния.
- *47. Hermann Vahr (1863-1934), "Die Stimme" (Гласът), Берлин, 1916. "Das osterreichische Wunder" (Австрийското чудо) е озаглавена една малка брошура от Херман Бар. Тук очевидно има някакво смесване.
- *48. "Himmelfahrt" (Възнесение), Берлин, 1916. Срв. също Rudolf Steiner, "Welt-wesen und Ichheit" (Световна същност и индивидуалност), Събр. Съч. № 169 (Събрани съчинения, Дорнах, 1963).
- *49. Julius Wiesner (1838-1916), австрийски ботаник.
- *50. Wilhelm Oswald (1857-1932), химик в Лайпциг, носител на Нобелова награда за 1909 г.
- *51. Gustav von Schmoller (1838-1917), икономист.
- *52. Charles Richet (1850-1935), френски физиолог, носител на Нобелова награда за 1913 г.

- *53. Sigmund Freud (1856-1939), виенски невролог, създател на психоанализата.
- *54. "Himmelfahrt" (Възнесение), стр. 220. Пак там, стр. 246 сл.
- *55. Пак там. Стр. 246 сл.
- *56. Erzherzog Franz Ferdinand von Osterreich, род. 1863, убит в Сараево на 28 Юни 1914.
- *57. Срв. Rudolf Steiner, "Menschenschicksale und Volkerschicksale" (Човешки съдби и народни съдби), Събр. Съч. № 157 (Събрани съчинения, Дорнах, 1963), втора и пета лекция, както и "Weltwesen und Ichheit" (Световна същност и индивидуалност), Събр. Съч. №169 (Събрани съчинения, Дорнах, 1963), трета лекция. В една лекция, изнесена в Щутгарт на 30 Септември 1914 г. д-р Щайнер заявява: "След като неведнъж съм изтъквал как по-иначе изглеждат нещата тук във физическия план и как в духовния план често пъти се проявява противоположният им образ, за мен също бе изненада, когато можах да сравня индивидуалността, станала обект на това покушение, преди и след смъртта. Случило се е нещо уникално: Тази личност се е превърнала в космическа сила." В "Die geistigen Hintergründe des ersten Weltkrieges" (Духовните подбуди за Първата световна война), Събр. Съч. № 174b (Събрани съчинения, Дорнах, 1974).
- *58. "Himmelfahrt" (Възнесение), стр. 362 сл.
- *59. "Die neuen Menschen", Цюрих, 1877 - пиеса от Херман Бар
- *60. "La Marquesa d Amaegui", Цюрих, 1888 - сценична раздумка.
- *61. Либерално движение за сближаване на немскоезичната част на тогавашна Австрия с Германия.
- *62 "Die große Sünde", Цюрих, 1889 - пиеса с бюргерска тематика.
- *63. George Boulanger (1837-1891), генерал и политик националист.
- *64. Alphonse Daudet (1840-1897), автор на "Писма от моята мелница", "Тартарен Тарасконски".
- *65. Срв. Rudolf Steiner, "Briefe 1" (Писма I), Дорнах, 1955, стр.259, забележката към номер 7.
- *66. Nikolaus Lenau (1802-1850), псевдоним на Niembsch von Strehlenau, австрийски поет.
- *67. Anastasius Grün (1806-1876), псевдоним на Anton Alexander Graf чоп Ауерсперг, австрийски поет.
- *68. "Die demolierte Literatur" (Порутената литература), Виена, 1897, от Karl Kraus (1874-1936), издател на списание "Die Fackel" (факел).
- *69. Maurice Barres (1862-1923), писател националист.
- *70. "Expressionismus" (Експресионизъм), Мюнхен, 1916.
- *71. Не са споменати словенците.

- *72. Erzherzog Rudolf (1858-1889), причините за чиято смърт в Майерлинг са останали неизяснени.
- *73. Става дума за "Омладина", виж следващата лекция.
- *74. "Тъй рече Заратустра", IV, Песен на опиянението, превод Ж. Николова-Гълъбова, изд. "Христо Ботев", София, 1990, стр. 328
- *75. В тази лекция данните за Сърбия са взети от статията на Leopold Mandl "Der Mord als Mittel der Politik ш Serbien" (Убийството като средство на политиката в Сърбия) в "Йостеррайхише рундшау", 1915, стр. 241 ел. Относно "Омладина", "Народна одбрана" срв. Също Lennhoff, "Politische Geheimbünde im Volker geschehen" (Тайни политически съюзи в историята на народите), Берлин, 1930.
- *76. Михаил Обренович (1823-1868), от 1839 княз на Сърбия, през 1842 прокуден в изгнание, през 1860 отново се възкачва на трона, убит през 1868.
- *77. Йован Ристич (1831-1899), влиятелен политик, автор на многотомни съчинения за външните отношения на Сърбия и дипломатическата история на тази страна през втората половина на XIX век.
- *78. Александър Карагеоргиевич (1806-1885), през периода 1842-1858 княз на Сърбия.
- *79. Милан Обренович (1854-1901), през 1889 се отказва от престола в полза на сина си Александър и се установява да живее главно във Виена.
- *80. Цитирано по Mandl, срв. бележка 75.
- *81. Александър III (1845-1894), коронован през 1881.
- *82. Сръбско-българската война от 1885 г.
- *83. Драга Машин (1867-1903), вдовица на инженер, придворна дама на майката на краля - кралица Наталия Сръбска, и любовница на Александър I. През 1900 Александър се оженил за Драга Машин и я направил кралица на Сърбия. Двамата били убити на 11 Юни 1903. Срв. Dr. Vladan Georgevitch "Das Ende der Obrenovitch. Beitrage zur Geschichte Serbiens 1897-1900" (Краят на Обреновичите. Приноси към историята на Сърбия 1897-1900), Лайпциг, 1905.
- *84. Срв. Mandl, цит. съч. стр. 254.
- *85. Крилата фраза от О. Е. Lessing, "Nathan der Weise" (Натан Мъдреца), VI, 2.
- *86. Срв. бележка 22.
- *87. David Lloyd George (1863-1945), от 1905 министър, през 1916-1922 министър-председател.
- *88. Lord Archibald Rosebery (1847-1929), през 1886 и 1892 външен министър, през 1894 министър-председател. Изказването е от 1893 и е цитирано по Bernhardt, "Deutschland und der nachste Krieg" (Германия и следващата война), II и III издание, Щутгарт, 1912, стр. 82. Бернхарди от

своя страна цитира Nanotaux, "Faschoda et le partage de l'Afrique" (фашода и подялбата на Африка), Париж, 1909.

*89. Срв. бележка 7.

*90. Цитирането на Gabriel Nanotaux, "Faschoda..." е по Bernhardi, пос. съч., стр. 83 сл. (срв. бележка 88).

*91. J. O. Fichte, "Reden an die deutsche Nation" (Речи към германската нация), Тюбинген, 1859, стр. 202, тринадесета реч: "Също така чужда на германеца е толкова често проповядваната в наши дни свобода на моретата; но дали в действителност се има предвид тази свобода или само способността някой сам да може да я отнеме от всички други?"

*92. Сергей Димитриевич Сазонов (1861-1927), през 1910-1916 външен министър на Русия.

*93. Извънредно показателно като потвърждение и илюстрация на казаното за Англия е краткото съчинение на подалия оставка при избухване на войната английски министър лорд Морли - Morley, "Memoran dum on Resignation" (Изявление за оставка), Лондон, 1928.

*94. Eduard VII (1841-1910), крал на Англия през 1901-1910.

*95. Преговорите между руския външен министър Изволски и австрийския министър на външните работи барон Ерентал в Бухлау. Paul Herge, "Weltpolitik und Weltkatastrophe" (Световна политика и световна катастрофа), Берлин, 1916, твърди, че Изволски бил получил съгласие за отваряне на Дарданелите (стр. 9). В мемоарите си княз Бюлов (Bernhard von Bulow, "Denkwurdigkeiten") посочва, че за Бухлауските преговори е получил съобщение както от Изволски, така и от Ерентал. Изволски се чувствал надхитрен от Ерентал, откъдето водела началото си омразата му към него. Любопитно е, че в една реч, която държал няколко дни преди смъртта си, Жорес казал следното: "Господин фон Ерентал направил знак, схванат от Изволски като "Да", и той разрешил на Австрия да анексира Босна и Херцеговина. А когато Русия понечила да поиска от Австрия насрещната услуга - съгласие за отваряне на Дарданелите, Ерентал отвърнал: Откъде Ви хрумна това, та аз нищо не съм казвал!" (срв. "Дьомен", Женева, 1916, бр. 1). В тази връзка би могло да се спомене, че според една книга, излязла в Париж по време на Първата световна война (Jacques Prolo, "Une politique.. Un crime! Le meurtre de Jean Jaures" [Една политика... Едно престъпление! Убийството на Жан Жорес]), непосредствено преди избухване на войната Жорес бил твърдял в кулоарите на камарата, че Франция се клатушкала в посока към войната, тъй като посланикът на Русия в Париж, г-н Изволски, не бил получил 40-те милиона, които - още когато бил външен министър - барон фон Ерентал му бил обещал за съгласието на Русия Австрия да анексира

Босна и Херцеговина. [Daniels, "Preußische Jahrbücher" (Пруски годишници), Берлин, том 164, стр. 123]

*96. Александър Петрович Изволски (1856-1919), от 1906 до 1910 външен министър на Русия, а след това посланик в Париж.

*97. Нещо по-конкретно в това отношение не е известно.

*98. Bernhardt, пос. съч. стр. 105 и 113 (срв. бележка 88).

*99. На 12 Декември 1916 г. чрез една реч на Бетман-Холвег в Райхстага Централните сили направили предложение за мирни преговори, което било отклонено от Антантата. Срв. лекцията на Р. Щайнер от 31 Декември 1916 в "Zeitgeschichtliche Betrachtungen" (Разсъждения върху съвременната история), втора част, Събр. Съч. № 174 (Събрани съчинения, Дорнах, 1966).

*100. Brooks Adams, "Das Gesetz der Zivilisation und des Verfalls" (Законът на цивилизацията и упадък), с едно есе от Теодор Рузвелт. Академично издателство Виена и Лайпциг, 1907.

*101. Theodore Roosevelt (1858-1919), от 1901 до 1909 президент на Съединените щати.

*102 "Животът е най-красивото й изобретение, а смъртта - неин хитроумен трик, за да има живот" - из химна "Природата", включен в "Goethes Naturwissenschaftliche Schriften" (срв. бел. 1), том II: "Zur Naturwissenschaft im Allgemeinen" (За природознанието изобщо), стр. 8.

*103. Henry VIII (1491-1547). Вж. R. Steiner, "Gegenwartiges und Vergangenes im Menschengeste" (Настояще и минало в човешкия дух), осма лекция, Събр. Съч. № 167 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962).

*104. Thomas More (1480-1535).

*105. Giovanni Pico della Mirandola (1463-1494), италиански философ, срв. R. Steiner, "Gegenwartiges und Vergangenes im Menschengeste" (вж. бел. 103), пета лекция.

*106. "Pe optimo statu rei publicae deque nova insula Utopia", Льовен, 1516.

*107. Karl der Große (768-814).

*108. Dante Alighier (1265-1321), "Pe monarchia" (За монархията), издадено най-напред в Базел през 1559. "Божествена комедия", Чистилице 7, стихове 91-96.

*109. Rudolf von Habsburg (1218-1291), от 1273 германски крал.

*110. През 1451.

*111. На 24 Юни 1859.

*112. Camillo Cavour (1810-1861).

*113. На подготовката на Италия за влизане във войната на страната на Антантата е била посветена книжката "Италия" от поредицата "Suddeutsche Monatshefte" (Южно-немски ежемесечник), XII, кн. 9, Юни 1915, използвана между другото от оратора при дадените тук описания.

- *114. Victor Emanuel II (1820-1878), управлявал през 1861-1878.
- *115. Francesco Crispi (1818-1901), 1887-1896 министър-председател на Италия.
- *116. Франция анексира Тунис през май 1881. По този въпрос срв. Kjellen, "Dreibund und Dreiverband" (Троен съюз и Тройно съглашение), Мюнхен, 1921, стр. 60 сл. - Тройно съглашение: пакт между Франция и Русия от март 1894, между Франция и Англия от 1904, между Англия и Русия от август 1907.
- *117. Според г-жа Мария Щайнер, която е присъствала, това е проф. Анджело де Губернатис.
- *118. Срв. Kjellen, цит. съч. стр. 61.
- *119. Речта на Бисмарк в Райхстага от 6 февруари 1888. Срв. Rudolf Steiner, "Das Volk Schillers und Fichtes" (Народът на Шилер и Фихте), в "Aus schicksaltragender Хей" (виж бележка 28).
- *120. Hippolyte Loiseaux, от когото в енциклопедичния речник "Grand Larousse" се посочва "Le Pangerma nism, ce qu'il fut - ce qu'il est" (Пангерманизмът какъвто е бил и какъвто е), Париж, 1921. - Andr'h Cheradame, автор на "L'Europe et la question de l'Autriche au seuil du XXe siecle" (Европа и въпросът за Австрия в началото на XX век), Париж, 1901.
- *121. Wilhelm Oberdank - студент, иредентист, направил на 17 Август 1882 г. в Триест опит за покушение срещу император Франц Йосиф. Оберданк бил екзекутиран, а Кардучи го възхвалил в една ода.
- *122. Централна организация на френските франкмасонски ложи.
- *123. Giosue' Carducci (1835-1907).
- *124. В написаната през 1888 г. статия "L'opera й Dante" (Делото на Данте), срв. "Prose die Giosue' Car ducchi" (Белетристика от Джозуе Кардучи), Болоня, 1905, стр.1131.
- *125. "Преди римляните да ги завладеят, галите, британите и германите още не били нации и водели само племенно съществуване. Тяхното покоряване и включване в Римската империя отбелязало времето на кърмаческата им възраст. Римският закон бил тяхна дойка и техен закрилник. След дойката дошъл настойникът. Разрушаването на Римската империя и издигането на папството означавали периода на детството или началото на техния интелектуален живот... Възмъжаването на нова Европа настъпва през XVI век." От Harrison, "Das transzendente Weltentall" (виж бел. 33), втора лекция
- *126. Срв. бел. 8, както и Harrison (бел. 33), втора лекция: "Наместо да проследяваме обекта по-нататък, достатъчно е да изречем, че националният характер ще ги направи [славянските народи] способни да провеждат социалистически, политически и икономически експерименти, които в Западна Европа биха причинили безброй неприятности."

127. Звучните Ъ, d, g, беззвучните p, t, k, придихателните ph, ch и други звукове. Относно закона за звукоизместването срв. също Rudolf Steiner, "Das Reich der Sprache. Die Sprache als Spiegelung des Lebens hohe rer Wesen" (Царството на езика. Езикът като отражение на живота на повисши същества), Дорнах, 1935, и "Geisteswissenschaftliche Sprachbetrachtungen" (Духовнонаучни разсъждения за езика), Събр. Съч.№ 299 (Събрани съчинения, Дорнах, 1970).

*128. Не е идентифицирана.

*129. Виж бел. 17

*130. Herbert Henry Asquith (1852-1928), граф на Оксфорд и Аскут, министър от 1892, премиер 1908-1916.

*131. Това, разбира се, не се е отнасяло за официалната стенографка Хелене Финк, която по поръчение на д-р Щайнер от 1916 г. е записвала всички лекции.

*132. Sine ira (et studio) - обективно, безпристрастно, букв. без гняв (и пристрастие) (лат.).

*133. Михаил Бакунин (1814-1876), анархист.

*134. Й. В. Гьоте, "Фауст" (виж бел. 2), стр. 116: "Благодарете богу всеки ден, / че римският престол свещен / на вас в наследство се не падна!"

*135. "Държавата, това съм аз!" (фрея.).

*136. Относно основаването на Германския райх и по въпроса за кайзерската титла срв. Bismarck, "Gedan ken und Erinnerungen" (Мисли и спомени), глава 23: Версай. Популярно издание, Щутгарт, 1915, т. П, стр. 146 сл.

*137. По Hans P. Helmolt, "Die geheime Vorgeschichte des Weltkrieges" (Тайната предистория на Световната война), Лайпциг, 1914, стр. 17.

*138. Карлайл до "Таймс" от 11 ноември 1870 - по "Strau?-Renan-Cartyle, Krieg und Friede 1870" (Война и мир 1870), "Инзел-Бюхерай", номер 184, стр. 61 сл.

*139. Цитирано по Helmolt (вж. бел. 137), стр. 38 сл.

*140. По Helmolt (вж. бел. 137), стр. 33.

*141. "Франкфуртер цайтунг« от 23 Ноември 1906, бр. 323 (утринно издание). "Париж, 21 ноември. Според публикуваната от няколко вестника версия на изявлението за външната политика, дадено от министър-председателя Клемансо по повод интерпелацията на сенатора Годен дьо Вилен, то гласи както следва: "Твърдите, че съм бил привърженик на английската политика, без да добавяте нищо по-конкретно и без да е известно какво собствено значи това, но го използвате, за да пророкувате голямо нещастие за Франция" (Годен дьо Вилен го апострофира: "Да или не, има ли военно споразумение с Англия?"). Клемансо продължава: "Смятате ли, че мога да отговоря на такъв въпрос с да или не?"

Въпреки че господин министърът на външните работи изпрати и на мен, и на колегите си от кабинета депеша, някои от които могат да се отнасят за англо-френското съглашение, аз не съм проучвал въпроса за съществуването на военно споразумение" (Вилен го апострофира: "Това е възмутително!"). Клемансо: "Кое е възмутително?" Вилен: "Това, което казахте! Вашето признание!" Клемансо: "Тогава Вие сте говорили за диктатура и министри реваншисти. Това е дума, която нямахте право да произнасяте. Какво да Ви отговоря? Да не искате да дезавуирам настроенията, които мнозина французи таят в сърцето си? Това е, за което се осмелявате да настоявате. (Шумно одобрение отляво.) Да не искате да изложи Франция на безогледни авантюри, като признае, че сте прав? За един добър французин това е недостойно." Последва гласуване вот на доверие на правителството с 213 срещу 32 гласа. [По Helmolt (вж. бел. 137), стр. 41 сл.]

*142. По време на Хагските мирни конференции през 1899 и 1907 г. са правени предложения и за разоръжаване.

*143. Цитирано по Helmolt (вж. бел. 137), стр. 26 сл.

*144 Визира се румънският поход, който в края на Декември 1916 г. успешно бил приключен от Централните сили. Сръбската армия, наброяваща четири дивизии, била новосформирана и под предводителството на съглашенския главнокомандуващ, френския генерал Сарай, воювала на изток успешно срещу българите. [Stegemann, "Geschichte des Krieges" (История на войната), Щутгарт, 1921, т. 4, стр. 136.]

*145. Липсва в стенограмата. Добавено по М. Harden, "Krieg und Friede" (Война и мир), Берлин, 1918, т. 1, стр. 36.

*146. "Almanach de Mme de Thbbes. Conseils pour ktre heureux" (Алманах на мадам Дьо Теб. Съвети как да бъдем щастливи), Париж, 1912. Срв. и "Aus dem mitteleuropaischen Geistesleben" (Из духовния живот на Централна Европа), Събр. Съч. № 65, Събрани съчинения, Дорнах, 1962, стр. 583

*147. Robert Arthur, Marquess of Salisbury (1838-1903), десетилетия наред един от най-изтъкнатите британски политици. Британски пратеник на Берлинския конгрес 1878.

*148. Останала до момента неустановена.

*149. Вж. бел. 100.

*150. Herbert Spencer (1820-1903). Политически статии: "The Proper Sphere of Government" (Истинската сфера на властта), 1842; "Social Statics" (Социална статика), 1850; "Essays" (Очерци), 1858; "Political Institutions" (Политически системи), 1882; "Man versus the State" (Човекът спрямо държавата), 1886.

*151. John Stuart Mill (1806-1873). Политически статии: "On Liberty" (За свободата), 1856; "Thoughts on Parliamentary Reform" (Размисли за парламентарната реформа), 1859, "Considerations on Representational Government" (Разсъждения за представителната власт), 1861; "England and Ireland" (Англия и Ирландия), 1868; "Subjection of Woman" (Зависимостта на жената), 1869.

*152. Готхолд Ефраим Лесинг (1729-1781), германски писател и философ от епохата на Просвещението. "Laokoon oder uber die Grenzen der Malerei und Poesie" (Лаокоон, или За границите между живописата и поезията), 1766.

*153. По този въпрос срв. Rudolf Steiner, "Der Schauplatz der Gedanken als Ergebnis des deutschen Idealismus im Hinblick auf unsere schicksalstragende Zeit" (Арената на мислите като резултат от германския идеализъм по отношение на нашето съдбоносно време) в "Aus schicksalstragender Zeit" (От съдбоносно време), Събр. Съч. № 64 (Събрани съчинения, Дорнах, 1959).

*154. Преди включването на Италия във войната Австрия изявила готовност да изпълни до голяма степен териториалните ѝ искания. На 4 Май 1915 г. на Италия било предложено да и бъдат отстъпени целият Южен Тирол и областта по десния бряг на река Изонцо, доколкото имат италиански характер, автономия на Триест, построяването на италиански университет в него и признаването на италианско господство във Валона. [Herre, "Weltpolitik und Weltkatastrophe" (Световна политика и световна катастрофа), Берлин, 1916, стр. 249.]

*155. Върху лист с бележки на Рудолф Щайнер за тези лекции са отбелязани имената Salandra, Sonnino, Tittoni. Кацае се за изтъкнати италиански политици от окова време: Антонио Саландра (1853-1931), министър-президент през 1914; Джорджо Сидней Сонино (1847-1927), външен министър през 1914, сключил през 1915 в Лондон пакта с Антантата; Томазо Титони (1855-1931), посланик в Париж през 1914-1916, председател на Сената през 1919-1928.

*156. Jakob Bohme (1575-1624), германски мистик.

*157. Louis Claude de Saint-Martin (1743-1803), мистик.

*158. K. Steiner, "Die soziale Grundforderung unserer Zeit. In geanderter Zeitlage" (Главното социално изискване на нашето време. В променената съвременна обстановка), Събр. Съч. № 186 (Събрани съчинения, Дорнах, 1963), трета лекция: "Die Entwicklung mechanischer, eugenetischer und hygienischer okkultur Fahigkeiten из der Zukunft" (Развиването на механични, евгенетични и хигиенни окултни способности в бъдеще то), както и Harrison, "Раз transzendente Weltenall" (срв. бел. 7), първа лекция.

- *159. "Защото грехът без закона е мъртъв" (Рим. 7:8).
- *160. John Emrich Acton (1834-1902), английски историк.
- *161. Тайна на властта (лат.).
- *162. Потвърдено от сър Роджър Кейсмът в "Irland, Deutschland und die Freiheit der Meere" (Ирландия, Германия и свободата на моретата), стр. 164
- *163. В стенограмата фигурират само първите думи на цитата. Допълнението е по лорд Актън, "Uber das Studium der Geschichte" (За изучаването на историята), Берлин, 1897, стр. 7.
- *164. Michael Faraday (1791-1867), химик и физик. Цитатът липсва изцяло в стенограмата. От изданието на Бенс Джонс "The Life and letters of Faraday" (Живот и публикации на Фарадей), Лондон, 1870, т. 2, стр. 320, бе избран един пасаж, който в особено сбита форма възпроизвежда изказваната често от Фарадей мисъл.
- *165. Срв. бел. 1.
- *166. Aristide Briand (1862-1932), френски министър-председател, бил е министър 26 пъти, от които 15 пъти външен министър и 11 пъти министър-председател.
- *167. Заключителни думи след лекцията. В четвъртък вечер сме в Базел, а тук ще се срещнем отново следващата неделя в 5 часа. В събота лекция няма да има поради това, че по Коледа някой може би ще бъде ангажиран другаде, а освен туй, както вече ми бе казано, тази седмица около събота предстояло да се подготви нещо толкова хубаво, че се налагало да се репетира и в събота. И така, ако нямате нищо против, в неделя ще се срещнем отново тук. Ако някой желае да предложи друго време, моля да вдигне ръка.
- *168. Относно това понятие срв. R. Steiner, "Christus und die geistige Welt. Von der Suche nach dem Heiligen Gral" (Христос и духовният свят. За издирването на Свещения Граал), Събр. Съч. № 149 (Събрани съчинения, Дорнах, 1977), първа лекция.
- *169. На Никейския събор (325) била призната правомерността на атаназианското вероизповедание (единосъщие на Божия син с Отца). Арий оспорвал единосъщието и изтъквал неповторимостта на Бога. Той се сдобил с много последователи особено сред германските племена и борбите между двете течения продължили през IV и V век, докато накрая арианството загубило своето влияние.
- *170. "Манус имал трима сина, по чиито имена народите край Северно море били наречени ингевони, онези от вътрешността - херминони, а останалите - истевони" (Tacitus, "Germania", 2).
- *171. "Germania", 40

- *172. По тези въпроси срв. K. Steiner, "Die Mission einzelner Volksseelen im Zusammenhang mit der germanisch-nordischen Mythologie" (Мисията на отделни народни души във връзка с германо-скандинавската митология), Събр. Съч. № 121 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962), както и "Die Julzeit und die Christfeststimmung" (Северните зимни празници и коледното празнично настроение), Дорнах, 1966.
- *173. Така нареченото стихотворение за руните, XXII руна. Срв. Wilhelm Grimm, "Über deutsche Runen" (За немските руни), Гвотинген, 1821, стр. 223.
- *174. Официалният превод на завършека на този пасаж (Лук. 2:1-14) гласи: "Слава във висините Богу, и на земята мир, между хората благоволение!"
- *175. Срв. бел. 99 относно предложението на Централните сили за мирни преговори.
- *176. Срв. бел. 131.
- *177. Същия ден се състояло представление на Обердорфската "Райска мистерия". Срв. "Weihnachtsspiele aus altem Volkstum. Die Oberuferer Spiele" (Коледни мистериини сценки от стария народностен характер. Обердорфските мистерии), Дорнах, 1976, и "Ansprachen zu den Weihnachtsspielen aus altem Volkstum" (Беседване по коледните мистериини сценки от стария народностен характер), Събр. Съч. № 274 (Събрани съчинения, Дорнах, 1974).
- *178. За нем. диал. Kleetze в оригинала.
- *179. Предходната лекция от 21 декември.
- *180. В изданието от 1966 г. е написано есе, sehen. Промяната бе извършена след сравняване със стенограмата, в която може би има пропуски.
- *181. Срв. бел. 159.
- *182 Pater Klinkowstrom, срв. K. Steiner, "Gegenwartiges und Vergangenes und Menschengeste" (Настояще и минало в човешкия дух), Събр. Съч. № 167 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962), четвърта лекция.
- *183. Cola di Rienzi (1313-1354), политик, провъзгласил през 1347 г. въдворяването на народна държава и приел сам титлата народен трибун.
- *184. Gabriele d'Annunzio (1863-1938), италиански поет: Широко разпространеното схващане, че в действителност Д'Анунцио се казвал Рапанета, се обяснява според сведенията, получени от издателя от Италия, с това, че бащата на Д'Анунцио поначало се казвал Rapagnetta, но като дете бил осиновен от едно на име d'Annunzio. Оттогава по закон се казвал d'Annunzio-Rapagnetta. Но при съставянето на акта за раждане на Габриеле д'Анунцио вместо с двойното име новороденото било записано само с фамилното име Д'Анунцио, така че той по рождение бил наречен Д'Анунцио. - В броя си от 16 май 1915 г. римският вестник "Аванти"

окачествява Д'Анунцио като "певец на всички срамни извращения" Романът "Il fuoco" (Огънят) отразява връзката на автора с прочутата актриса Елеонора Дузе.

185. Giola di Giolitti (1841-1928), десетилетия наред един от най-влиятелните италиански политици.

*186. Речта е от 12 май и е отпечатана в "Зюддойче монатсхефте", XII, 1915, кн. 9, в статията на Robert Da vidsohn, "Vom Mittelalter zu unseren Tagen" (От средновековието към нашите дни).

*187. Букв. "Свещеният път" - улица в древния Рим, по която минавали триумфалните шествия.

*188. Д'Анунцио има предвид предстоящото заседание на парламента, на което било взето решение Италия да се включи във войната.

*189. Сградата на германското посолство. Посланик бил княз Бюлов.

*190. "Облажаванията" съставляват края на речта в Генуа от 5 Май 1915 г. "Зюддойче монатсхефте" (вж. бел. 186), стр. 498.

*191. "Die geistige Führung des Menschen und der Menschheit" (Духовното ръководство на човека и човечеството), три лекции от 6-8 юни 1911, Събр. Съч. № 15 (Събрани съчинения, Дорнах, 1974).

*192. "Der gute Gerhard" чоп Rudolf von Ems (13. Jahrh.) ["Добрият Ерхард" от Рудолф фон Емс (XIII в.)], издадена от М. Хаупт, Лайпциг 1840, преиздадена от Рудолф Трайхлер в Изд. "Freies Geistesleben", Щутгарт, 1962.

*193. Ото II (955-983).

*194. Срв. R. Steiner, "Die okkulte Bewegung im 19. Jahrhundert und ihre Beziehung zur Weltkultur" (Окултно то движение през XIX век и неговото отношение към световната култура), Събр. Съч. № 254 (Събрани съчинения, Дорнах, 1969).

*195. Срв. също С. О. Harrison, "Das transzendente Weltenall" (вж. бел. 7), първа лекция.

*196. От една статия на M. Rennert, "Die Freimaurer in Italien" (франкмасоните в Италия). "Всички водачи на радикалите, на нашите главни врагове, са членове на ложите: професорите Силвани (Болоня), Дуранте (Рим), Серджи (Рим), Чекони (Торино), Ломброзо с целия си род..." ("Зюддойче монатсхефте", вж. бел. 186).

*197. "Die Mission einzelner Volksseelen im Zusammenhang mit der germanisch-nordischen Mythologie" (вж. бел. 172).

*198. Edouard Schure, "L'ame celtique et le genie de la France" (Келтската душа и духът на Франция), издаде на през 1915 г. трето издание - Париж, 1921.

*199. Jacob (1566-1625), от 1567 крал на Шотландия под името Джейкб VI, през 1603 става крал на Англия. Срв. R. Steiner, "Geschichtliche

Symptomatologie" (Историческа симптоматология), Събр. Съч. № 185 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962) и "Weltwesen und Ichheit" (Световна същност и индивидуалност), Събр. Съч. № 169 (Събрани съчинения, Дорнах, 1963), седма лекция.

*200. На 8 Ноември 1620 г. между "зимния крал" Фридрих V Пфалцки (избягал след загубата на битката в Нидерландия) и католическата лига.

*201. Водена през 1756-1763 г. между Прусия при Фридрих II и съюзилите се Австрия, Русия, Швеция и Франция.

*202. Victoria (1818-1901), през 1837-1901 кралица на Англия.

*203. Ernst August von Hannover (1771-1851), възкачил се на трона през 1837 г. Отмяната на конституцията от 1819 г. станало през ноември 1837 г. Към "Гвотингенската седморка" се числяли например братята Грим и историкът Гервинус. Относно Оранжевата ложа и оранжистите (Orangemen) Lennhoff, "Politische Geheimbünde" (Тайни политически съюзи), Берлин, 1932, пише: "С течение на времето оранжистите се разпространили из цяла Англия, имали свои ложи в армията и в колониите и упражнявали силно влияние върху политиката. Вярно, че през 1828 г., когато къмбърландският херцог, бъдещият крал Ернст Аугуст ХанOVERски, станал първомайстор, антикатолическата клетва била премахната и като цел на сдружението се посочвали само "запазването на истинската, законно установената религия", "запазването на протестантско то престолонаследие и защитата на всички оранжисти и на тяхната собственост", но това не променило абсолютно нищо от истинската му природа. - Методите, които продължавали да бъдат следвани, се намирили в крещящо противоречие е обета за християнско милосърдие и търпимост, който новоприеманите членове трябвало да положат... Сигурно е, че една парламентарна комисия отправила към Оранжевия орден тежкия упрек, загдето неговата неотстъпчивост, наместо да укрепва протестантизма, по-скоро го отслабила, разпалвала страстите, корумпирала съдебната машина и упражнявала недопустимо влияние върху части на армията. Коего обаче не пречело на Ордена да продължи съществуването си." (стр. 271 сл.)

*204. През Октомври 1909 г.

*205. Ernesto Nathan, род. 1845 г. в Лондон, поч. 1921 г. в Рим, през 1907-1913 г. кмет на Рим. По данни на Enciclopedia italiana придобил италианско поданство през 1888 г.

*206. Giuseppe Mazzini (1805-1872).

*207. Една от сестрите на кралица Елена била омъжена като черногорска принцеса за един руски велик княз.

*208. Срв. Bismarck, "Gedanken und Erinnerungen" (вж. бел. 136), т. 1, стр. 229.

- *209. "J'accuse, von einem Deutschen" (Аз обвинявам, от един германец), 2 изд., Лозана, 1915. Срв. К. Steiner "Zeitgeschichtliche Betrachtungen" (вж. бел. 99), първа лекция.
- *210. Останала неидентифицирана.
- *211. Giuseppe Prezzolini (род. 1882), италиански писател. Споменатите в цитата книги са Р. Р. Fischer, "Ita lien und die Italiener" (Италия и италианците), 1901; Bolton-King, "A History of Italian Unity" (История на италианското единство), Лондон, 1899, "Italy today" (Италия днес), Лондон, 1901.
- *212. Вж. бел. 99.
- *213. Това, че погазването на неутралитета на Белгия е било не причина, а претекст за намесата на Англия във войната, личи съвсем ясно от споменатия "Memorandum on Resignation" на лорд Морли (вж. бел. 93).
- *214. Вж. бел. 16.
- *215. "Vom Menschenratsel": Изречено и неизречено в мислите, вижданията и стремленията на редица германски и австрийски личности, Събр. Съч. № 20 (Събрани съчинения, Дорнах, 1957).
- *216. Става дума за белгийски легационни доклади, открити от германците в Брюксел и публикувани.
- *217. През 1885 г.
- *218. "Наскоро след избухване на войната Англия сключи с воюващите сили два идентични по съдържание договора, съгласно които всяка от двете страни се задължаваше да спазва неутралитета на Белгия, до колкото и другата го върши, а пък Англия обещава в случай, че това не стане, да поеме защитата на белгийския неутралитет." Frank, "Die belgische Neutralitat" (Белгийският неутралитет), Тюбинген, 1915. Срв. също Morel, "Truth and the War" (Истината и войната), стр. 15.
- *219. Визира се явно издадената в края на 1916 г. заповед на царя до войската и флота: "... Този момент [за водене на мирни преговори] още не е настъпил, врагът още не е прогонен от окупираните от него области. Русия още не е изпълнила наложените ѝ от войната задължения. Владееенето на Цариград и протоци те, както и създаването на свободна Полша... все още не е подсигурено... Но преди всичко святата памет на падналите по бойните полета синове на Русия не допуска дори за миг мисълта за мир, преди врагът да бъде напълно разгромен... Едва когато той [врагът] окончателно се признае за победен и предложи на нас и на нашите верни съюзници определени гаранции, че вече няма да предприема подобно подло нападение, едва когато бъде принуден да спазва задълженията, наложени му от нашия мир, едва тогава може да се мисли за прекратяване на войната." (Вестник "Базлер нахрихтен" от 28 декември 1916 г.)

*220. Срв. бел. 139.

*221. Срв. бел. 132.

*222. "Безморалинно" за нем. *moralinfrei* към изкованата от Фр. Ницше дума *Moralin* 'моралистично притворство, еснафско тесногърдие по въпросите на нравствеността'.

*223. Сведенията за опиумната война тук и на следващите страници се опират на изложеното в статията на К. А. v. Müller, "Der Opiumkrieg" (Опиумната война), Зюддойче монатсхефте, XII, кн. 4, януари 1915.

*224. Срв. бел. 197 и 172.

*225. Съвместната нота от 30 декември 1916 г. на десетте големи и малки държави от Антантата до президента Уилсън (в отговор на неговия призив за мир от 18 декември). В нотата между другото фигурирало изречението: "В момента един исторически факт е неоспорим, а именно агресивността на Германия и Австро-Унгария, целяща да подсигури тяхното надмощие в Европа и икономическото им господство над света."

*226. Вж бел. 225.

*227. John Stuart Mill (1806-1873), английски философ и икономист.

*228. Александър Херцен (1812-1870), руски писател. Сведения за преписката между Херцен и Мил се съдържат у Mereschkowski, "Der Anmarsch des Pobels" (Настъплението на тълпата), Мюнхен 1907.

*229. Срв. К. Steiner, "Aus schicksaltragender Zeit" (вж. бел. 28), лекцията от 29.10.1914, където той се позовава на Mereschkowski (вж. бел. 228).

*230. R. Steiner, "Der Seelen Erwachen" (Пробуждането на душите), във "Vier Mysteriendramen" (Четири мистерийни драми), Събр. Съч. № 14 (Събрани съчинения, Дорнах, 1962), осма картина:

В свещенодействие мистично туй, що вършим,

Значението му съвсем не се изчерпва само тук.

В съдбовен ход всемирната история протича

през думи и дела на служба жертвена и строга.

*231. R. Steiner, "Inneres Wesen des Menschen und Leben zwischen Tod und neuer Geburt" (Вътрешна същност на човека и живот между смъртта и новото раждане), Събр. Съч. № 153 (Събрани съчинения, Дорнах, 1959).

*232. През 1906 г. Рудолф Щайнер заявил в Париж, че закономерността на Старата Луна се е запазила в кометите и че в атмосферата на кометите се съдържа някакво цианово съединение, което през 1910 г. бе потвърдено от природознанието.

Срв. също: К. Steiner, "L'Esoterisme chrétien, esquisse d'une cosmogonie psychologique, transcrit par Edouard Schure" (Християнският езотеризъм, очерк за една психологическа космогония, регистрирана от Е. Шуре), Париж, 1957.

- *233. K. Steiner, "Eine okkulte Physiologie" (Окултна физиология), Събр. Съч. № 128 (Събрани съчинения, Дорнах, 1978), осма лекция.
- 234 На Алфонс X Кастилски (1252-1282) се приписва изявлението, че ако бил Бог, щял да устрои света по-разумно.
- *235. Срв. бел. 156.
- *236. Sir Arthur Wellesley Wellington (1769-1852), британски военачалник и държавник, удържал победа над Наполеон при Ватерло.
- *237. George Stuart Pullerton, "Weshalb die deutsche Nation den Krieg führt" (Защо германската нация води войната), "Зюддойче монатсхефте", XII, кн. 4, януари 1915.
- *238. Реч в "Куинс хол" от 28 юли 1908 г. Вж. Morel "Truth and the War" (Истината и войната), стр. 95.

К Р А Й